

Veera Hakkarainen

Irtolaisen elämäkulku

Ilmajoen työlaitoksen naiset 1962–1972

Suomen historian pro gradu- tutkielma

Kevät 2015

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän Yliopisto

TIEDEKUNTA Humanistinen tiedekunta	LAITOS Historian ja etnologian laitos
TEKIJÄ Veera Hakkarainen	
TYÖN NIMI Irtolaisen elämänkulku Ilmajoen työlaitoksen naiset 1962–1972	
OPPIAINE Suomen historia	TYÖN LAJI Pro gradu
AIKA Kevät 2015	SIVUMÄÄRÄ 82+5
TIIVISTELMÄ <p>Tutkimus käsittelee naisirtolaisten elämää sotienjälkeisessä Suomessa. Vuonna 1937 voimaan astuneessa laissa irtolaisuus määriteltiin tuomittavaksi elämäntavaksi ja sen nojalla yhteiskunnan kannalta vaikeat ongelmatapaukset voitiin määrätä työlaitokseen. Irtolaisnaiset tuomittiin työn vieroksunnan, juopottelun ja haureuden harjoittamisen perusteella. Työlaitos oli ankarin irtolaisuudesta määrätty rangaistus, johon turvauduttiin vasta sitten, kun lievemmät huoltotoimet osoittautuivat tehottomiksi. Tutkimuksessa käsitellään irtolaisuuden muodostumista Ilmajoen työlaitoksessa vuosien 1962-1972 välillä hoidettujen naisten elämäntarinoiden kautta. Tutkimuskohteena ei ole ainoastaan irtolaisuus vaan myös irtolaiset ilmiön taustalla.</p> <p>Aineiston kautta luodaan katsaus hoidokkien lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuiselämän tapahtumiin. Tavoitteena on löytää syitä sille, mitkä syyt johtivat irtolaisen elämäntavan muodostumiseen ja lopulta laitokseen joutumiseen. Tutkimus jakautuu kolmeen eri osaan: aikaan ennen laitokseen joutumista, laitosaikaan ja vapautumisen jälkeisiin elämäntapahtumiin. Yksittäisten irtolaisten elämäntapahtumat linkittyvät työlaitosten ja irtolaishuollon käytänteisiin ja niissä 1960- ja 70-luvulla tapahtuneisiin muutoksiin.</p>	
ASIASANAT Irtolaisuus, työlaitokset, irtolaishuolto, 1960- ja 70-luvut, prostituutio, alkoholismi	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Uhka yhteiskunnalle	1
1.2 Tutkimustilanne.....	6
1.3 Tutkimusaineisto ja –menetelmät	10
1.4 Tutkimustehtävä	14
2 NAISIRTOLAISET SUOMESSA 1960- JA 70-LUVULLA.....	16
2.1 Irtolaisten määrä ja ongelman laajuus.....	16
2.2 Pidätysperusteet ja naisirtolaisuuden erityisyys.....	20
2.3 Ikä ja lapsuuden konteksti.....	22
3 IRTOLAISNAISEN LÄHTÖKOHDAT	24
3.1 Perimä ja kotipaikka	24
3.2 Lapsuuden elinympäristö	28
3.3 Kotoa muuttaminen	30
3.4 Työelämään siirtyminen.....	33
4 ONGELMIEN TIIVISTYMINEN	35
4.1 Ihmissuhdeongelmat.....	35
4.2 Prostituutio.....	38
4.3 Alkoholismi.....	44
4.4 Mielenterveys.....	48
5 ELÄMÄ LAITOKSESSA.....	52
5.1 Ennaltaehkäisevä irtolaishuolto.....	52
5.2 Laitokseen saapuminen.....	55
.....	57
5.3 Työnteko ja vapaa-aika.....	57
5.4 Kurinpito ja rikkeet.....	60
6 LAITOKSEN JÄLKEEN	65
6.1 Laitoksen kohtalo	65
6.2 Naisten kohtalo	69
7 IRTOLAISEN ELÄMÄNKULKU.....	73
LÄHTEET	76
LIITTEET	83

Viittauksissa käytetyt lyhenteet:

IL, Irtolaislaki

VMA, Vaasan maakunta-arkisto

ITA, Ilmajoen työlaitoksen arkistot

1 JOHDANTO

1.1 Uhka yhteiskunnalle

Uudenmaan lääninhallitus vastaanotti vuonna 1966 kirjeen. Sen lähettäjä oli 22-vuotias kahden lapsen äiti, joka oli määrätty Ilmajoen työlaitokseen irtolaisuuden vuoksi.

”Mieheni lähti ja jäin yksin anoppini ja lasteni kanssa hänen kotiinsa. Oli kulunut noin 3 tai 4 tuntia siitä. Alkoi anoppi haastaa riitaa kanssani, sortamalla, loukkaamalla minua, lopuksi ajamalla minut pois. Se oli kauheaa, kun en tiennyt minne mennä eikä miestäni ollut, ei rahaa, ei edes kenkiä jalassa. Itkin ja rukoilin Jumalalta apua kestämään tämän kaiken. Minulla ei ollut sitä tahdon voimaa. En ole koskaan pärjännyt yksin maailmassa. Näin minusta tuli irtolainen, en halunnut olla sitä”.

Nuoresta iästään huolimatta nainen oli kokenut elämässään paljon. Hän oli joutunut viisivuotiaana lastenkotiin vanhempiansa eron takia, ja sieltä hänet oli siirretty parin vuoden päästä kasvatusperheeseen. Kasvatusisä oli osoittautunut pahapäiseksi juopoksi, ja välinpitämätön äiti oli jättänyt lapsen humalaisen miehensä huostaan. Tyttö lähti 15-vuotiaana maailmalle ja muutti kaupunkiin töihin. Pian hän löysi miehen, meni tämän kanssa naimisiin ja hankki lapsia.

Suhde ei ollut kuitenkaan onnellinen. Avioliitto päättyi eroon. Sen jälkeen elämä muuttui risaiseksi: lapset jäivät anopin luo, ja nainen lakkasi omien sanojensa mukaan välittämästä itsestään ja ”antoi mennä hällä-väliä tyyliin”. Lopulta hän päätyi erääseen satamakaupunkiin, jossa hän aloitti juopottelevan elämän ja oli sukupuoliyhteydessä lukuisien merimiesten kanssa. Lopulta nainen pidätettiin haureuden harjoittamisesta ja määrättiin Ilmajoen työlaitokseen siveettömän elämäntyylin takia. Lääninhallitukselle osoittamassaan kirjeessä nainen pyysi ettei häntä lähetettäisi laitokseen. Samalla hän

kuitenkin myönsi irtolaisen elämäntavan ja kertoi, että omin voimin hän ei enää saisi elämäänsä korjattua.¹

Kertomuksen nainen on yksi niistä 371 naisesta, jotka määrättiin irtolaisuuden takia Ilmajoen työlaitokseen vuosien 1962 ja 1972 välillä.² Vuoden 1936 irtolaislaissa irtolainen määriteltiin ihmiseksi, joka oli vailla työtä, kotia ja rahaa. Pelkkä huonosaisuus ei riittänyt, vaan tuomioon vaadittiin todisteita siitä, että henkilö uhkasi yhteiskunnan turvallisuutta ja siveellisyyttä.³ Huoltotoimet aloitettiin siinä vaiheessa, kun ongelmista oli muodostunut elämäntapa.

Irtolaislain pohjalta syntynyt irtolaishuoltojärjestelmä oli ankara, ja vaikeiden tapausten kohdalla se tukeutui vahvasti työlaitoshuoltoon. Laitoksen oli tarkoitus toimia parannuspaikkana: yhdestä päästä tuotiin sisään väärille teille ajautuneita ihmisraunioita, ja toisesta päästä heidät laskettiin ulos kunnollisina ja tuottavina yhteiskunnan jäseninä. Irtolaishuoltoa ei haluttu rinnastaa rangaistukseen, vaikka kyse olikin pakkohuollosta. Päämäärät pyrittiin saavuttamaan kasvattavilla ja tukevilla huoltotoimenpiteillä, jotka alkoivat jo ennen laitokseen määräämistä ja jatkuivat sieltä poispääsyn jälkeen.⁴

Tutkimukseni kohteena ovat Ilmajoen työlaitoksessa vuosien 1962–1972 välillä hoidetut naiset. Tavoitteena on selvittää kattavasti naisten elämäntapaa ennen laitosta, laitoksessa olon aikana ja sieltä poispääsyn jälkeen. Naisten koko elämäntapaa tutkiminen avaa laajan näkökulman sekä irtolaisuuden että ympäröivän yhteiskunnan luoman sosiaalisen kontrollin ymmärtämiseen.

Marginaalisuutta tutkineen Toivo Nygårdin mukaan yhteiskunnan vallassa olevat jäsenet ovat aina pyrkineet kontrolloimaan poikkeavia eristämällä, sopeuttamalla, samankaltaistamalla tai tuhoamalla. Irtolaisuus ei ole käsitteenä ongelmaton. Se loi vastakkainasettelun normaalin ja epänormaalin välille sekä erotteli kunnollisiksi

¹ VMA ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:15. (1944).

² VMA, ITA, Huollettavien kortistot 1937–1972 (Bb:1-5).

³ IL 1936. 1.§.

⁴ Toivola 1943, 173.

määriteltyjen kansalaisten joukosta ne ihmiset, jotka eivät osanneet tai halunneet elää yhteiskunnassa vaadittujen normien mukaisesti.⁵

Irtolaisuus ei sijoitu yhteiskunnallisena ilmiönä mihinkään tiettyyn aikakauteen tai paikkaan, vaan kyse on ajattomasta ja paikkaan sitoutumattomasta ongelmasta: aina löytyy niitä jotka putoavat yhteiskunnan turvaverkkojen ulkopuolelle ja niitä, jotka omaksuvat haitalliseksi ja laittomaksi määritellyn elämäntavan. Siinä missä ongelma vaikuttaisi olevan universaali ja suhteellisen pysyvä, sen ratkaisukeinot ovat vaihdelleet ajan, paikan ja yhteiskunnallisen eetoksen mukaan. Samalla irtolaisten määrittely on aina pohjannut oman aikansa yhteiskunnan moraalisiin normeihin, työvoimapolitiikkaan ja valtiovallan tarpeisiin.⁶ Lainsäädäntö on sosiaalisen kontrollin väline, ja irtolaistoimien historian tarkasteleminen luo lähtökohdan myös myöhempien aikojen tarkastelulle.⁷

Irtolaiset olivat yhteiskunnan näkökulmasta hukkaan heitettyä työpotentiaalia ja näin ollen joutilaisiin kohdennetut toimenpiteet ja rangaistukset keskittyivät työntekoon.⁸ 1800-luvun loppupuolella työvoiman saatavuuteen liittyvien seikkojen rinnalle alkoi nousta valtiovallan huoli joutilaan väestön vaikutuksista muuhun yhteiskuntaan. Erityisesti irtolaisnaiset muodostivat yhteiskunnassa uhan, sillä naisten harjoittaman prostituution pelättiin edistävän sukupuolitautilien leviämistä.⁹ Yksittäisten rikosten tekeminen ei vielä itsessään täyttänyt irtolaisuuden tunnusmerkkejä, sillä irtolaisuuden ei ajateltu olevan yksittäisiä tekoja vaan elämäntapa.¹⁰ Vuonna 1883 voimaantullut

⁵ Nygård 1998, 12; 22–24; katso myös Laine 1991, 16.

⁶ Taipale 1967, 144.

⁷ Laine 1991, 16.

⁸ Ensimmäiset merkit Suomen irtaimeen väestöön kohdennetuista toimenpiteistä löytyvät 1300-luvulta Ruotsin maakuntalaista. Irtolaisista puhuttaessa viitattiin joko joutilaisiin tai maankiertäjiin. Maankulkijuutta pidettiin joutilaisuutta eli työttömyyttä suurempana ongelmana, sillä tilattomuuden ja varattomuuden lisäksi nämä henkilöt kiertelivät oman kotikuntansa ulkopuolella ja loivat valtion näkökulmasta turvallisuusuhan. Kustaa Vaasan aikana 1500-luvulla lainsäädäntöä tarkennettiin niin, että jokaisen kansalaisen tuli harjoittaa jotakin laillista ammattia vapautuakseen irtolaispäilyistä. Ruotsin suurvaltakaudella irtolaislakia hyödynnettiin helpottamaan valtakunnassa vallinnutta työvoimapulaa ja irtolaiset määrättiin sakon uhalla menemään vuosipalvelukseen esimerkiksi tilallisten maataloille. Maataloilla tehdyn pakkotyön lisäksi asekuntoista irtainta väkeä värvättiin myös suoraan asepalvelukseen. Pulma 1994, 16–18; Ståhlberg 1893, 1–2.

⁹ Lisätietoa moraalista suhtautumisesta naisirtolaisiin Häkkinen 1995; Järvinen 1990; Ralli 2005.

¹⁰ Toivola 1943, 208–211.

irtolaisasetus täsmensi irtolaisuuden määritelmää, ja teki laista yhä korostetummin sosiaalisen kontrollin välineen.¹¹

Asetus korvattiin irtolaislailla vuonna 1937, ja entisen rangaistusideologian rinnalla alettiin korostaa myös ennalta ehkäisevän työn ja suojelun merkitystä.¹² Irtolaislain voimaantulon myötä Suomessa säädettiin kolme muutakin erityishuollon lakia. Kokonaisuuteen kuuluivat irtolaislain lisäksi alkoholilaki, lastensuojelulaki ja laki kunnallisesta huoltolautakunnasta. Ennen huoltolakipaketin säätämistä huonosaisten hoito oli pohjannut kunnalliseen köyhäinhoitolakiin, jonka kohderyhmänä olivat kaikki vaikeuksiin joutuneet ihmisryhmät kuten lapset, irtolaiset työkyvyttömät ja vaivaiset. Uudella lainsäädännöllä pyrittiin siihen, että kuhunkin ongelmaryhmään voitaisiin kohdistaa eriytettyjä toimenpiteitä.¹³

Köyhäinhoito säilyi uusien huoltolakien rinnalla vuoteen 1956 asti, jolloin se korvattiin huoltoapulaisilla. Huoltoapulaki kohdistui edeltäneen köyhäinhoitolain tapaan sairaiden, vaivaisten, varattomien ja työkyvyttömien auttamiseen ja tukemiseen.¹⁴ Uusien huoltolakien myötä lainsäädäntö ja sosiaalisten ongelmien määrittely tarkentuivat. Alkoholilain kohderyhmänä olivat ongelmakäyttäjät, kun taas lastensuojelulaki kohdistettiin alle 18-vuotiaisiin orpoihin, sairaisiin ja pahatapaisiin lapsiin.¹⁵

Irtolaislain kohderyhmän määrittely ei ollut yhtä helppoa, mutta edellisistä perusteista voitiin poistaa alkoholistit ja alaikäiset. Uuteen irtolaislakiin ei siis sisällytetty sellaisia rikkomuksia, joista voitiin rangaista jonkun jo olemassa olevan lain mukaan. Huoltolakeja sovellettiin kuitenkin usein limittäin: sama henkilö oli voinut olla elämänsä aikana lastensuojelulain, alkoholilain, irtolaislain sekä huoltoapulain kohteena. Tämä kertoo siitä, että irtolaisuus oli usein osa laajempaa sosiaalisten ongelmien vyyhtiä.

¹¹ Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus irtolaisista ja niiden kanssa menettelemisestä, 1883. Lisätietoa Ståhlberg 1893.

¹² IL 1936. Toivola 1943, 173. Myös Antti Savela on käsitellyt lain syntytaustaa ja välitöntä vaikutusta Irtolaisten kohteluun Pro Gradu-työssään vuonna 1994.

¹³ Tuori 2004, 83–84.

¹⁴ Niemelä ym. 2007,4.

¹⁵ AL 60/1936, LL 52/1936.

Irtolaislaki oli voimassa vuodesta 1936 vuoteen 1986, joten sen voimassaoloaikana suomalainen yhteiskunta kävi läpi suuria rakenteellisia muutoksia. Sota-aika, maan jälleenrakennus ja kaupungistuminen aiheuttivat muutoksia myös mentaalisisällä tasolla. Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä poliittinen tietoisuus kasvoi ja vanhoista ajatus- ja toimintamalleista haluttiin päästä eroon. Nuorten aikuisten johdolla yhteiskunnan sisäisiin sosiaalisiin ongelmiin suhtauduttiin uudella hartaudella. Kuusi- ja seitsenkymmenlukuja on jälkikäteen kutsuttu sosiaalipolitiikan kulta-ajaksi, jolloin kehitystä hallitsi visio Suomesta hyvinvointivaltiona.¹⁶ Tavoitteena oli köyhyyden ja sosiaalisen eriarvoisuuden poistaminen.

Irtolaishuollon avulla taisteltiin rikollisuutta, köyhyyttä, sukupuolitauteja ja juoppoutta vastaan. Jos muut toimenpiteet eivät auttaneet pitämään ihmistä kaidalla polulla, viimeisenä oljenkortena turvaututtiin työlaitokseen siirtämiseen.¹⁷ Nimensä mukaisesti työlaitoksessa fyysisen työn merkitys oli suuri. Työ rankaisi, kasvatti ja opetti tekijäänsä samalla, kun se mahdollisti laitosten taloudellisen toiminnan.¹⁸ Huollettavien tekemästä työstä saadut ansiot kuuluivat suurimmaksi osaksi laitosten rahoittamiseen ja tavoitteena oli, että kukin tekisi vähintään omia ylläpitokustannuksiaan vastaavan määrän työtä.¹⁹

Valtaosa Suomen työlaitoksista perustettiin 1920-luvulla lakkautettujen vankiloitten ja muiden laitosten tiloihin. Valtion hallinnoimaa Ilmajoen työlaitosta lukuun ottamatta ne olivat kuntien tai kuntaliitosten omistuksessa. Suomessa on ollut yhteensä 11 työlaitosta, joista 1970-luvulla oli toiminnassa yhdeksän, mutta 1980-luvulla enää kaksi.²⁰ Laitosten huoltopaikat vaihtelivat sadan molemmin puolin ollen vähimmillään 56 (Kruunupyö) ja enimmillään 157 (Tervalampi). Ilmajoen työlaitoksessa oli yhteensä 125 hoitopaikkaa ja se oli monella tapaa erityinen. Se oli ainoa valtion omistama laitos,

¹⁶ Palola & Karjalainen 2011, 7-8. Poliittisen vasemmiston noususta ja opiskelijaradikalismista lisätietoa myös Soukola 1997; Anttola & Sipilä 2000.

¹⁷ Työlaitostoimikunnan osamietintö 1968, 3.

¹⁸ Ruokanen 1981, 85.

¹⁹ Työlaitos, pala menneisyyttä nykypäivässä 1972, 38.

²⁰ Irtolaisrekisteri 1983, 13.

ainoa jossa hoidettiin ainoastaan irtolaisia ja ainoa, jonka huollettavat olivat pelkästään naisia.²¹

Ilmajoen yksikkö perustettiin Tuomikylään entisen sotilasvankilan tiloihin vuonna 1937.²² Eteläpohjalainen maalaiskunta oli ihanteellinen paikka työlaitoksen perustamiselle, sillä hieman syrjäinen sijainti mahdollisti huollettavien yksityisyyden varjelemisen, ja laajat peltoalueet voitiin valjastaa laitoksen tarpeisiin. Laitosta perustettaessa tonttien ja viljellyn maan ala oli 48 hehtaaria, ja rahkasuota oli noin 54 hehtaaria. Vuonna 1961 viljellyn maan määrä oli kasvanut 72 hehtaariin, jonka lisäksi metsää oli 24 hehtaaria ja ojitettua rahkasuota 29 hehtaaria.²³ Seinäjoelle oli matkaa vain noin 15 kilometriä, joten tavaroiden ja huollettavien siirto laitoksen ja kaupungin välillä oli helppoa.

1.2 Tutkimustilanne

Sosiaaliset ongelmat nousivat suosituksi aiheeksi 1900-luvun lopulla sekä historiallisessa että yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Yhteiskunnassa marginaaliin jääneet ryhmät nostettiin muiden joukkoon - jos ei muuten, niin ainakin tutkimuskentällä. Irtolaisuutta on tutkittu jonkin verran, mutta kattavia yleisesityksiä aiheesta on tehty vain vähän. Opinnäytetöissä aihe on ollut 2000-luvulla melko suosittu, ja sitä sivuavia tutkimuksia on tehty muutamia.

Kun puhutaan marginaaliryhmien historiasta, Toivo Nygårdin nimeä ei voi ohittaa. Teos *Erialaisten historiaa: marginaaliryhmät suomen historiassa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa* valottaa irtolaisuuden taustaa esimerkiksi mustalaisten, maankiertäjien ja mielisairaiden näkökulmasta. Nygårdin tutkimukset kattavat ajallisesti koko 1800-luvun, sillä hän on tutkinut myös vuosisadan alkua teoksessa *Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa*. Nygårdin tutkimuksissa irtolaisuuden kautta tarkastellaan

²¹ Työlaitostoimikunnan mietintö 1968, 18, 86.

²² Kahra 1985, 4.

²³ Ilmajoen työlaitoksen 25-vuotiskertomus, 42.

laajasti yhteiskunnassa tuotettua poikkeavuutta, sosiaalista kontrollia ja leimautumista.

Irtolaishuollon hahmottamiseksi tulee ymmärtää sen taustalla olevaa lainsäädäntöä, ja aiheesta onkin tehty jonkin verran oikeustieteellisiä selontekoja. Aikalaistutkimuksista tunnetuin lienee Osmo Toivolan *Alkoholisti- ja irtolaishuolto. Lainsäädäntö ja käytännöllinen huoltotyö*. Vuonna 1943 julkaistu kirja oli tarkoitettu toimintaoppaaksi irtolaishuollon parissa työskenteleville. 1900-luvun alkupuolen lainsäädännöllisiin teoksiin lukeutuu myös K. J. Ståhlbergin oikeustieteellinen väitöskirja *Irtolaisuus Suomen lain mukaan*. Väitöskirja käsittelee irtolaisuutta 1800-luvun lainsäädännössä, eli aikaa ennen varsinaista irtolaislakia.

Valtaosa aihetta käsittelevistä opinnäytetöistä seurailee tyyliltään varhaisempia tutkimuksia. Antti Savelan (1994) ja Marjukka Hagströmin (2010) pro gradu-tutkielmat keskittyvät lainsäädäntöön ja sen muutosten tarkasteluun oikeustieteellisestä näkökulmasta.²⁴ Irtolaishuoltoon ja kontrolliin keskittyviä tutkimuksia ovat tehneet muun muassa Tuula Tuneström (2008) ja Tuija Koivisto (1985). Tuula Tuneströmin opinnäytetyö *Irtolaisuus ja sen kontrolli Vaasan läänin kaupungeissa 1880-luvulta 1930-luvulle* sijoittuu aikaan jolloin sovellettiin vielä irtolaisasetusta. Tutkimuksessa vertaillaan irtolaisiin kohdennettuja toimenpiteitä Vaasassa, Kokkolassa, Pietarsaareissa, Kristiinankaupungissa sekä Jyväskylässä.

Tuija Koiviston pro gradu tutkielma *Työlaitos-huoltola. Suomalaisen työlaitoshistorian systeemiteoreettinen tarkastelu* on tehty Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa. Huolimatta siitä, että erot historian puolella samoista teemoista tehtyihin tutkimuksiin ovat loppujen lopuksi melko pieniä, Koiviston tutkimuksessa lähestymistapa on selvästi teoreettisempi. Kaikkia mainittuja tutkimuksia yhdistää se, että niissä aihetta tarkastellaan yhteiskunnallisena ilmiönä lähinnä rakenteellisesta näkökulmasta. Tutkimuskohteena on irtolaisuus, ei niinkään irtolaiset.

²⁴ Antti Savela: *Vuoden 1936 irtolaislaki- Oikeushistoriallinen tutkimus lain syntytaustasta ja välittämistä vaikutuksesta irtolaisten kohteluun*.

Marjukka Hagström: *Kriminalisointien elämänsä säätämistä dekriminointeihin: mikä muuttui ja miksi*. Hagströmin tutkimus on tehty oikeustieteelliseen tiedekuntaan.

Irtolaiset ovat tutkimuksen pääasiallisena kohteena kahdessa 2000-luvulla tehdyssä tutkimuksessa. Näistä laajempi on Päivi Pukeron (2009) väitöskirja *Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun, irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli itä-suomessa 1860–1885*. Pukeron tutkimuksessa on samanlainen ote kuin Toivo Nygårdilla: irtolaisuuden kautta hän luo katsauksen myös sosiaaliseen kontrolliin ja poikkeavuuden tuottamiseen. Pukero on väitöskirjansa lisäksi kirjoittanut myös Rautavaaralla sijainneesta Luostanlinnasta ja sen toiminnasta tutkimuksessaan *”Harhaantuneiden ja eksyneiden parantaja” – Luostanlinna irtolaisten kasvatuskokeiluna 1859–1880*. Kaisa Rallin tutkimus *Toimetonta, juopottelevaa ja epäsiiveellistä elämää* käsittelee naisten irtolaisuutta toisen maailmansodan aikaan Mikkelissä ja Jyväskylässä. Aiheeltaan tutkimus on lähellä omaani sekä ajallisesti että teemallisesti. Ralli käyttää tutkimuksessaan aineistona tuomiokirjoja ja irtolaisrekisteriä, ja yhtenä pääteemana on irtolaisnaisten asema yhteiskunnassa.

Oma tutkimukseni sijoittuu lähelle nykyaikaa. Vaikka irtolaisuutta käsittelevät historialliset tutkimukset ovatkin olleet taustan hahmottamisen kannalta tärkeässä roolissa, en olisi voinut luoda järkevää kokonaisuutta pelkästään niiden pohjalta. Irtolaisuudessa on kyse elämäntavasta, johon liittyy paljon erilaisia ongelmia kuten prostituutiota, alkoholismia ja rikollisuutta. Sosiologian, kriminologian ja oikeustieteen aloilla tehdyt tutkimukset ovat auttaneet ymmärtämään paremmin myös irtolaisuuden rinnalla esiintyviä ilmiöitä.

Sosiaalista kontrollia ja suljettuja laitoksia on tutkittu sosiologisesta näkökulmasta, ja näiden tutkimusten tekijöiden joukossa on ollut myös joitakin sosiologian klassikoita. Erwing Goffmanin (1969) *Minuuden riistäjät* kuvaa totaalisen laitoksen rakennetta ja käytännön toimintaa. Goffmanin mukaan totaalisissa laitoksissa kaikki jakavat saman päivärutiinin, kohtelun, seuran ja auktoriteetin. Yhteys ulkomaailmaan on rajoitettu, ja käyttäytymistä ohjaillaan etuoikeuksien ja rangaistusten avulla. Rangaistuksista ja vallasta puhuttaessa ei voi sivuuttaa myöskään Foucault’n (1980) ajatuksia vankiloissa tapahtuvasta vallankäytöstä ja kurinpidosta. Kyseisiä teemoja Foucault käsittelee esimerkiksi vuonna 1975 julkaistussa teoksessa *Tarkkailla ja Rangaista*.

Suomessa sosiologian aiheet on omaksuttu usein ensin ulkomailta, ja niitä on sovellettu sitten omaan yhteiskuntaan. Alkoholipolitiikkaan ja rikollisuuteen liittyvät tutkimukset ovat olleet suosittuja, ja erityisesti toisen maailmansodan jälkeen suomalaiselle sosiologialle on ollut tyypillistä suuntautuminen ajankohtaisiin tutkimusaiheisiin ja ongelmiin.²⁵

Alkoholinkäyttöä on Suomessa tutkittu kattavasti eri näkökulmista. Irtolaisuuden kokonaisuuden ymmärtämisen kannalta hyödyllisiä ovat erityisesti alkoholiongelmiin liittyvät tutkimukset. Klaus Mäkelä (1999) käsittelee *Valtio, väkijuomat ja kulttuuri*-teoksessaan alkoholin käyttöä yhteiskunnallisena ongelmana. Hän pohtii muun muassa sitä, miten paljon juomisen haitallisia seurauksia yhteiskunta ja kukin ajankohta sietää. Uno Tuomisen (1981) *Suomen alkoholipolitiikka vuosisadasta toiseen* selvittää aihetta Suomalaisen yhteiskunnan muutoksen kautta. Lasse Murrin *Asunnottomien alkoholistien elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet* käsittelee pelkän alkoholinkäytön lisäksi myös muita aiheeseen tyypillisesti liitettyjä ongelmia, kuten työttömyyttä ja asunnottomuutta. Omassa tutkimuksessaan hän tutkii asunnottomia alkoholistimiehiä ja heidän pärjäämistään yhteiskunnassa 1960- ja 1970-luvuilla.

Prostituution historiaa Suomessa on tutkinut esimerkiksi Antti Häkkinen (1995) teoksessaan *Rahasta, vaan ei rakkaudesta*. Häkkinen keskittyy lähinnä Helsingissä tapahtuneeseen prostituutioon, mutta alueellisen näkökulman lisäksi hän käy kattavasti läpi prostituutiosta pidätettyjä ja heidän arkeaan myös yleisellä tasolla. Iso osa Ilmajoen työlaitokseen tuoduista naisista pidätettiin Helsingissä, joten tässä suhteessa Häkkisen tutkimus tarjoaa arvokasta lisätietoa myös laitokseen tuotujen naisten taustoista.

Tutkimani työlaitos sijaitsi Ilmajoella. Paikkakunnasta kirjoitetut teokset ovat olleet tutkimuksen kannalta arvokkaita lisälähteitä, sillä niihin on kirjattu paljon sellaisia laitoksen ja paikkakunnan vaiheisiin liittyviä tietoja, joita ei löydy mistään muualta. Tapio Vaismaan (2006) kokoelmateos *Ilmajoki- maatalouden mahtipitäjä* sisältää luvun, jossa kerrotaan työlaitoksen vaiheista. *Ilmajoen joulu*- nimisessä

²⁵ Alapuro 1973, 148.

paikallislehdessä ilmestyi vuonna 2005 laitoksen entisten työntekijöiden haastatteluista koostettu artikkeli, josta on ollut hyötyä laitospajan arjen hahmottamisessa.

1.3 Tutkimusaineisto ja –menetelmät

Pääasiallisena alkuperäislähteenä käytän Vaasan maakunta-arkistoon tallennettuja laitoksen arkistokokoelmia. Arkistomateriaali kattaa kaiken laitoksen toimintaan liittyvän tiedon vuosilta 1962–1972, mutta keskityn materiaaliin, joka käsittelee joko naisten taustoja tai elämää laitoksessa. Potilaskorttien mukaan vuosina 1962–1972 laitoksessa hoidettiin yhteensä 371 eri naista, joista osa suoritti useamman peräkkäisen tuomion.²⁶

Kaikkien laitokseen tuotujen taustatiedot merkittiin potilastietojärjestelmään, ja heitä varten luotiin potilaskortit. Potilaskortteihin merkittiin huollettavan perustiedot: etu- ja sukunimi (myös avioliiton myötä muuttuneet), syntymäaika ja syntymäpaikkakunta. Korteista löytyy myös paikkakunta, jossa irtolaispidätys on suoritettu, laitoksessa vietetyt ajanjaksot ja paikkakunta, johon henkilö laitospajan umpeuduttua palautettiin. Tarkempaa tietoa laitoksen naisista löytyy myös vuosikertomusten ohessa olevista vuositilastoista. Vuositilastojen pohjalta luomani taulukot löytyvät liitteinä tutkielman lopusta, ja niitä on hyödynnetty naisten taustojen selvittämisessä ja havainnollistavien kuvaajien teossa. Eri ongelmien ja ilmiöiden todellisen laajuuden hahmottaminen olisi jäänyt ilman näitä tietoja lähinnä tutkimuskirjallisuuden varaan.

Kvantitatiivinen aineisto toimii tutkimukseni runkona, sillä taulukkojen tiedot kattavat kaikki laitoksessa vuosien 1962–1972 välillä olleet naiset. Koska tutkimuskohteina olevia naisia on kaikkiaan 371, perustiedot sisältävissä taulukoissa luon yleiskuvan tutkittavasta joukosta ainoastaan muutamaa muuttujaa käyttäen. Käyttämiäni muuttujia ovat ikä, kotipaikka, pidätyspaikka ja laitoksessa oltujen kertojen määrä.

²⁶ VMA, ITA, Huollettavien kortistot 1937–1972 Bb:1-5.

Tilastotiedot luovat aiheesta rakenteellisen kuvan, mutta pelkän numerotiedon hyödyntäminen tekee tutkimuksesta kuitenkin onton ja hävittää yksittäisen toimijan merkityksen. Tilastotietojen rinnalla hyödynnän yksittäisistä naisista kertovaa aineistoa ja täytän taulukkotietojen jättämiä aukkoja. Kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät eivät tutkimuksessani ole toistensa vaihtoehtoja, vaan pikemminkin lähestymistavat täydentävät toistensa tuottamaa informaatiota hahmotettaessa kuvaa irtolaisuuden määrästä ja sisällöstä.²⁷

Laadullinen aineisto koostuu naisten henkilökohtaisiin kansioihin talletetuista tiedoista. Jokaiselle naiselle on luotiin oma kansio, joka sisältää huollettavaa koskevia asiakirjoja kuten poliisiraportteja, lääkärintarkastuksia, pidätysmääräyksiä ja kirjeitä. Poliisiraportit ovat pääpiirteissään hyvin yksityiskohtaisia, ja niissä on kuvattu henkilön taustoja ja elämää muutaman sivun verran. Osa potilaista oli laitoksessa vain kerran, ja heidän kohdallaan taustamateriaali rajoittuu aikaan ennen ensimmäistä laitostuomiota. Suurin osa kuitenkin palasi laitokseen kärsimään uutta tuomiota. Näissä tapauksissa papereiden joukosta löytyvät myös uusimmat poliisiraportit. Niiden avulla voi selvittää, mitä naiset tekivät laitoksesta poispääsyn jälkeen, ja miksi joutuivat sinne uudestaan.

Kaikkien naisten asiakirjojen yksityiskohtainen läpikäyminen ei ole kohteiden määrän vuoksi mahdollista. Koska perustiedot löytyvät jo potilaskorteista, se ei toisi tutkimukselle juurikaan lisäarvoa. Olen käynyt läpi lukemattomia poliisiraportteja ja olen huomannut tiettyjen teemojen nousevan esille lähes kaikkien naisten taustatiedoista. Tutkittavien joukosta voi näin ollen nostaa sellaisia yksittäisiä tapauksia, jotka ovat yleistettävissä mahdollisimman suuren tutkittavien joukkoon. Tyypilliset tapaukset ovat tietysti vain osa totuudesta, ja ne asettavat naiset vääjäämättä tiettyyn keinotekoisesti tutkimusta varten luotuun muottiin. Välttääkseni liiallista tasapäistämistä nostan esille myös erikoisia, muista poikkeavia tapauksia jos niitä ilmenee.

Työlaitoksen toimintaa ja käytäntöjä kuvataan laitoksen vuosikertomuksissa. Laitosajan tutkimiseen käytän myös muuta materiaalia, kuten rangaistuspäiväkirjoja ja

²⁷ Alasuutari 1994, 29-34, 1962-1963.

johtopöydän pöytäkirjoja. 1960- ja 1970-luvuilla laitospöytäkirjoja käsiteltiin laajasti yhteiskunnassa myös laitoksen ulkopuolella. Työlaitospöytäkirjojen toimintaa ja muutostarpeita on käsitelty useissa komiteamietinnöissä, ja lainsäädännön muutoksia hoitamaan määrättiin erillinen työlaitostoimikunta. Lopullinen kuva laitospöytäkirjoista muodostuu yhdistämällä näistä lähteistä kerättyjä tiedonpalasia yhdeksi kokonaisuudeksi.

Aiheesta tehtyä aikalaistutkimusta hyödynnettäessä tulee muistaa, että kyse on oman aikansa tuotteista. Vaikka tutkimukset sisältävätkin tietoa työlaitospöytäkirjojen luonteesta ja irtolaisten kohtelusta, tekstistä pitäisi pystyä erottamaan toisistaan varsinainen faktatieto ja ajalle ominainen radikaali poliittinen keskustelu. Oman aikansa eetosnäkyminen on syytä tiedostaa lähdeaineistoa valittaessa: toisaalta aikalaistutkimus kertoo omaa tarinaansa oman aikansa näkemyksistä ja ajattelutavoista, ja on sellaisenaan alkuperäisaineistona arvokas lisä tutkimukselle.

Tutkimusta tehdessäni olen kohdannut lähteiden suhteen erilaisia haasteita. Suurimpana niistä on alkuperäislähteiden yksipuolisuus. Historiantutkimusta tehdessä tulee huomioida se, mitä tarkoitusta varten ja kenen luettavaksi alkuperäismateriaali on alun perin luotu. Poliisiraportit ovat viranomaisaineistoa, ja sen pääasiallisena tarkoituksena on ollut irtolaisen elämäntavan toteaminen tarvittavien huoltotoimenpiteiden määrittämiseksi. Poliisiraportit ovat lähteinä ongelmakeskeisiä, ja niiden pohjalta muodostettu kuva naisten arjesta voi olla todellisuutta karumpi.

Myös laitoksen toimintaa kuvaaviin tietoihin on syytä suhtautua lähdekriittisesti. Vuosikertomusten tarkoituksena oli kuvata laitoksen vuosittaista toimintaa ja toimia näin sisäisenä kirjanpitoa. Rivien välistä voi kuitenkin huomata, että ne olivat selkeästi myös henkilökunnan tapa pyrkiä vaikuttamaan laitoksen tulevaisuuteen. Vuosikertomukset päättyivät korkeampien tahojen luettaviksi, ja kenties tämän vuoksi niissä nostetaan esille erityisen paljon ongelmallisiksi koettuja asioita.

Ratkaisuksi lähdeongelmaan olen yrittänyt löytää laitoksen toiminnasta kertovaa ulkopuolista aineistoa. Nähtävästi toimintaan liittyvät asiat on kuitenkin pyritty pitämään tarkasti laitoksen porttien sisäpuolella, eikä julkista keskustelua esimerkiksi

aikakauden paikallisista sanomalehdistä ole juurikaan löytynyt.²⁸ Alun perin paikallisuus-aspektin oli tarkoitus olla laaja osa tutkimusta, mutta suljetun laitoksen toiminta on todellakin niin suljettua, ettei siitä ole jäänyt jäljelle muuta aineistoa kuin laitoksen oma kirjanpito.

Käyttämäni huollettavia koskeva arkistomateriaali on historiantutkimuksen näkökulmasta sen verran tuoretta, että osa tutkimuskohteista tai heidän lähisukulaisistaan voi olla vielä elossa. Näin ollen kaikki aineisto on määritelty salassa pidettäväksi, eikä sitä saa sellaisenaan julkisesti käyttää. Historiantutkimuksen tavoitteena on tehdä kunniaa tutkittavalle kohteelleen, ja kun kyse on arkaluontoisesta materiaalista, tutkimuseettiset seikat on otettava vakavasti. En käytä tutkittavien nimiä, tai tuo esille paikkakuntia tai muita yksityiskohtaisia tietoja joiden pohjalta yksittäisiä naisia pystyttäisiin tunnistamaan. Suhtaudun aiheeseen hienotunteisuutta noudattaen ja käytän vain niitä tietoja jotka ovat tutkimukseni kannalta olennaisia.²⁹

Lähestyn irtolaisuuskysymystä sosiaalishistoriallisesta näkökulmasta. Sosiaalishistorialle tyypillisiä tutkimuskohteita ovat olleet erilaiset sosiaaliset ryhmät ja luokat sekä niiden yhteiskunnallinen asema.³⁰ Sosiaalishistorian asema suomalaisessa historiantutkimuksessa alkoi kohota 1960- 1970 lukujen vasemmistoaallon myötä, käytännössä siis juuri niihin aikoihin jolloin irtolaisuuskysymyksen oli vahvasti esillä. Historiantutkimuksen haara otti vaikutteita aikakauden yhteiskuntatieteellisestä tutkimuksesta ja eetoksesta, ja kiinnostus erityisesti marginaaliryhmiä sekä tavallisen ihmisen historiaa kohtaan kasvoi. Oma tutkimukseni on aiheeltaan perinteinen esimerkki 1970-luvun sosiaalishistoriallisesta tutkimuksesta, jossa yhdistetään sekä historiallista että yhteiskuntatieteellistä tietoa. Näkökulma on kuitenkin tutkimuksellisesti tuorempi, koska siinä korostuu yksittäisten toimijoiden merkitys.

Tutkimukseni liikkuu sekä mikro- että makrotasolla. Mikrohistorialliseen näkökulmaan kuuluu paikallistasoon keskittyvä tutkimus, jonka kohteina ovat tavalliset ihmiset. Omassa tutkimuksessani kohde on oikeastaan vielä tavallisuudenkin tuolla puolen,

²⁸ Ilmajoen Sanomat, 1962–1972. Koko ajanjaksolta paikallislehdestä laitosta koskevia uutisia löytyi vain kaksi lyhyttä uutista laitoksen saamien valtion avustusten suuruudesta.

²⁹ Vrt. Kaisa Ralli, joka häivyttää samantyyliisessä tutkimuksessaan tutkimuskohteiden henkilöllisyyden.

³⁰ Haapala 1989, 94.

yhteiskunnan laitamilla syrjäytyneiden parissa. Yksilöt muodostavat ryhmän ja ryhmä taas tarkasteltavan osan yhteiskuntaa. Yksittäisten irtolaisnaisten elämänkaaret luovat kuvaa tutkittavasta ilmiöstä ja auttavat pääsemään lähemmäs makrotason kokonaisuuden hahmottamista. Irtolaislainsäädännössä ja sen pohjalta perustetuissa työlaitoksissa on kyse laajemmasta rakenteellisesta järjestelmästä. Vaikka kohteena ovatkin naiset, irtolaiskoneiston makrotason hahmottaminen luo tutkimuksessa viitekehyksen niille toimille, joita heitä kohtaan osoitettiin.

1.4 Tutkimustehtävä

Päästäkseni mahdollisimman lähelle tutkimuksen kohdetta, käyn läpi irtolaisuudesta syytettyjen naisten elämänvaiheita lapsuudesta nuoruuden kautta aikuiselämään asti. Irtolaisen elämänkaari muodostaa näin ollen tutkimukseni ytimen. Selvitän millaista naisten elämä oli ollut ja millaiset tapahtumaketjut johtivat lopulta irtolaispäilyyn, pidätykseen ja laitokseen joutumiseen. Tutkimus voidaan jakaa ajallisesti kahteen eri osioon: elämään jota naiset elivät laitoksen ulkopuolella ja ajanjaksoon, joka vietettiin työlaitoksessa.

Irtolaisen elämänkaari on laaja tutkimuskohde, ja naisten vaiheiden tutkimuksen päästään käsiksi useisiin mielenkiintoisiin teemoihin kuten prostituutioon, alkoholismiin ja ihmissuhdeongelmiin. Aiheen kannalta on oleellista kysyä, miksi naisesta lopulta tuli irtolainen: oliko elämäntyyli naisten tietoinen valinta, vai ajauduttiinko siihen muista syistä?

Yhdysvaltalaiset tutkijat Harry Benjamin ja Robert E. L. Masters julkaisivat vuonna 1964 urauurtavan prostituutiota käsittelevän tutkimuksen.³¹ Tutkijakaksikon tarkoituksena oli etsiä syitä sille, mikä sai naisen päätyämään prostituoiduksi. Valtaosa Suomessa irtolaisuudesta pidätetyistä naisista oli tuomittu nimenomaan haureuden harjoittamisesta. Prostituutio ja naisirtolaisuus kulkivat siis Suomessa ainakin jossain

määrin käsi kädessä. Hyödynnän Benjaminin ja Mastersin tekemää jaottelua prostituutioon johtavista syistä ja sovellan sitä irtolaisuuden syiden etsimiseen.

Tutkimuksessa tehdään jako altistavien, houkuttelevien ja välittömien tekijöiden välillä. Altistavat tekijät liittyvät naisten taustoihin, ja niitä ovat esimerkiksi huonot lapsuudenolot ja perheen hajoaminen. Houkuttelevilla tekijöillä tarkoitetaan toiminnan kannustimia: prostituution tapauksessa esimerkiksi toiveita suuremmista tuloista tai jännittävämmästä elämästä. Välittöminä tekijöinä ovat esimerkiksi taloudellinen paine tai ongelmat ihmissuhteissa.³²

Toinen tutkimuksen kiinnekohta on aika, jonka naiset viettivät laitoksessa. Selvitän millaiseksi tuomittujen arki muodostui, ja millainen vaikutus työlaitosrangaistuksella oli naisten myöhempään elämään. Työlaitosta tutkittaessa moni asia jää edelleen pimentoon, sillä lähteiden pohjalta voi tutkia lähinnä vain toiminnan puitteita. Jos huollettavia pystyisi haastattelemaan, laitosajasta voisi luoda huomattavasti kattavamman kuvan. Tutkimuseettisten seikkojen ja käytännön rajausten vuoksi haastattelujen toteutus ei kuitenkaan ollut mahdollista.

Varsinainen tutkimuskohde ja -ajankohta valikoituivat usean eri kriteerin perusteella. Ilmajoen työlaitos oli ainoa pelkkien naisten hoitoon tarkoitettu laitos, ja suurin osa naisirtolaisuudesta pidätetyistä vietti laitosaikansa nimenomaan siellä.³³ Laitos aloitti toimintansa vuonna 1937, ja se lakkautettiin vuonna 1972: näin ollen oma tutkimukseni kattaa viimeiset kymmenen toimintavuotta.³⁴ Kohdeajankohta määräytyi alun perin käytännön pakosta, sillä suurin osa varhaisemmasta arkistomateriaalista tuhoutui tulipalossa 1960-luvun alussa. Tämä aineiston tahaton rajautuminen 1960- ja 1970-luvuille on kuitenkin osoittautunut tutkimuksellisesti mielekkääksi monessakin suhteessa.

Irtolaislaki oli voimassa vuodesta 1937 aina vuoteen 1986 saakka, jolloin se korvattiin uudella päihdehuoltolailla. Käytännössä järjestelmää alettiin kuitenkin purkaa vanhanaikaisena jo 1970-luvulla, eli samoihin aikoihin kun Ilmajoen työlaitoksen toiminta lopullisesti päättyi. Kuten aiemmin jo todettiin, suomalainen irtolaistutkimus

³² Harry & Masters 1964, 90-92.

³³ Ylen elävä arkisto 2010, Seksiä myytävänä viitattu 1.11.2014.

³⁴ Työlaitostoimikunnan mietintö 1986, 86.

on keskittynyt 1800-lukuun ja 1900-luvun alkuvuosikymmeniin. Tehdyissä tutkimuksissa on tutkittu irtolaisuutta pääsääntöisesti rakenteellisena makrotason ilmiönä.³⁵ Uudempaa aikaa käsittelevälle mikrohistoriaa hyödyntävälle tutkimukselle on näin ollen tilausta.

2 NAISIRTOLAISET SUOMESSA 1960- JA 70-LUVULLA

2.1 Irtolaisten määrä ja ongelman laajuus

Irtolaisongelman valtakunnallista laajuutta voi hahmottaa irtolaisrekisterin avulla. Asetuksen mukaan irtolaisrekisteriin merkittiin henkilöt, joihin oli kohdistettu irtolaistoimenpiteitä kuten varoituksia, valvontaa, tai laitostuomioita. Jo pelkkä irtolaispäily ja kuulustelu luettiin toimenpiteeksi. Koska kaikkia kuulusteltavia ei lopulta päädytty syyttämään, rekisteriin joutuneiden määrä on suurempi kuin varsinaisten irtolaisten määrä. Henkilön rekisterikirja poistettiin kymmenen vuotta viimeisimmän irtolaisilmoituksen antamisesta, ja kuolemantapauksessa saman tien. Poikkeuksena olivat työlaitoksessa olleet, jotka siirrettiin sivuun rekisteristä vasta 90 vuoden iässä.³⁶

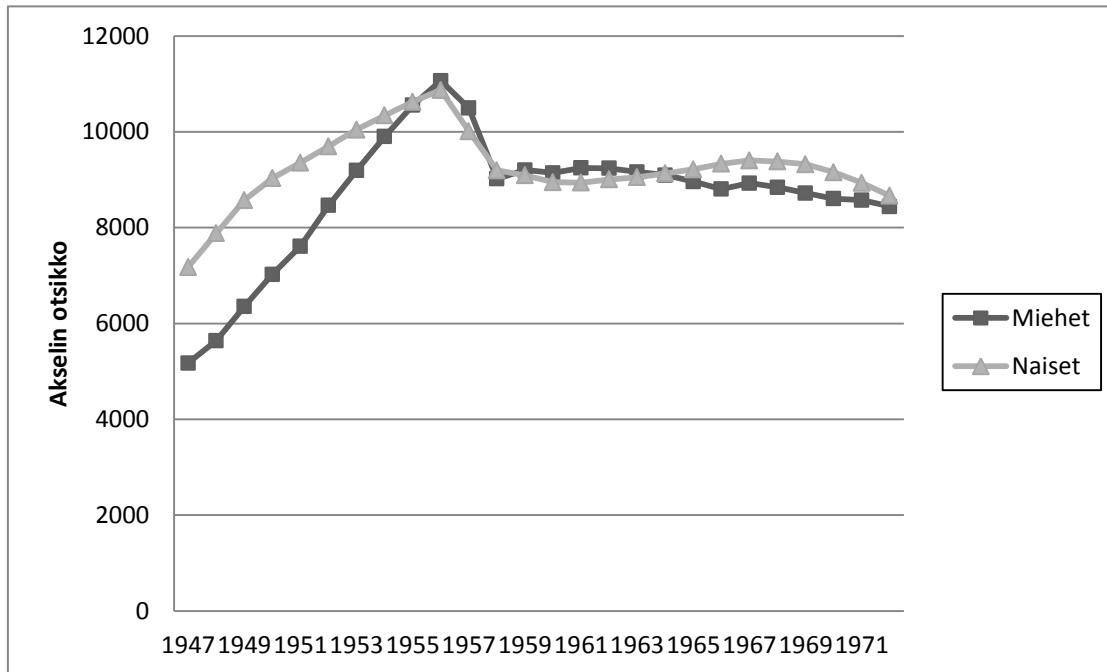
Seuraavat taulukot on laadittu Keskusrikospoliisin vuositilastojen pohjalta, ja tiedot on julkaistu myös irtolaisrekisterissä. Vaikka tutkimuksessa käsitelläänkin lähinnä naisirtolaisuutta, vertailukohdan saamiseksi on mielekästä sisällyttää taulukoihin myös irtolaisrekisteriin merkityt miehet. Ensimmäinen kaavio kuvaa kaikkia irtolaisrekisterissä olleita henkilöitä vuodesta 1947 vuoteen 1972.³⁷

³⁵ Esimerkiksi Pukero, Ralli, Koivisto ym.

³⁶ Irtolaisrekisteriasetus 1945,1-5 §; 16. Irtolaisrekisterin tiedot on koottu vuonna 1983, Hannele Varsa ja Markku Heinonen.

³⁷ Irtolaisrekisterin tiedot rajoittuvat sodan jälkeiseen aikaan, alkaen vuodesta 1947.

KUVIO 1. KAIKKI IRTOLAISREKISTERISSÄ VUODEN 1983 LOPUSSA OLLEET IRTOLAISUUDESTA EPÄILLYT MIEHET JA NAISET.

Lähde: Keskusrikospoliisin vuositilastot, Irtolaisrekisteri.

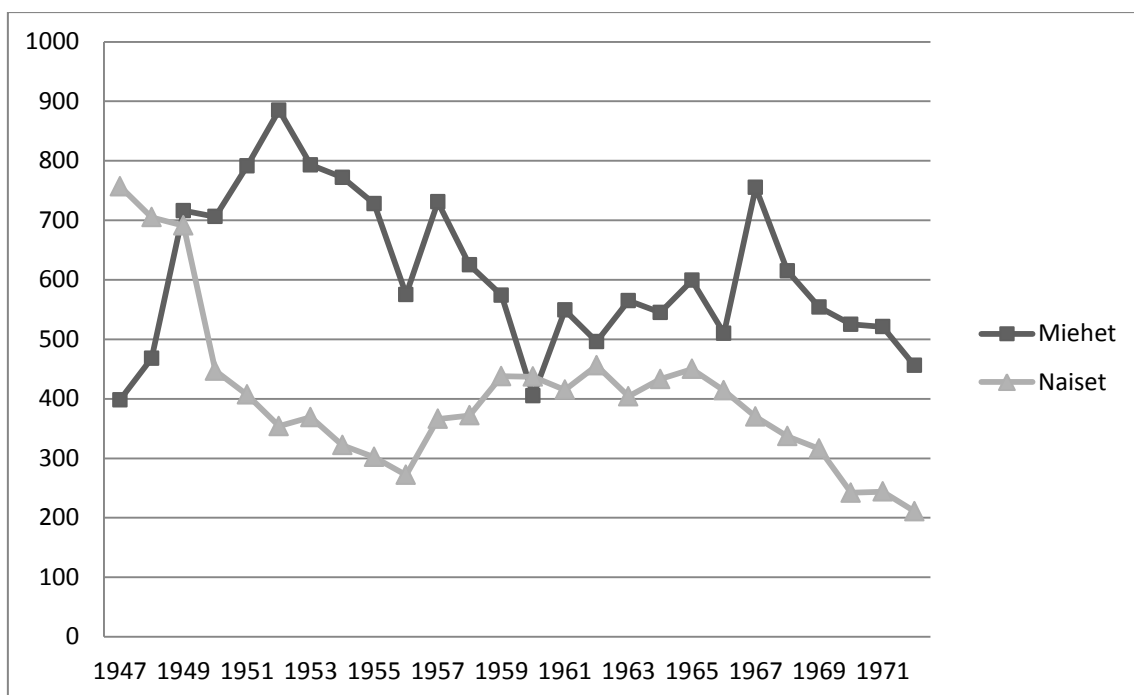
Irtolaisten määrän yleinen kehitys kulki samoja linjoja sekä miesten että naisten kohdalla. Rekisterissä olleiden määrä nousi vuodesta 1945 lähtien tavoittaen huippunsa vuonna 1956. Kyseisenä vuonna irtolaisrekisteristä löytyi yhteensä 21 939 henkilön tiedot - useamman kuin koskaan aikaisemmin ja kertaakaan tämän jälkeen.³⁸ Taulukon perusteella voisi sanoa, että sotien jälkeisellä vuosikymmenellä valtaosa Suomen irtolaisista oli naisia.

Sota-ajan naisirtolaisuutta tutkinut Kaisa Ralli nostaa kuitenkin omassa tutkimuksessaan esille, että sota-aikana kaikkien kykenevien miesten ollessa rintamalla naisirtolaisten osuus oli liki 90 prosenttia.³⁹ Koska kaikki työlaitoksessa olleet pidettiin rekisterissä 90-vuotiaaksi asti, sotavuosien naisirtolaispiikki näkyy rekisterissä takautuvasti parin vuosikymmenenkin päästä. Koko irtolaisrekisterin tarkastelu antaa näin ollen vinoutuneen kuvan siitä, mikä irtolaisten todellinen määrä kunakin vuosikymmenenä oli.

³⁹ Ralli 2005, 7.

Rekisteriin vuosittain lisättyjen uusien henkilöiden määrä kuvaa realistisemmin irtolaisuuden määrän vuosittaista kehitystä, vaikka se jättääkin huomiotta ne irtolaista elämää elävät henkilöt, jotka oli rekisteriin jo merkitty. Ensikertalaisten kokonaismäärä oli vuodesta 1947 eteenpäin keskimäärin 1016 henkeä vuodessa. Naisten osuus uusista pidätetyistä oli keskimäärin noin 40 prosenttia.

KUVIO 2. KAIKKI IRTOLAISREKISTERIIN VUOSITTAIN TEHDYT UUDET IRTOLAISMERKINNÄT.

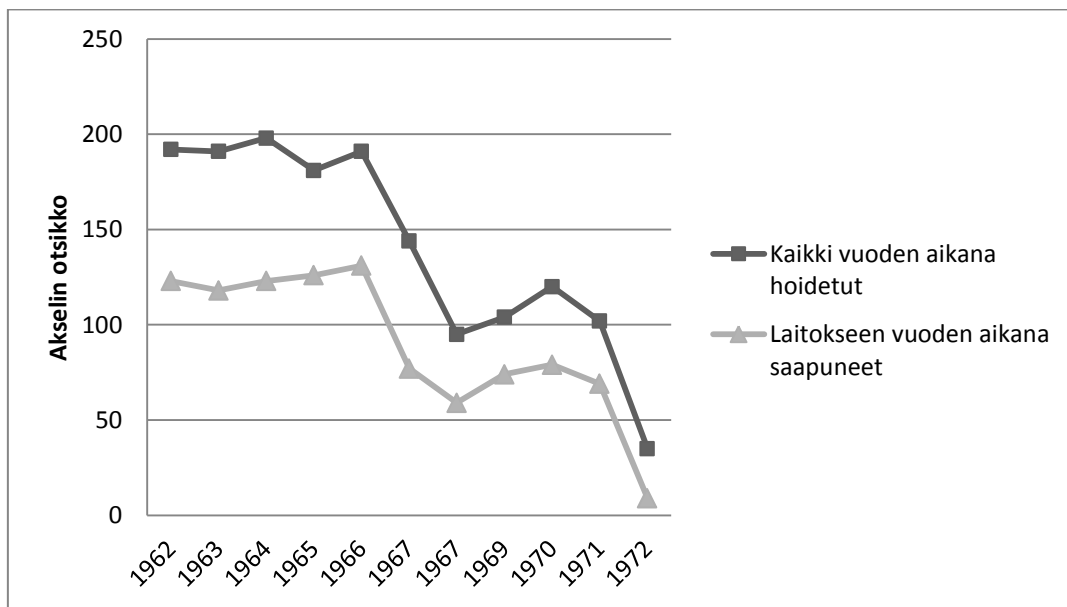

Lähde: Keskusrikospoliisin vuositilastot, Irtolaisrekisteri.

Vuosittaisia vaihteluita tapahtui, mutta kuvaajasta voi huomata parikin mielenkiintoista seikkaa. Ensinnäkin kokonaisrekisterin ja uusien irtolaisten rekisterin tiedot ovat useana vuonna ristiriidassa keskenään: esimerkiksi vuonna 1969 valtaosa rekisterissä olleista oli naisia, mutta uusista rekisteröidyistä miehiä oli puolet enemmän kuin naisia. Tämä tukee sitä ajatusta, että naisirtolaisuuden huippu koettiin sota-aikana tai tätä ennen. Samalla voi todeta, että 1960-luvulle tultaessa irtolaisuudesta oli kehittynyt yhä enemmän miesten ongelma.

Toinen mielenkiintoinen asia on irtolaisnaisten määrän vuosittainen väheneminen. Kokonaistaulukossa muutokset näkyvät viiveellä, mutta uusien rekisteröityjen määrä väheni selvästi ensin sotien jälkeen ja sitten pienen nousun jälkeen uudestaan vuodesta 1965 alkaen. Tämän tutkimuksen kannalta olennaisinta on keskittyä jälkimmäiseen laskukauteen. Irtolaisrekisteristä nähtävä muutos näkyi nimittäin vielä selkeämmin yksittäisen laitoksen huoltotilastoissa.

KUVIO 3. KAIKKI ILMAJOEN TYÖLAITOKSESSA VUODEN AIKANA HOIDETUT, JA LAITOKSEEN SAAPUNEET UUDET HUOLLETTAVAT.

Lähde: Ilmajoen työlaitoksen arkistot, vuosikertomukset 1962–1972, LIITE 1.

Vuosien 1962 ja 1972 välillä ilmajoen työlaitoksessa hoidettiin yhteensä 371 eri naista, joista suurin osa oli tuona aikana laitoksessa useammin kuin kerran.⁴⁰ Laitosaika oli vähintään kolme kuukautta ja enintään vuoden, poikkeuksina olivat kuitenkin laitoksessa jo aiemmin hoidetut uusijat, joita hoidettiin pisimmillään yhtämittäisesti kolmenkin vuoden ajan.⁴¹ Monet ehtivät tulla laitokseen ja myös vapautua sieltä saman kalenterivuoden sisällä. Tällöin kyseiselle laitospaikalle voitiin ottaa uusi huollettava.⁴² Vuosikertomusten pohjalta tehdystä kuvaajasta imenee, kuinka monta naista laitokseen vuosittain saapui, ja kuinka paljon hoidettavia oli yhteensä kun

⁴⁰ VMA, ITA, Huollettavien kortistot 1937–1972, Bb:1-5.

⁴¹ IL 10.§.

⁴² VMA, ITA, Ilmajoen työlaitoksen 25-vuotiskertomus 1938–1947, Db:2.

saapuneiden määrään lisätään laitoksessa jo aikaisemmin olleet. Naisia oli vuoden alussa ja lopussa laitoksen kirjoissa enemmän kuin läsnäolijoina, sillä osa heistä oli sairaalassa, vankilassa tai karkumatalla.⁴³

Huollettavien määrä laski kymmenen viimeisen toimintavuoden aikana rajusti. Ensimmäisen tarkasteluvuoden alussa 1962 laitoksessa hoidettiin vuoden aikana 192 henkilöä, kun vuosikymmenen lopussa vuosittaisten hoidettavien määrä oli vain puolet tästä. Laitoksen toiminta loppui kesken toimintavuoden kesäkuussa vuonna 1972, minkä vuoksi viimeisenä vuotena huollettavien määrä jäi erityisen alhaiseksi. Laitoksessa olisi voitu hoitaa yhtäaikaisesti yli 100 naista. Viimeisten toimintavuosien ajan laitos toimi kuitenkin jatkuvasti vajaamiehityksellä, eli kaikkia avoimia laitospaikkoja ei pystytty täyttämään. Irtolaisten määrän väheneminen ei liity ainoastaan Ilmajoen työlaitoksen toimintaan, vaan samanlainen muutos näkyi myös muissa työlaitoksissa.⁴⁴

2.2 Pidätysperusteet ja naisirtolaisuuden erityisyys

Miesten ja naisten irtolaisuus erosi toisistaan määrän lisäksi myös pidätysyyden kohdalla. Irtolaislaissa pidätysperusteet oli jaoteltu neljään eri kategoriaan.⁴⁵

- 1) kuljeksiva elämä
- 2) työn vieroksuminen
- 3) kerjääminen
- 4) tulojen hankkiminen hyvien tapojen vastaisilla ja siveellisesti hyljättävillä keinoilla tai elämäntavalla aiheutettu vaara yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle ja siveellisyydelle

Irtolaispidätykseen olisi riittänyt periaatteessa se, että yksikin näistä kohdista toteutui. Yleensä oli kuitenkin yleistä vedota useampaan eri kohtaan, sillä kategoriat linkittyivät vahvasti toisiinsa. Jos henkilöllä ei esimerkiksi ollut työpaikkaa, hänellä ei usein ollut

⁴³ VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1.

⁴⁴ Työlaitosten ja kunnallisten huoltoloiden kehittämistoimikunnan raportti 1977, 26.

⁴⁵ IL 1.§.

vakituista asuntoakaan. Ilman työtä ja asuntoa ihminen ei tullut kauaa toimeen omillaan, vaan joutui turvautumaan joko kerjäämiseen tai muihin rahanhankintakeinoihin. Ei ollut ennenkuulumatonta, että sama pidätetty voitiin tuomita kaikkien neljän irtolaiskategorian nojalla.⁴⁶

Irtolaislain voimassaoloaikana miesten yleisimmät pidätysperusteet olivat työn vieroksuminen, rikollisuus ja juopottelu.⁴⁷ Miehillä irtolaisuutta määritteli erityisesti varattomuus ja työttömyys. Työn vieroksunnalla tarkoitettiin sitä, että joutilaisuus on henkilön oma valinta. Tutkinnassa tuli käydä ilmi, että toimettomuus johtui laiskuudesta ja pyrkimyksestä karttaa työtä, eikä rakenteellisesta työttömyydestä.⁴⁸

Rikollisuus ei sinällään kuulunut huoltolakien piiriin. Oikeat rikolliset tuomittiin vankilaan eikä työlaitokseen. Poikkeuksen muodostivat kuitenkin miehet, jotka olivat laiminlyöneet elatusavun maksamisen. Jos nämä henkilöt olivat varattomia, heidät määrättiin työlaitokseen. Täällä he tekivät määrätyn verran työtä, josta maksettu palkkio hyvitetiin elatusavun kohteelle.⁴⁹ Työn vieroksunta ja juopottelu olivat yleisiä pidätyksen syitä myös irtolaisnaisten kohdalla.⁵⁰ Esille nousee myös kolmas pidätysperuste, jonka kohteena olivat pelkästään naiset: ammattihaureus eli prostituutio.⁵¹

Naisten kohdalla irtolaisuus näyttäytyi moraalisena ongelmana, sillä irtolaistyyllisen siveettömän ja viinahuuruisen elämän nähtiin sotivan kaikkea sitä vastaan, mitä naiselta ihanteellisesti yhteiskunnassa odotettiin.⁵² Jos esimerkiksi alkoholisti oli nainen, kynnys pidätyksen tekemiseen oli matalampi kuin miespuolisten ongelmakäyttäjien kohdalla. Päihteiden käyttöä ja erityisesti julkista juopottelua pidettiin naiselle moraalisesti sopimattomana käytöksenä, ja sitä katsottiin harvoin läpi

⁴⁶ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:14. (1942).

⁴⁷ Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietintö, 1986, 25. Pidätysperusteiden osuudet: työn vieroksunta 92 %, juopottelu 65 %, rikollisuus 65 %.

⁴⁸ Toivola 1943, 196.

⁴⁹ Työlaitosten ja kunnallisten huoltoloiden kehittämistoimikunnan raportti 1977, 15.

⁵⁰ Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietintö, 1986, 25. Työnvieroksujia 85 %, alkoholisteja 68 %.

⁵¹ Irtolaisrekisteri 1983, 45. Rekisterissä olleista naisista ammattihaureus oli yhtenä pidätysperusteena 84 %:lla.

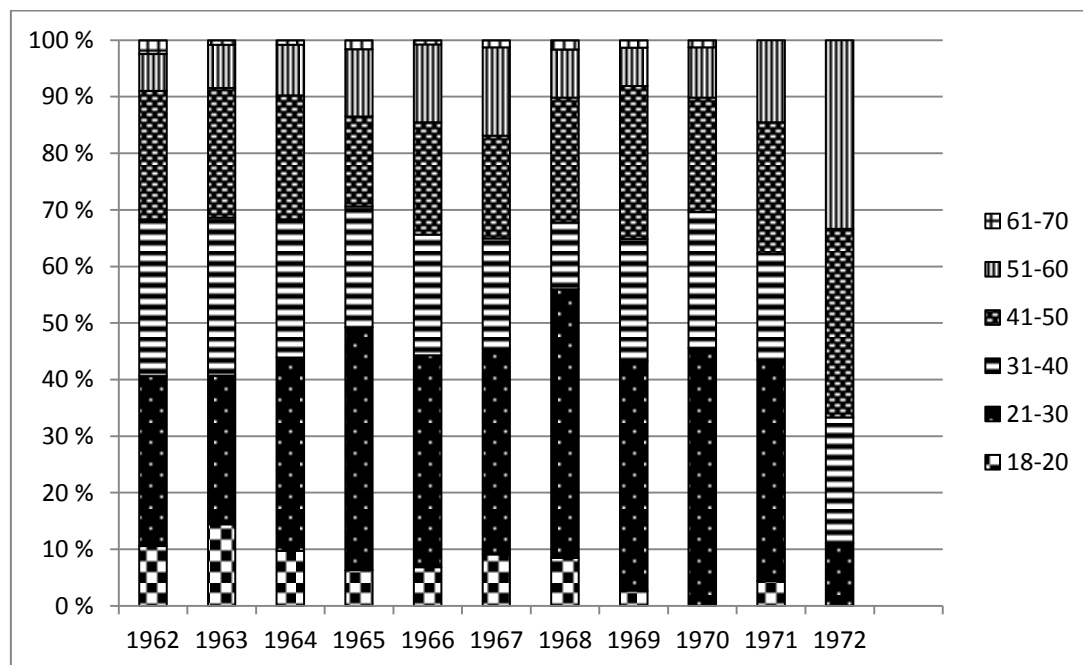
⁵² Ralli 2005, 25.

sormien.⁵³ Siinä missä juoppo mies oli melko tavanomainen ja harmiton hahmo, juopuneessa naisessa oli jotain luonnotonta ja vaarallista. Naisten ankara kohtelu näkyi myös haureudesta pidätettyjen kohdalla. Irtolaislakia arvosteltiin siitä, että se koski vain prostituutiosuhteen myyjäosapuolta mutta ei lainkaan asiakasta.⁵⁴

2.3 Ikä ja lapsuuden konteksti

Työlaitokseen määrättyjen naisten ikäkeskiarvo oli vuosittain hieman yli 30 vuotta. Vaihteluja esiintyi jonkin verran, mutta prosentuaalisesti suurimman ikäryhmän muodostivat 20- 30-vuotiaat nuoret aikuiset. Keski-ikää nostivat ne henkilöt, jotka kiersivät laitoksissa pidemmän aikaa. Ensimmäinen kerran naiset joutuivat irtolaistoimien kohteeksi useimmiten noin 25-vuotiaana.⁵⁵

KUVIO 4. ILMAJOELLA VUOSIEN 1962–1972 VÄLILLÄ HOIDETTUIJEN NAISTEN KESKI-IÄT VUOSITTAIN.

⁵³ Taipale 1967, 155.

⁵⁴ Järvinen 1990, 89–91.

⁵⁵ VMA, ITA, Huollettavien kortistot 1937–1972, Bb:1-5. Koko Suomen laajuudessa tilastossa luvut ovat samantyyppisiä, irtolaisrekisterissä vuonna 1983 tehdyn tilastoinnin perusteella naisirtolaisten keskimääräinen ensimmäinen rekisterimerkintä tehtiin hieman yli 20-vuotiaana.

Lähde: Ilmajoen työlaitoksen arkistot, vuosikertomukset 1962–1972, LIITE 2.

Kymmenen vuoden tarkastelujaksolla ikäryhmien osuudet pysyivät pääosin kuvatuslaisina. Taulukkoa tulkittaessa tulee ottaa huomioon, että vuosikirjamerkintöihin taulukoitiin laitokseen kunakin vuonna saapuneet naiset. Monille ensimmäinen laitostuomio ei jäänyt viimeiseksi, joten laitokseen saapuneiden listoissa oli vuosittain paljon samoja nimiä kuin aiempinakin vuosina. Lisäksi vuosikertomusten tapa ryhmitellä huollettavat kymmenen vuoden ikäryhmiin ei sinällään kerro oliko esimerkiksi valtaosa 21–30 vuotiaista lähempänä kahta - vai kolmeakymmentä. Vaikka taulukon perusteella ei voikaan määrittää kaikkien laitoksessa vuoden aikana olleiden tarkkaa ikää, se havainnollistaa hyvin ikärakenteen muutoksen suuntia. Ensinnäkin huollettavien määrä ikäryhmittäin pieneni sitä mukaa, mitä vanhemmista naisista oli kyse.⁵⁶ Irtolais määrän yleinen väheneminen näkyi melko tasaisesti kaikissa ikäryhmissä.

Laitoksessa asui vuoden aikana laaja kirjo eri-ikäisiä naisia, joista osa oli vasta täyttänyt 18, kun toiset lähestyivät jo kuutta, seitsemääkymmentä. Työlaitosrangaistuksen myötä ikäluokat sekoittuivat, ja eri elämäntilanteissa olleet naiset joutuivat työskentelemään ja asumaan rinta rinnan. Ikä heijastui huollettavien terveyteen ja fyysiseen kuntoon. Mitä vanhempia laitokseen tuodut naiset olivat, sitä huonommin he yleensä soveltuivat fyysisen työn tekoon. Pitkään jatkunut irtolaiselämä tarkoitti yleensä vuosien päihteidenkäyttöä ja epäsäännöllistä elämää.

Naiset elivät lapsuuttaan ja nuoruuttaan ajallisesti erilaisissa ympäristöissä. Esimerkiksi vuonna 1962 vanhin laitoksessa ollut nainen oli syntynyt vuonna 1905 Viipurissa, kun taas nuorin vuonna 1943 Helsingissä.⁵⁷ Ympäröivä yhteiskunta oli näiden naisten lapsuudessa hyvin erilainen. Vanhempi oli nähnyt Suomen itsenäistymisen, sisällissodan, talvisodan ja jatkosodan. Hän oli kokenut myös evakkoajan ja joutunut lähtemään kotiseuduiltaan Karjalasta. Nuorin oli sen sijaan syntynyt jatkosodan aikana ja elänyt lapsuutensa jälleenrakennuskaudella. Hänen lapsuudessaan suomalaista yhteiskuntaa leimasi kiihtyvä kaupungistuminen ja elinkeinorakenteen muutos.

⁵⁶ VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1.

⁵⁷ VMA, ITA, Huollettavien kortistot 1937–1972, Bb:1-5.

Naisista 179 oli syntynyt ennen talvi- ja jatkosotaa. Jäljelle jääneet 192 naista olivat syntyneet joko sotien aikana tai pian niiden jälkeen. Sota-ajan vaikutukset näkyivät suoraan joidenkin naisten lapsuudessa. Kun isä oli perheessä yleensä pääasiallinen elättäjä, sodan takia leskeksi jääneet äidit joutuivat perheineen taloudelliseen ahdinkoon miehen kaaduttua rintamalla.⁵⁸ Sotien aikana työt jäivät Suomessa lähes yksinomaan kotirintaman, eli naisten, lasten ja vanhempien miesten hoidettavaksi. Sosiaalihuollon näkökulmasta erityisen ongelmallisena pidettiin alle kouluikäisten lasten asemaa, sillä monet heistä olivat jääneet heitteille sota-ajan kiireiden lomassa.

59

3 IRTOLAISNAISEN LÄHTÖKOHDAT

3.1 Perimä ja kotipaikka

”Syntymästä saadut lahjat ja taipumukset hyvään tai pahaan ovat ne perusteet, joista ihmisen elämänselitys muovautuu.”

Näin totesi lääkäri Erkki Jokivartio vuonna 1946 tekemässään tutkimuksessa, joka koski Ilmajoen työlaitoksessa hoidettavia naisia. Ehkä Jokivartion ammattikin vaikutti osaltaan siihen, että hänen näkökulmansa naisten ongelmiin ja irtolaisuuden syihin oli hyvin käytännönläheinen. Jokivartio näki irtolaisuuden olevan osa henkilön ominaisuuksia ja luonnetta, jotka tämä oli perinyt ”ala-arvoisen luonteenrakenteen” omaavilta vanhemmiltaan.⁶⁰

Jokivartion tutkimus on aikansa tuote, ja käsitys ihmisen ominaisuuksien periytyvyydestä on muuttunut olennaisesti realistisempaan ja vähemmän leimaavaan suuntaan. Teoria itsessään ei ole tuulesta temmattu, sillä taustalla oleva ajatus huonosuorituksen ja sosiaalisten ongelmien periytyvyydestä on todistettu ainakin jossain

⁵⁸ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972 Fa:11 (1945).

⁵⁹ Kansakunta sodassa 2 1990, 288, 326.

⁶⁰ Jokivartio 1940, 7-8.

määrin paikkansapitäväksi. Vaikka ongelmat itsessään eivät periydy, taipumus niiden muodostumiseen näyttäisi siirtyvän vanhemmilta jälkeläisille.⁶¹ Geenien ja ympäristötekijöiden osuudet ja vaikutukset ihmisen käyttäytymiseen ovat herättäneet keskustelua jo vuosikymmenien ajan. Ympäristön ja perimän suhteesta kiistellään edelleen, mutta jonkinlainen yksimielisyys on syntynyt siitä, että geenit ja ympäristötekijät muodostavat yhdessä riski- ja suojaavia tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen mihin yksilöt elämässään päätyvät.⁶²

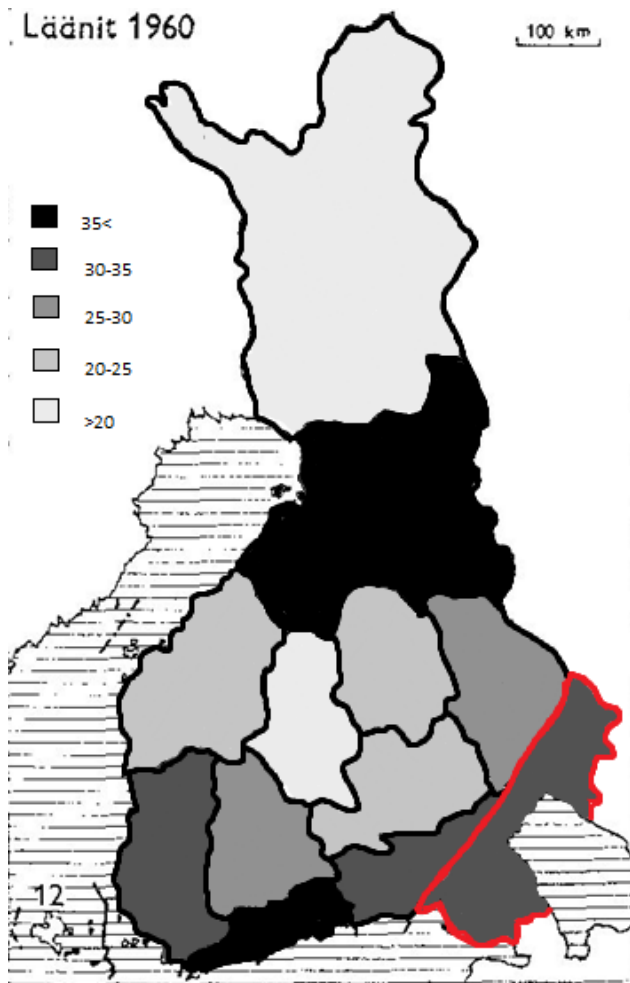
Tutkimuksen kannalta on olennaista kysyä, mitkä olivat niitä riskitekijöitä, jotka johtivat siihen, että ihminen päätyi lopulta työlaitokseen. Jos hypotesina on se, että lapsuuden ympäristö vaikuttaa olennaisesti ihmiselämän myöhempisiin vaiheisiin, naisten taustoista olettaisi löytyvän samanlaisia tähän altistavia piirteitä. Aluksi on syytä tarkastella sitä, mistä naiset olivat alun perin lähtöisin.

Karttaan on merkitty laitoksessa vuosien 1962 ja 1972 välillä olleet naiset syntymäläänin mukaan. Syntymäpaikkakunnan tiedot puuttuivat potilaskorteista noin 40 huollettavan kohdalta. Kartan perusteella naisia oli syntynyt eniten Uudenmaan- ja Oulun lääneissä. Toiseksi eniten naisia tuli silloisista Turun ja Porin sekä Kymen lääneistä. Myös sodissa luovutetuilla alueilla syntyneiden osuus nousi melko suureksi. Kartan tiedot ovat suurpiirteisiä, eivätkä ne kerro esimerkiksi sitä, missä päin lääniä naiset olivat syntyneet.

⁶¹ Sosiaalista perimää on tutkittu paljon 2000-luvulla. Köyhyyden periytyvyyttä on tutkinut esimerkiksi Matti Heikkilä, ja päihdeongelmien periytyvyyttä Jaakko Kaprio.

⁶² Jokela 2005, 112.

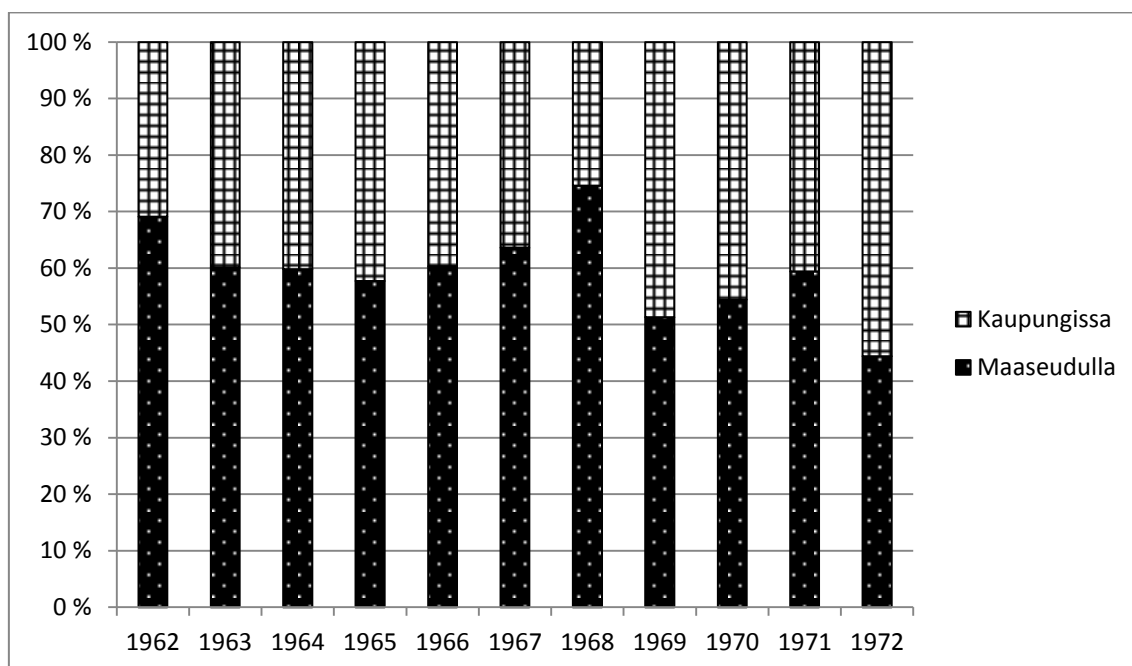
KARTTA 1. ILMAJOEN TYÖLAIKOKSEN NAISTEN SYNTYMÄLÄÄNIT

Lähde: Työlaitoksen arkisto, huollettavien potilaskortit. LIITE 3

Täydentävää tietoa löytyy Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomuksista. Vuosittaisiin tilastoihin merkittiin kaikkien vuoden aikana tulleiden naisten syntymäpaikka sen mukaan, olivatko he syntyneet maaseudulla vai kaupungissa. Vuosittaisia vaihteluja esiintyi, mutta yleisesti maaseudulla syntyneiden osuus oli selvästi kaupungeissa syntyneitä suurempi. Erot tasoittuivat lähestyttäessä 1970-lukua.

KUVIO 5. TYÖLAIKSESSA OLLEIDEN NAISTEN SYNTYMÄYMPÄRISTÖ.

Lähde: Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomukset 1962–1972. LIITE 4.

Maaseudulla asuminen ei tarkoittanut, että nainen oli maatalosta kotoisin. Koska 1940-luvulla maatalous työllisti vielä noin 64 prosenttia Suomen väestöstä, naisten joukossa oli ainakin jonkin verran niitä jotka olivat viettäneet lapsuutensa varsinaisella maatilalla. Useimmissa poliisiraporteissa isän ammatiksi on merkitty sekatyömies tai lyhyemmin työläinen. Sekatyömiehillä ei yleensä ollut koulutusta, ja he tekivät erilaisia töitä sen mukaan mitä kulloinkin oli tarjolla. Usein kyse oli sesonkiluonteisista hommista esimerkiksi rakennuksilla tai savotoissa.⁶³ Perheen äidin kohdalla ei ollut yleensä merkintää ammatista.

Kaikkien lasten vanhemmilla ei välttämättä ollut lainkaan koulutusta, ja työnteossa tarvittavat taidot oli opittu käytännön kautta. Jälkeläisten kohdalla tilanne oli siinä suhteessa toinen, että valtaosa heistä oli syntynyt vuonna 1921 Suomessa voimaantulleen oppivelvollisuuslain jälkeen.⁶⁴ Lähes kaikki olivatkin käyneet kansakoulun, ja noin joka viides myös muita sen jälkeisiä opintoja. Täysin vaille koulutusta jääneet ja usein myös luku- ja kirjoitustaidottomat henkilöt olivat

⁶³ Tolvanen 1993, 37–38. , Marika: Ammattina naimaton : nuorten itsenäisten sekatyöläisnaisten elämän ehdot vuosisadan vaihteen Helsingissä. Työväentutkimus, 1993, nro 1, s. 37-38.

⁶⁴ Kuikka 2001, 23.

poliisiraporttien perusteella romaneja.⁶⁵ Kansakoulun lisäksi lähes kaikki naiset olivat käyneet nuoruudessaan myös rippikoulun. Kaikki eivät käyneet koulussa kotoa käsin, sillä osa naisista oli siirretty lapsena koulukotiin.⁶⁶

3.2 Lapsuuden elinympäristö

Lapsen tulevaisuuden on todettu rakentuvan vahvasti niiden taloudellisten ja henkisten voimavarojen varaan, joita vanhemmat pystyvät heille tarjoamaan. Suomalaisen yhteiskunnan historiassa sosiaaliluokat ovat olleet suhteellisen pysyviä. Vaikka sosiaalinen liikkuvuus onkin lisääntynyt 1900-luvulla, laajassa mittakaavassa vanhempien sosioekonominen asema määrittää usein yhä edelleen sen, mihin sosiaaliryhmään lapset sijoittuvat.⁶⁷ Vanhempien heikko koulutustausta näkyi näin ollen suoraan myös naisten koulutustasossa. Lapsuudenkotien taloudellinen tilanne määriteltiin lähes kaikissa poliisiraporteissa heikoksi. Myös perheiden monilapsisuus pahensi taloudellista ahdinkoa.

Teoksessa *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos* Raimo Parikka on tutkinut pitkällä aikajänteellä perheitä joissa oli sekatyömiesissä, äiti ja viidestä kuuteen lasta. Parikan mukaan 1950-luvulla perheen päämiehen eli isän palkkatulot muodostivat lapsiluvusta riippumatta noin 80 prosenttia perheen kokonaistuloista. Lopun rahan hankki pienemmissä perheissä äiti, kun taas suuremmissa jäätin yleensä sosiaaliavustusten varaan.⁶⁸ Taloudelliset ongelmat näkyivät yhtenä selkeänä teemana poliisiraporteissa. Perheen huono sosioekonominen asema loi usein lähtökohdan erilaisten ongelmien syntyyn.

Suurin osa työlaitokseen päätyneistä naisista oli elänyt samantyyppisissä oloissa, kuin eräs irtolaisuudesta syytetty ja laitokseen vuonna 1967 lähetetty nainen. 19-vuotias nuori nainen oli neljänneksi vanhin yhdeksänlapsisesta perheestä. Isää kuvailtiin

⁶⁵ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964-1972, Fa:14. (1935).

⁶⁶ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964-1972, Fa:11. (1946) Lähteenä esim. Laakkonen Pirjo Riitta*

⁶⁷ Esim. THL:n vuonna 2013 julkaistussa seurantatutkimuksessa *Elämänkulku, mielenterveys ja hyvinvointi* huomattiin, että perheen matala sosioekonominen asema oli tulosten mukaan yhteydessä nuorten epäterveellisiin elämäntapoihin sekä alempaan saavutettuun koulutustasoon aikuisuuteen saakka.

⁶⁸ Teoksessa *huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos* Raimo Parikka, Pitkä varjo- huono-osaisuus historiallisena jatkuvuutena s.65.

heikoksi työmieheksi, ja äiti oli lähes jatkuvasti sairas. Koti oli varaton, perhe tuli toimeen lähinnä sosiaaliavustuksilla. Koska perheellä ei ollut kunnollista elättäjää, kaikkien työpanosta tarvittiin. Perheen vanhemmat olivat kirjoittaneet Uudenmaan lääninhallitukselle anomuksen, jossa he olivat yrittäneet estää tyttärensä joutumisen työlaitokseen. Kirjeessään he vetosivat siihen, että tyttöä tarvittiin kotona apuna töissä ja perheen elättämisessä.⁶⁹ Taloudelliset ongelmat nousivat esille myös erään toisen 20-vuotiaana laitokseen joutuneen naisen taustoista. Vanhempien ammateista ei löytynyt mainintaa, mutta perheeseen kuului lisäksi ainakin yksi sisko. Vanhemmat käyttivät runsaasti alkoholia, ja isän tiedettiin myös valmistavan kiljua. Kotina oli erään rakennuksen yläkerrassa olevat kaksi huonetta. Poliisiraportin mukaan perheen koti oli pieni, ahdas, likainen ja vailla mitään mukavuuksia.⁷⁰

Köyhyys ei yleensä ollut naisten lapsuudenkodeissa ainoa ongelma. Kuvaillessaan elämäänsä monet ottivat poliisikuulusteluissa esille vanhempien päihdeongelmat. Lapsuudessa koettu köyhyys ja vanhempien liiallinen alkoholinkäyttö olivat ongelmia, jotka toistuivat usein myöhemmin naisen omassa elämässä. Poliisikuulusteluista nousi esille erityisen paljon perheen hajoamiseen liittyviä kertomuksia. Raimo Parikka havaitsi omassa tutkimuksessaan saman. Vanhempien ero tai toisen vanhemman kuolema aiheutti hänen mukaansa perheelle pitkäaikaisia vaikeuksia.

Vanhempien merkitys nousi esille erään laitoksissa jo useamman vuoden kiertäneen 41-vuotiaan naisen kertomuksessa. Perheen äiti oli kuollut naisen ollessa kuusivuotias. Perheessä oli kahdeksan lasta, ja vaikka isän hyväpalkkainen työ mahdollistikin kohtuullisen toimeentulon, isä rypiskeli osan rahoista. Leväperäiseksi kuvailtu isä ei juuri lapsistaan huolehtinut, ja naisen mukaan tilanne huononi isän mentyä uudelleen naimisiin. Uusi äitipuoli oli ensitöikseen ajanut lapset maailmalle kuulusteltavan ollessa 16-vuotias.⁷¹

Yleinen kuva laitokseen tulleiden naisten lapsuusajasta muodostuu melko lohduttomaksi. Samankaltaiset teemat toistuivat lähes kaikkien naisten

⁶⁹ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:12. (1948).

⁷⁰ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:15. (1945).

⁷¹ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:15. (1923).

lapsuudentarinoissa. Elämää värittivät lapsuudenkodin haitallinen alkoholinkäyttö, puutteellinen toimeentulo ja vanhempien avioero tai kuolema.⁷²

Erään laitokseen 20-vuotiaana tuomitun naisen tarina oli kuitenkin poikkeuksellinen siinä suhteessa, että perheoloja kuvailtiin poliisiraporteissa hyväksi. Nuorta naista kuvailtiin luonteeltaan hankalaksi, ja hän oli karannut kotoaan useaan kertaan. Äiti olisi halunnut pitää tyttärestään huolta, mutta nainen oli itse valinnut erilaisen elämäntyylin. Kotoa lähteminen ei johtunut äidin ja tyttären välisistä ristiriidoista, sillä nainen itse kertoi että hänellä oli hyvä äiti. Omien sanojensa mukaan hän ei halunnut tuottaa enää äidilleen lisää häpeää joutumalla laitokseen.⁷³

Vaikka lapsuudenkodissa olisikin ollut ongelmia, usein vanhemmat olivat huolissaan lapsistaan ja olivat valmiita ottamaan heidät takaisin luokseen asumaan, jos tarve niin vaati. Joissakin tapauksissa vanhemmat puolsivat työlaitospäätöksen tekoa, sillä he kokivat, etteivät itse enää pystyneet auttamaan tyttäriään.⁷⁴ Vaikka elämän lähtökohdat olivatkin usein heikot, pelkkä lapsuuden huono-osaisuus ei itsessään vielä selitä sitä, miksi naiset päätyivät laitokseen. Erityisesti sotien aikana ja niiden jälkeen olivat harvassa ne, joiden perheessä ei olisi kärsitty jonkintasoisesta puutteesta tai ongelmista.

3.3 Kotoa muuttaminen

Suurin osa laitoksen naisista oli syntynyt maaseudulla, mutta irtolaispidätykset tapahtuivat kuitenkin yleensä kaupungeissa. Valtaosa maalla syntyneistä oli joko matkustanut kaupunkiin väliaikaisesti tai asui siellä vakituisesti pidätysketkellä.⁷⁵ Poliisiraporttien perusteella naiset vaihtoivat usein asuinpaikkaa, ja nuorimmat asuivat monesti pätkiä lapsuudenkodeissaan kotoa muuton jälkeenkin.⁷⁶ Liikkuvan

⁷² Vertaa esim. Törölä (2013), 80.

⁷³ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1945).

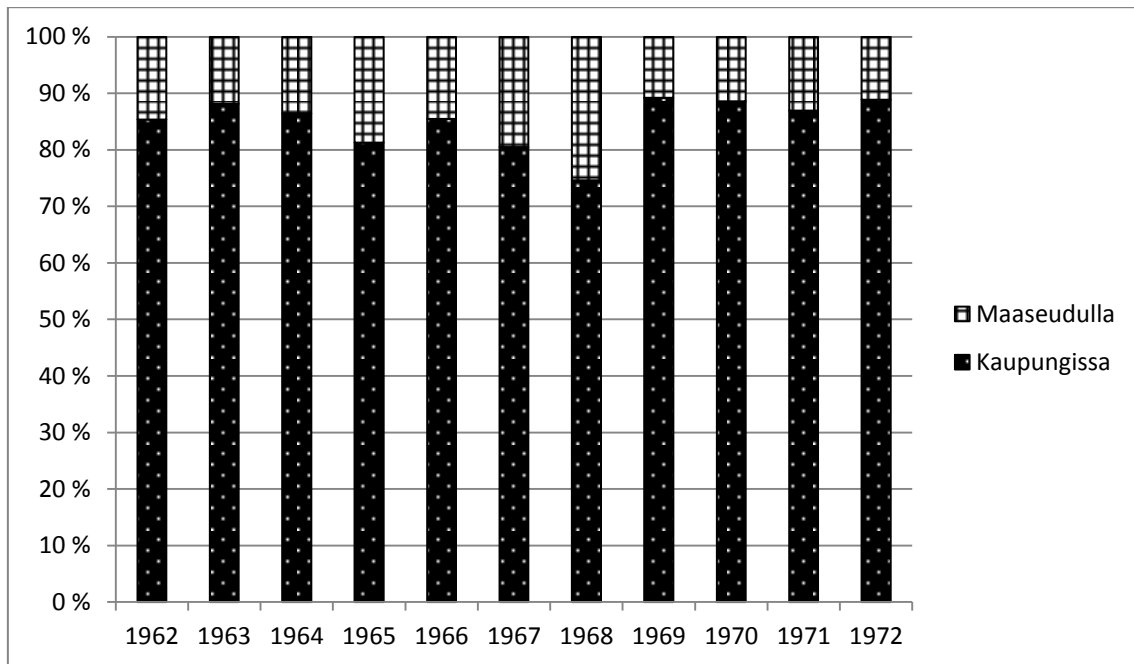
⁷⁴ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1948).

⁷⁵ Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1, yleisimmät pidätyskaupungit Helsinki, Turku, Oulu, Kotka.

⁷⁶ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:1-37.

elämäntavan vuoksi tarkan asuinpaikan määrittäminen on vaikeaa. Henkikirjoihin merkityt tiedot antavat kuitenkin suuntaa siitä, mihin naiset kotoa muuton jälkeen päätyivät. Syntymäpaikan ja henkikirjapaikan välillä näkyy huomattava ero. Vaikka yli puolet oli syntynyt maaseudulla, syntymäseuduillaan henkikirjoilla oli pidätyskellä vain joka viides.

KUVIO 5. TYÖLAIKOKSESSA OLLEIDEN NAISTEN HENKIKIRJAT.

Lähde: Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomukset 1962–1972. LIITE 4.

Kaupunkiin muuttamisessa ei sinällään ollut mitään ihmeellistä varsinkaan sotien jälkeen. Päinvastoin 1950- ja 1960- luvulla se oli hyvin yleistä ja monelle väistämätöntä, kun sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat tulivat työikään. Koneellistumisen myötä maaseudulla ei tarvittu enää niin paljoa työnvoimaa kuin aikaisemmin. Koska väkeä alkoi olla maaseudulla enemmän kuin työtä, monet lähtivät kaupunkiin valoisamman tulevaisuuden toivossa.⁷⁷ 1950-luvulta alkanut kiihtyvä kaupungistuminen ja suomalaisen elinkeinorakenteen murros näkyivät laajasti myös naisen aseman muutoksena. Ennen sotia syntyneet naiset kuuluivat vielä sukupolveen, jonka keskuudessa naisten ansiotyöhön meno kodin ulkopuolelle ei ollut

⁷⁷ Häggman ym. 2010, 14; Meinander 2011, 198.

itsestäänselvyys. Sotavuosien myötä yhä useammat naiset kuitenkin joutuivat lähtemään työelämään, ja sotien jälkeen tämä suuntaus vahvistui edelleen. Maaltamuutto ja naisten työssäkäynnin lisääntyminen johtivat siihen, että maaseudulta alkoi virrata kaupunkeihin nuoria, täysikäisyyden kynnyksellä olevia työtä etsiviä naisia.⁷⁸

Yhteyden vetäminen suurten ikäluokkien maaltapaon ja laitoksen naisten kotipaikkastatuksen muuttumisen välille tuntuu järkevältä. On kuitenkin syytä muistaa, etteivät suinkaan kaikki laitoksen naiset kuuluneet suuriin ikäluokkiin, vaan osa oli syntynyt ennen vuotta 1939 ja tuli täysikäisiksi ennen sotaa tai sen aikana. Yhteiskunnan laajat rakenteelliset muutokset ohjaavat yksilön käytöstä, mutta loppukädessä esimerkiksi kaupunkiin muutto oli ihmisen oma päätös. Laitoksen naisista lähes kaikki muuttivat nuorina maaseudulta kaupunkiin aikakaudesta riippumatta jo ennen kaupungistumisen yleistymistä. Tämän perusteella irtolaisnaisen elämässä kaupunkiin muutto oli tyyppillinen elämänvaihe.

Aikalaistutkimuksissa yhteyskaupunkiin muuton ja irtolaisuuden välillä ei jäänyt huomaamatta. Valistushenkisissä teksteissä kaupunkiin muuttamista pidettiin ensisijaisena irtolaisuuteen alistavana tekijänä. Pelkona oli, että viattomat tytöt eivät kykenisi vastustamaan kaupungin paheita, vaan antautuisivat sellaiseen elämään joka johtaisi lopulta irtolaisuuteen. Omilleen muuton nähtiin johtavan moraalisen valvonnan heikkenemiseen, kun vanhempien ja sukulaisten luomat sosiaaliset verkostot jäivät maaseudulle.⁷⁹ Huoli oli kyllä osittain aiheellistakin: vieraaseen kaupunkiin muutettaessa yhteisön sosiaalinen kontrolli heikkeni, ja huonoon seuraan ajautumisen riski suureni.⁸⁰

⁷⁸ Kairisto & Takala 1990, 121–125; Virrankoski 2009, 997.

⁷⁹ Jokivartio 1940, 10.

⁸⁰ Häkkinen 1995, 127.

3.4 Työelämään siirtyminen

Työn perässä kotoa muutettiin pois jo varsin nuorena, usein 16–17-vuotiaana. Naiset olivat yleensä lähtöisin köyhistä oloista ja mitä varhaisemmin heidät saatiin lähetettyä maailmalle tienamaan, sitä vähemmän kotiin jäi suita ruokittaviksi. Matalahko koulutustausta näkyi suoraan irtolaisuudesta pidätettyjen ammattiteissa, eikä suurimmalla osalla ollut mitään tiettyyn ammattiin erikoistavaa koulutusta. Aloitettua uralta ei yleensä enää pahemmin poikettu, joten ammattitaidoton sekatyöläinen pysyi yleensä ammattitaidottomana vanhuudenpäiviinsä saakka.⁸¹ Vuonna 1965 laitokseen tulleiden työtehtävät olivat seuraavanlaisia.⁸²

Työnimike	Määrä
Kotiapulainen	43
Sekatyöläinen	26
Ravintola-apulainen	13
Tehdastyöläinen	9
Tarjoilijatar	9
Kotirouva	6
Siivooja	6
Liikeapulainen	4
Ompelijatar	3
Keittäjä	2
Karjanhoitaja	2
Parturi	1
Liikkeenharjoittaja	1
Kirjeenvaihtaja	1

⁸¹ Parikka 1994, 72.

⁸² Työlaitoksen naisten ammattinimikkeet vuonna 1965. Lähde: Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomukset 1962–1972.

Yleisimpiä ammattinimikkeitä olivat kotiapulainen, sekatyöläinen ja ravintolapulainen.⁸³ Kotiapulaisen työ oli 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla tavallinen nuoren naisen ensimmäinen palkkatyö, vaikka palvelusväen suhteellinen osuus naisten ammasteista laskikin jatkuvasti.⁸⁴ Töitä tehtiin usein melko lähellä kotoa muutaman kuukauden tai vuoden verran, minkä jälkeen siirryttiin kaupunkiin paremman työn toivossa. Kotiapulaisen epäsäännöllinen ja pienipalkkainen työ ei houkutellut enää nuoria naisia, joilla oli enemmän työmahdollisuuksia teollisuudessa ja laajentuvalla palkkasektorilla.⁸⁵

Erään laitokseen 20-vuotiaana tulleen naisen tarina on tyypillinen esimerkki irtolaisnaisen työhistoriasta. Hän oli saanut ensimmäisen työpaikkansa 16-vuotiaana naapurikunnassa asuvan varakkaamman perheen luota. Palveltuaan kyseisessä talossa päiväapulaisena ja lastenhoitajana muutaman kuukauden ajan, hän löysi uuden työpaikan satamabaarista. Nainen päätti jättää vanhan työnsä ja muutti uuden työn perässä kaupunkiin. Tarjoilijan pesti jäi kuitenkin lyhyeksi hänen riitauduttuaan baarin omistajan kanssa jo muutaman työpäivän jälkeen. Tämän jälkeen hänellä oli ollut vain joitakin lyhytaikaisia työsuhteita satama-alueella.⁸⁶

Kotoa muutettaessa suurimmat huolenaiheet olivat työpaikan ja asunnon löytäminen. Asuntotilanne Suomen kaupungeissa oli huono sekä sotien aikana että niiden jälkeen. Rakennuskanta oli kärsinyt sodan aikana, ja jälleenrakennustyö vaati suuria ponnistuksia. Kaupungistumisen myötä asuntojen tarve kasvoi entisestään, ja kysyntään yritettiin vastata lähiöiden ja uusien esikaupunkialueiden rakentamisella.⁸⁷ Kaupunkeihin muuttaneet nuoret tytöt asuivat usein aluksi tuttujen ja sukulaisten luona, jos heitä siellä oli. Harvalla oli varaa vuokrata kokonaista asuntoa, joten usein vuokrattiin vain huone tai asuttiin esimerkiksi talojen ullakkohuoneistoissa. Pieni osa laitoksen naisista oli niin nuoria, että he asuivat edelleen pidätyksen hetkellä kotona.⁸⁸

⁸³ VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1.

⁸⁴ Rahikainen 2006, 229.

⁸⁵ Rahikainen 2006, 225–227.

⁸⁶ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1962–1972, Fa:16, (1948).

⁸⁷ Meinander 2011, 199–200.

⁸⁸ Huollettavien asiakirjat 1962–1972, Fa:1-37.

Naiset olivat uuden elämän alussa, ja usein ensimmäistä kertaa omillaan. Monia kaupungit houkuttelivat, sillä ne tarjosivat aivan uuden ympäristön ja mahdollisuuksia. Toisaalta osa taas joutui lähtemään kotoaan pakon sanelemana perheongelmien ja köyhyyden vuoksi. Heikosti koulutetuilla naisilla työttömyyden riski oli suuri ja he saattoivat saada vain heikosti palkattuja töitä.⁸⁹

Naisista valtaosaa odotti kaupungissa valmiina sekä työpaikka, että jonkinlainen asunto. Pidätyshetkellä tilanne oli muuttunut erilaiseksi. Vakainainen asuinpaikka puuttui, ja yöt vietettiin siellä täällä: laivoissa, tuntemattomien miesten asunnoissa, tuttujen luona tai huonommassa tapauksessa puistoissa tai siltojen alla. Vakituista työpaikkaa ei ollut, ja monet naisista olivat ajautuneet täysin työmarkkinoiden ulkopuolelle. Pelkkä kaupunkiin muutto itsessään ei selitä elämän kurjistumista, sillä päinvastoin monille köyhistäkin oloista lähteneille kaupunkiin muutto toi mukanaan menestystä ja hyvän elintason.⁹⁰ Mitkä asiat johtivat siihen, että tutkimuksen naiset päätyivät irtolaisiksi?

4 ONGELMIEN TIIVISTYMINEN

4.1 Ihmissuhdeongelmat

Itsenäisen elämän myötä sidotuilla ihmissuhteilla oli olennainen vaikutus siihen, millaiseksi elämä muotoutui. Yli puolet Ilmajolle tulleista naisista oli naimattomia, ja loput olivat joko naimisissa, eronneita tai leskiä.

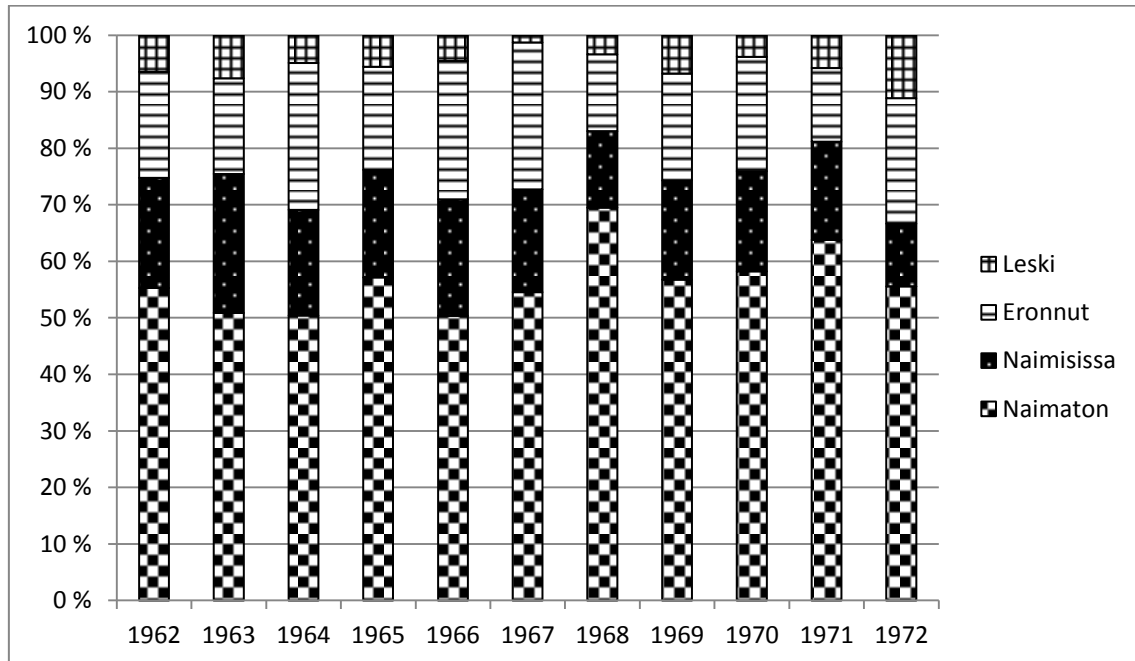
Osalla naimattomista oli poikaystävä, mutta elämään saattoi tällöinkin kuulua irtosuhteita. Miehet tulivat mukaan kuvioihin jo varhain, mutta parisuhteet jäivät usein lyhytkestoisiksi. Perhesiteiden katkeaminen saattoi tapahtua jo ennen irtolaiselämän

⁸⁹ Häkkinen 1995, 124.

⁹⁰ Meinander 2011, 199–200.

alkamista. Toisaalta erot saattoivat olla myös seurausta siitä, että puoliso oli alkanut elää irtolaista elämää.⁹¹

KUVIO 7. ILMAJOEN TYÖLAIKOKSEN NAISTEN SIVILISÄÄTY

Lähde Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomukset 1962–1972. LIITE 5.

Eräs jo 16-vuotiaana naimisiin mennyt nainen on esimerkki tapauksesta, jossa ongelmat alkoivat avioliiton solmimisen myötä. Nainen oli lähtenyt kotoaan nuorena, mutta hän oli saanut vakinaisen työpaikan lääketehaalla pakkaajana. Nuorena solmittu liitto osoittautui virheeksi, sillä mies oli niin kelvoton ja laiska, että hän vetelehti kotona työttömänä sinä aikana kun nainen kävi töissä. Perheeseen syntyi kaksi lasta, mutta huonon taloudellisen tilanteen ja miehen alkoholinkäytön vuoksi sosiaalitarkastajat vaativat lasten sijoittamista toiseen perheeseen. Tässä vaiheessa mies lähti toisen naisen matkaan, ja nainen jäi yksin. Lastensa menettämisen jälkeen hän kertoo aloittaneensa juopottelevan irtolaisen elämän.⁹²

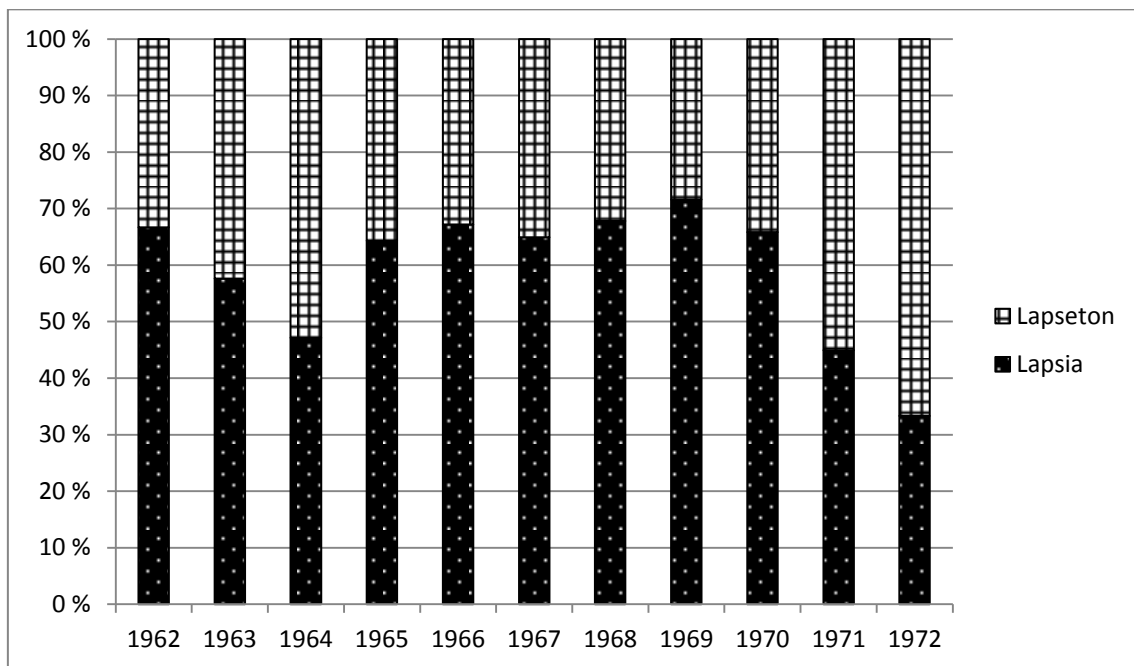
Esimerkin tapauksessa vastuu yhteisestä elämästä jäi naisen harteille miehen käyttäessä yhteiset rahat juomiseen ja juhlimiseen. Joskus tilanne saattoi kuitenkin olla

⁹¹ Toivola 1943, 171. VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972.

⁹² ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:15. (1944).

päinvastainen. 25-vuotiaana naimisiin menneen naisen kohdalla irtolaismainen elämä alkoi jo avioliiton aikana. Pariskunnalla ei ollut lapsia, ja nainen tuli hyvin toimeen myyntipäällikkönä toimineen miehensä tuloilla. Parilla oli ollut jo pidempään erimielisyyksiä yhteisistä asioista, ja nainen oli asunut erossa miehestään parin kuukauden ajan. Tänä aikana hän oli soitellut merimiehille ja viettänyt öitä heidän kanssaan. Aviomies oli käynyt useampaankin otteeseen naisen luona ja pyytänyt häntä palaamaan kotiin, mutta tämä ei ollut lähtenyt, vaikka mies oli tarjonnut hänelle rahaa. Lopulta mies ei enää kestänyt naisen elämäntyyliä, ja liitto päättyi eroon.⁹³

KUVIO 8. JÄLKIKASVU.

Lähde: Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomukset 1962–1972. LIITE 5.

Hieman yli puolella laitoksessa olleista naisista oli lapsia. Lapsen saaminen muutenkin vaikeassa elämäntilanteessa johti monien kohdalla siihen, että lapset oli pakko antaa muualle hoitoon.⁹⁴ Onnekkaimpia olivat ne, joiden omat vanhemmat pystyivät

⁹³ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1938).

⁹⁴ Katso myös Toivola 1943 s. 171, Irtolaislain voimaantuloavuonna 2501 lasta oli otettu huostaan äidin irtolaisen elämäntavan vuoksi.

huolehtimaan lapsista sillä aikaa, kun naiset olivat työlaitoksessa. Ajatus siitä, että laitoksesta päästyä pääsee takaisin lasten luo, toi monelle lohtua laitoksen arkeen.

Jos lasta ei pystytty pitämään perhepiirissä, jouduttiin turvautumaan adoptioon tai huostaanottoon. Usein elämä lähti luisumaan nopeasti alamäkeen tämän jälkeen. Irto-suhteiden myötä vahinkoraskauksilta ei vältytty, ja osa naisista päätyi aborttiin: näin oli käynyt eräälle laitokseen 21-vuotiaana tulleelle naiselle, joka oli sterilisoitu abortin yhteydessä. Lääkärintilauksen mukaan naisen mieli oli sittemmin järkkynyt, ja hän oli ennen laitokseen lähettämistä psykiatrisen hoidon tarpeessa. Lapsuutensa nainen oli viettänyt koulukodissa.⁹⁵ Samantyyppinen elämäntarina oli myös erällä toisella koulukodissa kasvaneella nuorella naisella. Hän oli mennyt naimisiin 18-vuotiaana työmiehen kanssa, ja tullut tälle raskaaksi. Mies oli kuitenkin töissä Neuvostoliiton puolella, ja tämän viettäessä paljon aikaa muualla töissä nainen oli ymmärtänyt, ettei halunnutkaan hänen kanssaan naimisiin. Nainen teki itse abortin kiniinitablettien avulla ja joutui tämän seurauksena sairaalaan. Sieltä päästyään hän oli alkanut elää irtolaista elämää.⁹⁶

4.2 Prostituutio

Haureus oli yhteiskunnan näkökulmasta merkki siitä, että naisen elämä oli ajautunut väärille urille. Irtolaislain määrittelemä ”kuljeksiva” ja ”paheellinen” elämäntapa oli määritelty irtolaislaissa niin laajasti, että tulkinnanvaraisuus kääntyi välillä viranomaisia vastaan. Lakia voitiin kohdistaa laajaan ihmisryhmään erilaisten perusteiden nojalla, mutta tietynlaisen elämäntyylin todentaminen ei ollut aina helppoa, ja valituksia tehtiin paljon. Ammattihaureus eli prostituution harjoittaminen oli kuitenkin konkreettinen teko, jonka perusteella nainen oli helppo pidättää: varsinkin jos hänet saatiin kiinni itse teossa. Prostituutio oli poistettu Suomessa rikoslain piiristä vuonna 1936, eli sellaisenaan ei ollut kyse rikoksesta.⁹⁷ Samaan aikaan irtolaislaki kuitenkin

⁹⁵ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1948).

⁹⁶ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:15. (1945).

⁹⁷ Nygård 1998, 212–213.

määritteli haureuden harjoittamisen osaksi huonoa elämäntapaa, josta irtautuminen vaati huoltotoimenpiteitä. Useinkaan prostituutioon ei puututtu, ellei sen katsottu aiheuttavan uhkaa yleiselle järjestykselle.⁹⁸

Jotta haureutta voitiin pitää irtolaisuuden perusteena, siihen tuli liittyä jonkinlainen hyötymistarkoitus. Toisin sanoen nainen sai yhdynnästä korvauksena joko rahaa tai muuta taloudellista hyötyä kuten ruokaa, tavaraa tai asuinpaikan.⁹⁹ Haurudesta tuomittiin silloin, kun sen katsottiin muodostuneen ammattimaiseksi. Yksittäisiä irtosuhteita saatettiin paheksua, mutta ne eivät vielä täyttäneet irtolaisuuden kriteerejä. Tekojen oli täytynyt tapahtua niin usein pitkän ajanjakson kuluessa, että oli syytä päätellä elämäntavan muodostuneen naiselle tavanomaiseksi.¹⁰⁰

Suomalaisen prostituution historiaa on tutkinut erityisen kattavasti talous- ja sosiaalishistorioitsija Antti Häkkinen. Helsingin prostituutiokulttuuria tarkastelevassa tutkimuksessaan hän jakaa toiminnan kahteen eri luokkaan: eliittiprostituutioon ja katuprostituutioon. Eliittiprostituutio oli liiketoimintaa, jota varten luotiin ilotalojärjestelmä: prostituoidut asuivat bordelleissa, ja palveluiden hinnat olivat määrätty. Naisten tasoa valvottiin, sillä tasokkaat naiset olivat bordellinpitäjän ylpeys.

1800-luvun Suomessa ilotalokulttuuri oli vielä voimissaan, mutta 1900-luvulla tasokkaat bordellit kävivät harvinaisiksi ja toiminta painui maan alle. Järjestäytynyt eliittiprostituutio nousi uudestaan esiin 1960-luvulla, kun tuntemattomien miesten ja naisten keskinäinen seurustelu ravintoloissa sallittiin. Yleisen seksuaalimoraalin höllentymisen myötä ammattimaisten ilotyttöjen markkinat pienenivät 1960-luvulta eteenpäin, ja katuprostituutio sitä vastoin lisääntyi.¹⁰¹ 1980-luvulle tultaessa ammattimainen prostituutio oli Suomessa hyvin vähäistä.¹⁰²

Eliitti-iltyttöihin verrattuna katuprostituoidut olivat huonommin koulutettuja, vähävaraisia ja lähtöisin köyhistä oloista. Asiakkaita hankittiin kaduilta, rautatieasemilta ja ravintoloiden lähetyviltä.¹⁰³ Ilmajolle haureuden takia päätyneet

⁹⁸ Koskela ym. 2000, 17.

⁹⁹ Irtolaisrekisteri, 10; Järvinen 1983, 18–19.

¹⁰⁰ Toivola 1943, 204.

¹⁰¹ Häkkinen 1994, 102–110.

¹⁰² Koskela ym. 2000, 17.

¹⁰³ Häkkinen 1994, 98–100.

sijoittuivat katuprostituoitujen ryhmään. Tyypillinen pidätetty oli noin parikymppinen, avioton ja lapseton nainen. Suurimmalla osalla ei ollut työtä eikä vakituista asuinpaikkaa, ja toimeentulo hankittiin satunnaisten miessuhteiden avulla. Miehet saattoivat esimerkiksi maksaa ravintolassa naiselle ruokaa ja juomia, minkä jälkeen päädyttiin yhdessä miehen asunnolle, hotelliin tai matkustajakotiin.

Vaikka poliisiraporteissa ei yleensä voitu todentaa sitä, että varsinaista sukupuolista kanssakäymistä olisi tänä aikana tapahtunut, näin ajateltiin automaattisesti varsinkin jos nainen oli ollut jo aikaisemmin virkavallan kanssa tekemisissä. Irtolaiskontrollin kohteeksi joutui prostituutiotutkimusten mukaan laaja kirjo naisia, joista jotkut olivat ammattimaisempia toimissaan kuin toiset. Kaikkia naisia ei voinut pitää varsinaisina prostituoituina, vaan osaan heistä kohdistettiin kontrollia lähinnä ennaltaehkäisevästi.¹⁰⁴

Katuprostituutio keskittyi suurimpiin suomalaisiin kaupunkeihin kuten Helsinkiin, Ouluun ja Turkuun.¹⁰⁵ Ilmajoelle saapuneiden naisten pidätystilastoissa myös Kotka nousee vahvasti esille: paikkakunnalla syntyneitä laitokseen tuotiin vain kolme, mutta irtolaispidätyksen kohteeksi siellä oli joutunut peräti 44 huollettavaa. Kotkan suosio katuprostituoitujen keskuudessa perustui sen satamaliikenteeseen. Kotkan satama kuului Suomen suurimpiin, ja alue toimi tavaranniennin lisäksi myös ilakoittelupaikkana. Laivojen mukana satamiin saapui merimiehiä, ja kysyntää yleisille naisille riitti. Ravintoloissa syötiin ja juotiin, ja merimiesten kanssa päädyttiin viettämään iltaa laivoihin asti.

Huomattava osa puhtaasti haureuden vuoksi laitokseen tulleista naisista oli keskittänyt toimintansa satamakaupunkeihin. Kuva näille naisille tyypillisestä elämäntyylistä voidaan muodostaa erään kolmikymppisen kotkalaisnaisen poliisikuulustelun pohjalta. Taustalta löytyi eron päättyneet avioliitto ja kahden lapsen yksinhuoltajuus. Lapsensa nainen oli antanut omien vanhempiansa hoitoon, ja itse hän oli lähtenyt satamaan messityöksi. Todellisuudessa hän oli kuitenkin saanut tulonsa merimiehiltä pääosin sukupuolisuhteita vastaan. Syytetty myönsi haureuden harjoittamisen, muttei osannut selittää syytä sille, miksi hän tällaista elämää eli. Hän kertoi hakeutuneensa

¹⁰⁴ Järvinen 1990, 248.

¹⁰⁵ Irtolaisrekisteri 1983, 91.

tiedottomasti sellaisiin ravintoloihin ja paikkoihin, mistä tietää löytävänsä tuttuja ja tuntemattomia merimiehiä. Nainen kertoi aikovansa jättää nykyisen elämäntyyliinsä, mutta yritykset kariutuivat kerta toisensa jälkeen.¹⁰⁶

Samanlaista elämää elettiin myös muissa satamakaupungeissa. 25-vuotias porilaisnainen pidätettiin irtolaisuudesta epäiltynä, kun hän oli menossa Vaasa Provider-nimiseen laivaan kahden merimiehen kanssa. Naisella ei ollut työpaikkaa, sillä omien sanojensa mukaan hän tuli hyvin toimeen ilmankin. Poliisiraportin mukaan hän oli matkustellut laivojen mukana satamasta toiseen jo vuoden ajan, ja etsinyt aina uusia asiakkaita satamakaupunkien ravintoloista. Tällaista seikkailevaa elämää viettäessään hän oli sairastanut sukupuolitaudin kolme kertaa. Nainen oli saanut sukupuolisuhteista korvauksena rahaa muutamia kympejä. Lisäksi miehet olivat ylläpidon lisäksi kustantaneet hänelle runsaasti väkijuomia, sillä nainen ei omien sanojensa mukaan tykännyt heilua laivoissa selvin päin.¹⁰⁷

Suhtautuminen haureuden harjoittajiin oli yhteiskunnassa moninaista. Prostituutiota paheksuttiin, vaikka samalla kansan parissa kysyntää riitti. 1960- ja 1970- lukuja on kutsuttu jälkikäteen seksuaalisen vallankumouksen kaudeksi, jolloin yleinen ilmapiiri muuttui vapaamielisemmäksi.¹⁰⁸ Suomessa irtosuhteisiin suhtauduttiin kuitenkin edelleen pääosin negatiivisesti, ja erityisesti maksullista seksiä pidettiin moraalisesti ja eettisesti paheksuttavana. Huolissaan oltiin myös prostituution ohella esiintyvistä ilmiöistä, kuten laittomasta alkoholikaupasta ja sukupuolitautilien leviämisestä.¹⁰⁹

Sotienjälkeisessä Suomessa sukupuolitauditartuntoja diagnosoitiin enemmän kuin koskaan aiemmin. Tautihuiput sijoittuivat sotien aikaan ja sen jälkeisiin vuosikymmeniin sekä tippurin, että kupan ilmenemisessä.¹¹⁰ Yleistymistä pidettiin erityisesti pahatapaisten irtolaisten syynä, ja sukupuolitautilien leviämisen estämiseksi irtolaisuudesta pidätetyt tai epäillyt naiset toimitettiin lääkärintarkastukseen.¹¹¹

¹⁰⁶ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1931).

¹⁰⁷ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:14. (1935).

¹⁰⁸ Haavio- Mannila & Kontula 1993.

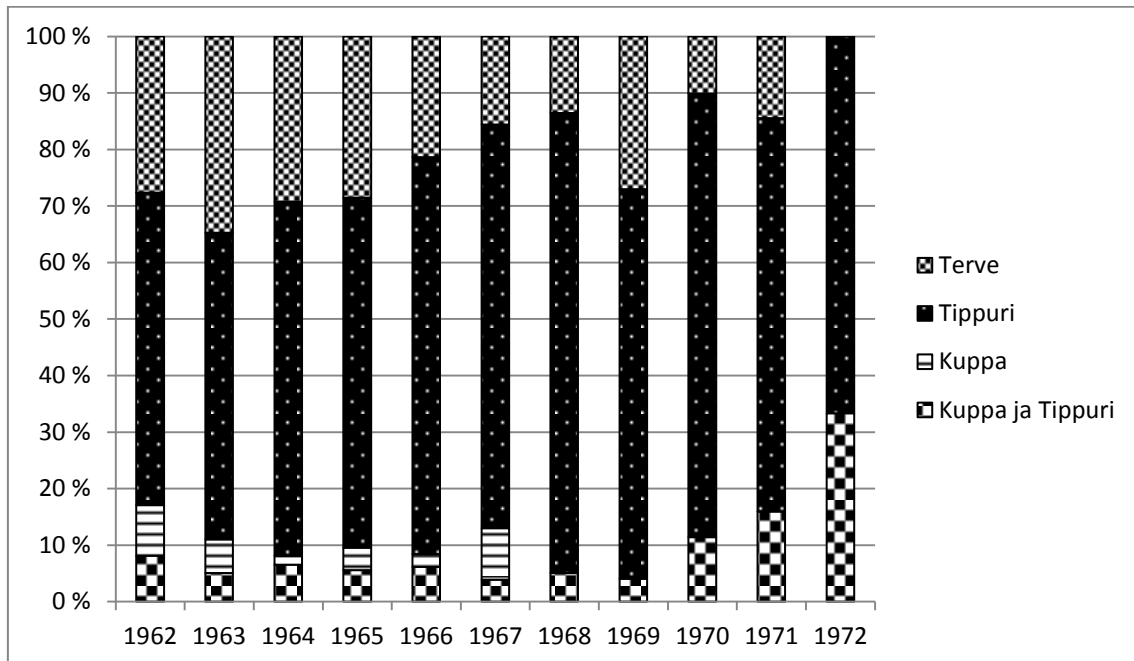
¹⁰⁹ Häkkinen 1995, 10–17.

¹¹⁰ Vuorenmaa ym. 2012, 11–12.

¹¹¹ IL, 7.§.

Irtolaisten leimaaminen sukupuolitautilien levittäjiksi tuntuu ankaralta, ja jälkikäteen viranomaisia arvosteltiin siitä, että osa naisista joutui perusteettomasti tutkimuksiin. Pelko sukupuolitautilien leviämisestä oli kuitenkin aiheellinen. Valtaosa Ilmajoen naisista oli sairastanut elämässään jotakin sukupuolitautilia: tippurin oli sairastanut yli puolet laitokseen vuosittain tulleista naisista, ja kuppaakin oli esiintynyt noin kymmenellä prosentilla.¹¹²

KUVIO 9. ILMAJOEN NAISTEN PARHAILLAAN SAIRASTAMAT TAI AIEMMIN SAIRASTETUT SUKUPUOLITAUDIT.

Lähde: Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomukset 1962–1972. LIITE 6.

Naisten suhtautuminen omaan toimintaansa vaihteli melko paljon. Erot tulevat hyvin esille, kun tarkastellaan kahden laitoksen vakioasiakkaan näkemyksiä prostituutiosta. Molemmat viettivät Ilmajoella lähes koko 1960-luvun. Nuorempi oli laitokseen tullessaan 18-vuotias, vanhempi 32 vuotta. Nuorempi naisista oli viettänyt lapsuutensa ja nuoruutensa tyttökodissa, mistä poispäästyään hän oli mennyt muiden tyttöjen neuvosta satamaan. Tästä eteenpäin nainen oli elänyt yksinomaan miesten kustannuksella. Itse hän kertoo antautuneensa tällaiseen ansaitsemistapaan, koska työ

¹¹² Parhi-Riikola 2005, Tiede-lehden artikkeli Prostituutio peilaa aikaansa. Viitattu 4.12.2014.

oli hänen mukaansa ”vaihtelevaa ja helppoa, ja koska tuloista ei ollut kukaan tietoinen eikä hän siksi joutunut maksamaan veroja yhteiskunnalle”.¹¹³ Vanhemman naisen suhtautuminen prostituutioon oli huomattavasti jyrkempää. Kirjeessään Uudenmaan Lääninhallitukselle hän on suivaantunut siitä, että pidätyksen yhteydessä hänet oli määritelty haureuden harjoittajaksi, kun omasta mielestään hän oli vain alkoholisti. Kirjeessään hän kirjoittaa seuraavasti¹¹⁴:

”Enkä minä ole mikään sellanen rahanainen. En ole ikinä pyytänyt miehiltä rahaa rakkautta vastaan. Sitä pyyntöä ei saisi suustani ulos ei sitten millään. Olen ollut miesseurassa vain saadakseni alkoholia. Lisäksi olen sellanen nainen, jonka ei tarvitse etsiä miesseuraa, siitä on suorastaan ylitarjontaa. Mielipiteeni on se, että nainen joka tyrkyttää itseään miehelle ei ole mikään nainen.”

Kyseiset esimerkit edustavat kahta ääripäätä. Poliisiraporteissa suurin osa naisista tunnusti hankkineensa tuloja irtosuhteilla, ja myös tuomitsi omat tekonsa. Syitä prostituution aloittamiselle olivat naisten kertomusten mukaan moninaisia. Pääosin he kielsivät eläneensä kyseisenlaista elämää vapaaehtoisesti. Naiset eivät mieltäneet itseään prostituoiduiksi, vaan ihmisiksi jotka olivat ajautuneet elämässä siihen pisteeseen, että miesten kanssa oli pakko olla, koska rahaa ei saanut muualtakaan.¹¹⁵ Prostituutioon ajautuminen olikin monella selkeästi yksi osa yleisempää syrjäytymistä, ja tapa rahoittaa esimerkiksi päihteiden käyttöä.¹¹⁶

Joidenkin naisten kohdalla elinympäristön ja ystäväpiirin merkitys näyttää olleen myös isossa roolissa. Prostituutiotutkimuksissa on havaittu, että läheisten salliva suhtautuminen ja tutustuminen muihin alan harjoittajiin lisäävät todennäköisyyttä ryhtyä prostituoiduksi.¹¹⁷ Osa naisista vietti yhdessä aikaa ravintoloissa, ja raporteista löytyy myös naisia, jotka olivat harjoittaneet yhdessä prostituutiota vuokraamassaan asunnossa. Joissakin tapauksissa läheisten suhtautuminen oli ristiriitaista. Vuonna 1967 laitokseen tuotiin nuori nainen, joka oli harjoittanut prostituutiota erään pellon

¹¹³ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1943).

¹¹⁴ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:15. (1929).

¹¹⁵ Häkkinen 1994, 121. Alkusesäyksenä prostituutiolle on usein havaittu olevan taloudelliset tekijät, ja yleisellä tasolla prostituution määrä on seurannut taloudellisten suhdanteiden muutoksia.

¹¹⁶ Kimpimäki 2009, 20.

¹¹⁷ Häkkinen 1995, 140–141.

reunaan pystytetyssä teltassa. Poliisiraportin mukaan naisen veljet olivat mukana bisneksessä: he myivät marjoja läheisen tien varressa, ja jos ohiajavat miehet kyselivät muiden palvelujen perään, heidät ohjattiin teltalle. Nainen kertoi tietäneensä toiminnallaan hyvin, mutta ongelmaksi oli kuulemma muodostunut perheen isä. Tämä oli tuominnut jyrkästi tyttärensä elämäntyylin, ja ajanut hänet pois kotoa.¹¹⁸

Prostituutiota voisi pitää pienimuotoisena yritystoimintana. Kovinkaan tuotteliasta se ei kuitenkaan ainakaan irtolaisnaisten kohdalla ollut. Toiminnasta saadut rahalliset palkkiot olivat yleensä vähäisiä, ja poliisiraporteissa monet kertovat kieltäytyneensä kokonaan rahallisesta korvauksesta. Lieneekö näin ollut, vai ovatko naiset vain koetelleet peitellä omia jälkiään, sitä on vaikea lähteä arvioimaan. Joka tapauksessa valtaosa naisista oli prostituutiosta huolimatta jatkuvasti varattomia, ja monella vähäiset rahat kuluivat alkoholiin ja muihin päihteisiin.¹¹⁹

4.3 Alkoholismi

Runsas alkoholinkäyttö nousi esille lähes kaikissa laitoksessa olleiden huollettavien asiakirjoissa, ja monilla oli taustallaan useampia juopumuspidätyksiä. Alkoholinkäytön ongelmallisuus nousi esille erityisesti vanhimpien ja laitoksessa jo useampaan kertaan olleiden naisten kohdalla. Siinä missä ajoittainen väkijuomien käyttö oli osa nuorempien villiä ja seikkailunhaluista elämäntyyliä, vanhemmat laitoksen asukkaat olivat selkeästi alkoholisoituneita.¹²⁰ Juopottelu ei ollut vielä itsessään merkki irtolaisuudesta. Pidätyksen yhteydessä tuli olla viitteitä siitä että henkilö aiheutti alkoholinkäytön lisäksi vaaraa yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle ja siveellisyydelle.¹²¹

¹¹⁸ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1943).

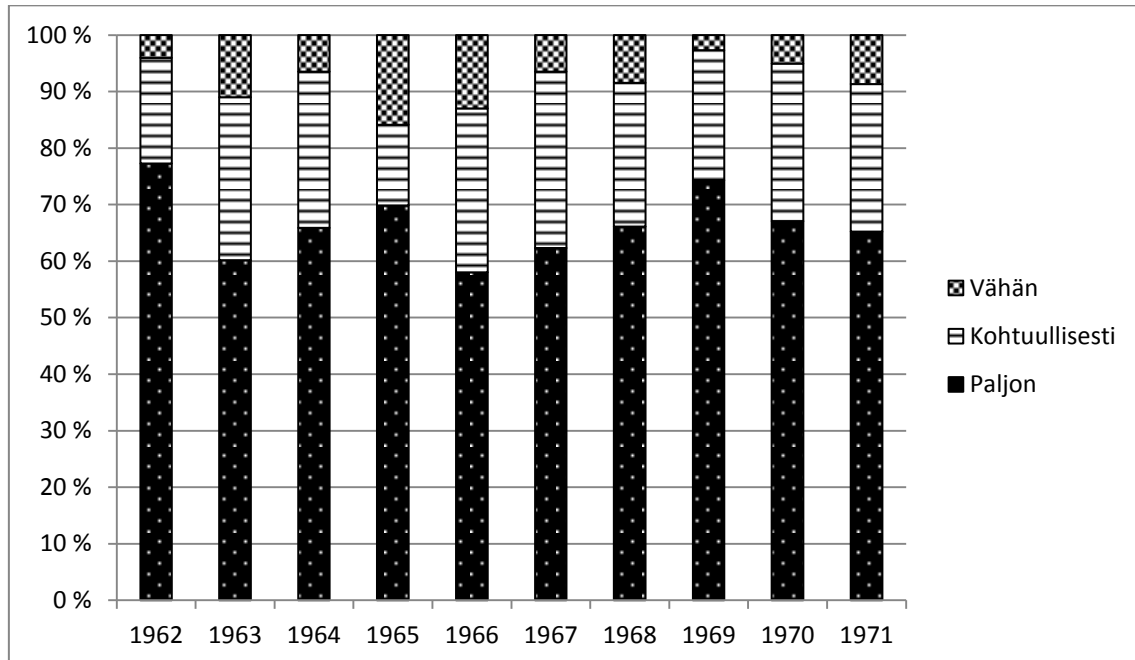
¹¹⁹ Kimpimäki 28, Järvinen 1990, 223.

¹²⁰ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1938); (1916).

¹²¹ Toivola 1943, 211

Laitokseen tullessaan huollettavat antoivat arvion omasta alkoholinkäytöstään ja valtaosa määritteli oman käyttönsä joko runsaaksi, tai vähintään kohtalaiseksi.

KUVIO 10. ILMAJOEN TYÖLAIKOKSEN NAISTEN ALKOHOLINKÄYTÖN TASO.

Lähde: Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomukset 1962- 1972. LIITE 7.

Pääosin naiset puhuivat alkoholinkäytöstään yllättävänkin rehellisesti, ja oma ongelma tiedostettiin. Välillä se kuva, joka omasta alkoholinkäytöstä haluttiin antaa, oli kuitenkin kaukana todellisuudesta. Eräs laitokseen tuotu mainitsi lääkärintarkastuksessa käyttävänsä alkoholia hyvin vähän, kun taas poliisiraporttien mukaan hänet pidätettiin juopumuksesta lähes viikoittain, eikä kyseinen henkilö juuri selvää päivää nähnyt.¹²²

Toinen vuonna 1914 syntynyt nainen oli pidätetty ensimmäisen kerran varkaudesta ja juopottelusta hänen ollessaan noin kolmikymppinen. Sittemmin elämä oli luisunut alamäkeen, ja rikosrekisteriin oli kertynyt useita merkintöjä varkauksista ja irtolaisuudesta. Työlaitokseen hänet oli määrätty vuosien 1962 ja 1971 välisenä aikana seitsemän kertaa. Työtön ja koditon nainen oli elänyt huoltoavun varassa, ja vietti yönsä milloin missäkin toisten alkoholistien kanssa. Pääasiallinen juopotteluun käytetty aine oli taloussprii ja muut korvikeaineet, mutta joskus hän sai tutuilta miehiltä myös

¹²² VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1962–1972, Fa:11. (1916).

viiniä ja olutta. Poliisiraportissa häntä kuvailtiin likaiseksi ja epäsiistiksi naiseksi, joka hakeutuu muiden irtolaisten ja rikollisten seuraan ja on näin pahennukseksi ympäristölleen. Nainen itse myönsi eläneensä juopottelevaa ja työtä vieroksuvaan elämään, mutta kielsi myyneensä itseään ja kertoi välttelevänsä sellaista miesseuraa, jotka alkavat lähennellä. Hän toivoi pääsevänsä hoitoon, sillä juopottelun vuoksi hän koki olleensa niin huonossa kunnossa, ettei hänestä ollut työntekijäksi.¹²³

Alkoholisoituneiden irtolaisnaisten arki pyöri vahvasti alkoholin ympärillä. Aikaa vietettiin kaduilla, puistoissa, liikenneasemilla, siltojen alla ja tuttujen luona. Kaikki liikenevä raha käytettiin alkoholiin, ja usein syöminen ja omasta itsestä huolehtiminen jäi retuperälle. Pidätyshetkellä irtolaisalkoholisteja syytettiin yleensä haureuden harjoittamisesta ja siveettömästä elämäntyylistä. Alkoholinkäytön seurauksena naiset välillä päätyivätkin lähempiin tuttavuuksiin juomaseuralaistensa kanssa, usein ryyppypalkalla.

50-vuotiasta laitoksen vakioasukasta syytettiin vuonna 1968 röyhkeästä ja pahennusta herättävästä käytöksestä. Poliisiraportin mukaan nainen oli jatkuvana haittana ja harmina läheisessä puistossa, jossa hän oli nauttinut väkijuomia ja kerännyt ympärilleen muita irtolaisia. Sivullisten todistajien mukaan nainen oli suorastaan houkutellut paikalle miehiä, joiden kanssa hän oli ollut sukupuolisuhteissa ”melkein pässissä vaan, jopa puistossakin keskellä kirkasta päivää.” Nainen itse myönsi juopottelevan elämäntyylin, mutta kiisti ammattihaureuden.¹²⁴

Juovuksissa ollessaan naiset joutuivat muita helpommin hyväksikäytön uhreiksi. Poliisikuulusteluissa osa ei pystynyt humalatilansa vuoksi muistamaan oliko miesten kanssa oltu lähemmissä tekemisissä vai ei, ja olivatko he itse olleet tähän suostuvia. Toiset taas raportoivat selkeistä raiskaustapauksista. Tekijät olivat yleensä tuttuja saman juomaporukan miehiä, mutta joskus myös täysin tuntemattomia. Helsingissä Agoran kallioilla juopottelemassa olleen irtolaisnaisen kimppuun oli hyökännyt kolmen ”lättähatun” seurue. Yksi miehistä oli pyrkinyt pääsemään uhrinsa kanssa sukupuolisuhteisiin, mutta teko oli keskeytynyt poliisin paikalle tullessa. Yhtä onnekaasti naiselle ei käynyt myöhemmin samana vuonna 1966, kun hän joutui

¹²³ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1962–1972, Fa:14. (1914).

¹²⁴ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1962–1972, Fa:11. (1916).

raiskauksen uhriksi samoilla seuduilla.¹²⁵ Löytyi naisista sellaisiakin tapauksia jotka ottivat uhkaavissa tilanteissa oikeuden omiin käsiinsä. Kymmeniä vuosia irtolaismaista elämää eläneellä romaniniaisella oli omat keinonsa pitää uhkaavat miehet loitolla. Tuntematon mies oli alkanut kopeloimaan asematunnelissa, mistä kuulusteltava oli suivaantunut ja ”raapaissut miehen istumalihakseen pienellä linkkuveitsellä”. Tapaus ei ollut ensimmäinen laatuaan, sillä naisen rikosrekisteristä löytyi merkinnät kahdesta aikaisemmasta puukotuksesta. Molemmissa tapauksissa nainen kertoi puolustautuneensa miesten lähentely-yrityksiltä.¹²⁶

Alkoholisteja ja irtolaisia koskeva lainsäädäntö oli päällekkäistä ja tulkinnanvaraista, ja näin myös rajanveto irtolaisen ja alkoholistin välillä oli häilyvä.¹²⁷ Irtolaislain rinnalla vuonna 1937 voimaantulleen alkoholistolain tarkoituksena oli auttaa ongelmakäyttäjiä raitistumaan ja palaamaan hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi.¹²⁸ Alkoholistien hoito tuli toteuttaa tarkoitusta varten perustetuissa alkoholistihuoltoloissa.¹²⁹

Samat henkilöt kiersivät toimipisteestä toiseen: esimerkiksi monilla Ilmajoen työlaitoksessa useaan kertaan olleilla oli taustalla myös hoitojaksoja alkoholistihuoltoloissa.¹³⁰ Lainsäädännössä irtolaiset ja alkoholistit pyrittiin pitämään erillisinä ihmisryhminä. Käytännössä oli kuitenkin nähtävästi aika lailla samantekevää, sijoitettiinko alkoholisti huoltolaan alkoholin väärinkäytön vuoksi, vai työlaitokseen irtolaisuuden perusteella.¹³¹ Toimenpiteiden kohteiksi joutuneille määräpaikalla oli kuitenkin merkitystä. Monet alkoholiongelmaiset naiset suhtautuivat työlaitospäätöksiin avoimen kriittisesti, ja Uudenmaan lääninhallitukselle lähetetyissä kirjeissä purettiin turhautumista hallintokoneistoa kohtaan. Eräs laitokseen määrätty kolmikymppinen nainen kirjoittaa seuraavasti:

”En ole irtolainen, vaan alkoholisti! Alkoholiparantola on minun paikkani, eikä työlaitos. Jos laitatte minut työlaitokseen, se ei auta minua laisinkaan. Päinvastoin, alan pois päästyäni kahta kauheammin ryyppäämään katkeruudesta.

¹²⁵ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:14. (1914).

¹²⁶ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:14. (1918).

¹²⁷ Toivola 1943, 211.

¹²⁸ AL 60/36

¹²⁹ Tuominen 1981, 5.

¹³⁰ VMA, ITA, Huollettavien kortistot 1937–1972 (Bb:1-5).

¹³¹ Murto 1978, 111.

En minä ole mikään paha ihminen. En ole murhannut ketään, en varasta, en koske toisen omaisuuteen. En siis ole tehnyt lähimmäisilleni mitään paha. Pahan olen tehnyt itselleni, ja siitä maksan itse omilla kärsimyksilläni. Ainoa paha kiroukseni on alkoholi. Voisitteko laittaa minut alkoholiparantolaan lähelle Helsinkiä. Ei sinne Ilmajoelle, se on niin kaukana ettei kukaan tule sinne minua katsomaan.”¹³²

Jälkeenpäin on mahdotonta sanoa, halusivatko naiset mieluummin alkoholihuoltolaan siksi, koska he todella halusivat alkoholista eroon ja ajattelivat sen onnistuvan paremmin parantolassa kuin työlaitoksessa. Yhtä lailla syynä on voinut olla se, että työlaitosten luonne oli alkoholiparantolassa tapahtunutta hoitoa ankarampi.¹³³ Alkoholitit olivat usein vanhoja ja huonokuntoisia, joten työlaitosta pyrittiin ehkä välttämään raskaan työnteon pelossa. Osa naisista sanoi suoraa, ettei edes pyrkinyt muuttamaan nykyisiä elämäntapojaan.¹³⁴

Alkoholin liikkäyttö miellettiin yksilön ohella myös yhteiskunnan ongelmaksi. Sosiologi Klaus Mäkelän mukaan alkoholismia voidaan tarkastella laajemmin järjestys- ja turvallisuuskysymyksenä, tuottavuusongelmana tai kansanterveydellisenä ongelmana. 1900-luvun alussa väkijuomakysymys oli ennen kaikkea järjestyksenpito-ongelma, kun taas sotien jälkeen alettiin painottaa enemmän kansanterveysnäkökulmaa.¹³⁵ Laitoksissa olleista naisista pahiten alkoholisoituneet olivat yleensä myös kaikista iäkkäimpiä. Ikänsä puolesta monen paikka olisi ollut vanhushuoltolassa, mutta järjestyshäiriöiden vuoksi heidät oli päädytty sijoittamaan työlaitokseen.

4.4 Mielenterveys

Mielisairaanhoidoa annettiin 1960-luvulla valtion ja kuntien mielisairaaloissa.¹³⁶ Irtolaislakia ei ollut tarkoitus soveltaa mielisairaisiin, sillä työlaitoksiin haluttiin vain työkykyistä väkeä. Ilmajoella 1940-luvulla vierailut lääkäri Erkki Jokivartio tutki sadan

¹³² VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:15. (1929).

¹³³ Toivola 1943, 173.

¹³⁴ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972. (1945).

¹³⁵ Mäkelä 1999, 70-71.

¹³⁶ Mielisairaslaki 187/1952. Viitattu 12.12.2014.

laitoksen naisen psyykkistä tilaa erilaisten testien avulla. Hänen mukaansa sadasta naisesta kolme oli syytä siirtää mielisairaalaan: yksi heistä oli itsetuhoinen ja kahdella muulla oli lääkärin mukaan skitsofrenia. Yksittäiset tapaukset ovat lähinnä kuriositeetteja, mutta se, mitä Jokivartiolla oli sanottavana lopuista naisista, on mielenkiintoista. Hänen mukaansa peräti 90 % naisista kärsi ajoittaisista psykoottisista oireista. Nämä henkilöt kärsivät ”mielisairauden veroisista sielullisista häiriötiloista”, joiden takia heitä oli ajoittain välttämätöntä hoitaa mielisairaaloissa.¹³⁷

Samankaltaisia huomioita teki niin ikään 1940-luvulla irtolaisuutta tutkinut Osmo Toivola. Hänen mukaansa mielisairaus oli usein piilevä tila, joka puhkesi epäsäännöllisten elämäntapojen myötä. Alttius ongelmiin oli erityisen suuri ammattihaureutta harjoittavilla naisilla.¹³⁸ Sekä Jokivartion että Toivolan tutkimukset ovat selkeästi oman aikansa tuotteita, ja tämä tulee muistaa niitä tulkitessa. Esimerkiksi Jokivartio toteaa, että tutkituista naisilla yli viidesosalla oli homoseksuaalisia taipumuksia, ja tämä ”henkinen kulkutauti” oli yksi merkki mielen järkkymisestä.¹³⁹

Mielenterveysongelmien laajuus nostettiin useasti esille laitoksen vuosikertomuksissa. Vuonna 1969 naisten mainitaan olleen huonokuntoisia, ja psyykkisesti voimakkaasti häiriintyneitä mainitaan olleen paljon. Tämä oli johtanut sairaanhoidon menojen kasvuun, ja siihen että useita huollettavia oli jouduttu siirtämään hoitoon Mustasaaren mielisairaalaan.¹⁴⁰ Ongelmia oli esiintynyt aikaisemminkin. Vuoden 1964 vuosikertomuksessa todetaan, että laitoksessa tehdyissä lääkäristodistuksissa törmäsi vain harvoin sellaiseen naiseen, jonka kohdalla ei olisi mainintaa ’constitutio psychopatica’.¹⁴¹ 1960-luvulla psykopatia määriteltiin persoonallisuushäiriöksi, jonka merkkeinä olivat esimerkiksi tunne-elämän ongelmat ja kyvyttömyys oppia kokemuksesta.¹⁴²

¹³⁷ Jokivartio 1940, 5-6.

¹³⁸ Toivola 1943, 169.

¹³⁹ Jokivartio 1940, 10.

¹⁴⁰ VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1, 1969.

¹⁴¹ VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1, 1964.

¹⁴² Vaillant & Perry 1980.

Suurin osa naisista määriteltiin psyykkisesti epävakaiksi sekä Jokivartion tutkimuksissa, että laitoksen vuosikertomuksissa. Tämä on mielenkiintoinen havainto, koska mielisairaat ja irtolaiset pyrittiin kuitenkin erottelemaan tarkasti toisistaan ennen huoltopäätöksen tekemistä. Ennen työlaitokseen siirtämistä naisille tehtiin lääkärintarkastus, jossa heidän fyysinen ja psyykinen tilansa tutkittiin. Lääkärintarkastuksissa viitteitä mielisairauksista löytyy vain vähän. Tämä on sinällään melko ymmärrettävää: jos lääkärintodistuksessa henkilö määriteltiin mieleltään sairaaksi, hän ei koskaan päätenyt laitokseen, eivätkä hänen paperinsa näin ollen löydy laitoksen arkistoista.

Lievemmistä psyykkisistä ongelmista löytyy viitteitä sekä lääkärinraporteista että poliisin rekistereistä. Eräs 1920-luvulla syntynyt nainen eli Helsingissä juopottelevaa ja toimetonta elämää. Poliisin mukaan nainen oli paikkakunnalla hyvin tunnettu irtolaisalkoholisti, ja hän oli ollut huoltotoimenpiteiden kohteena jo vuodesta 1939 lähtien. Lääkärintutkimuksissa naista kuvailtiin lyhytjännitteiseksi, ailahtelevaiseksi ja helposti suuttuvaksi. Humalassa ollessaan hän syyllistyi usein pieniin varkauksiin, joista jäi taitamattomuutensa takia yleensä kiinni. Oikeudessa hänen oli todettu olevan vailla täyttä ymmärrystä. Lääkäri totesi hänet kuitenkin työkykyiseksi, ja määräsi laitokseen.¹⁴³ Joissakin poliisiraporteissa mielen ongelmat yhdistettiin lähinnä alkoholinkäyttöön. Esimerkiksi eräs nainen kertoi nähneensä silloin tällöin pikku-ukkoja ja kuulleensa päänsä sisällä puhetta, soittoa, laulua ja hoilotusta. Hänen kohdallaan ongelmien katsottiin liittyvän päihteiden sekakäyttöön eikä mielenterveydellisiin ongelmiin.¹⁴⁴

Laitoksen sisällä ja sen ulkopuolella tehdyt raportoinnit naisten mielenterveydestä näyttäisivät olevan ristiriidassa keskenään. Poliisiraporteissa ja lääkärintutkimuksissa ongelmat näyttäytyvät melko lievinä ja niiden määrä vähäisenä. Laitoksen sisällä tehdyistä tutkimuksista ja vuosikertomuksista välittyy kuitenkin kuva huomattavasti laajemmasta ongelmasta. Eroavuuksien syytä voi vain arvailla. Lääkärintarkastuksen tarkoituksena oli todentaa naisten työkykyisyys, ja ehkä psyykkiset ongelmat jätettiin vähemmälle huomiolle. Toisaalta ongelmat saattoivat nousta selvemmin esille vasta

¹⁴³ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:13. (1921).

¹⁴⁴ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:16. (1909).

laitoksen suljetussa ympäristössä. Vuosikertomuksissa on myös saatettu tietoisesti korostaa ongelmien määrää työlaitoksen välttämättömyyden perustelemiseksi.

Mielisairaalaan joutuminen oli selkeä merkki siitä, että ihmisellä oli jonkinasteisia psyykkisiä ongelmia. Kun irtolaisnaiset tuotiin työlaitokseen, heidän taustatietonsa merkittiin myös laitoksen papereihin. Näiden tietojen pohjalta saa selville niiden naisten määrän, jotka ovat olleet mielisairaalassa hoidossa ennen työlaitokseen tuloa.¹⁴⁵ Mielisairaalassa olleita henkilöitä oli vuosittain kymmenestä kahteenkymmeneen. Prosentuaalisesti osuus oli suurin vuosina 1968 ja 1971, kun mielisairaalassa hoidettuja oli noin viidesosa kaikista naisista.

TAULUKKO 1. ILMAJOEN TYÖLAITOKSESSA OLLEET, AIKAISEMMIN MIELISAIRAALASSA HOIDETUT NAISET.

Vuosi	Mielisairaalassa	%
1962	17	13,8
1963	15	12,7
1964	21	17,1
1965	19	15,0
1966	11	8,4
1967	14	18,2
1968	14	23,7
1969	12	16,2
1970	15	19,0
1971	16	23,3
1972	-	-

Lähde Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomukset 1962–1972.

Jälkikäteen on hyvin vaikea määrittää naisten mielenterveysongelmien todellista laajuutta, sillä ongelmien diagnosointi ja hoito oli hyvin erilaista kuin nykypäivänä.

Sairasmieliset eli psykopaatit määriteltiin äkkipikaisiksi ja oikutteleviksi henkilöiksi, jotka joutuivat helposti ristiriitaan ympäristön ja yhteiskunnan kanssa.¹⁴⁶ Lähteiden perusteella lähes kaikki naiset kärsivät tämäntyyppisistä ongelmista, mutta varsinaisesti mielisairaita heidän joukossaan oli hyvin vähän.

5 ELÄMÄ LAITOKSESSA

5.1 Ennaltaehkäisevä irtolaishuolto

Työlaitokseen joutuminen oli 1900-luvulla varsinaisen vankeuden ja pakkotyön ohella vakavin irtolaisuudesta annettu rangaistus. Tätä varhaisemmassa lainsäädännössä irtolaisiin oli kohdistettu hyvinkin ankaria toimenpiteitä, kuten fyysistä kuritusta ja pakkotyötä. Irtolaisuutta oli pidetty rikoksena, jolloin seuraamuksillakin oli rangaistusmainen luonne.¹⁴⁷ Vuoden 1936 irtolaislain uudistuksellisena aatteena oli niin kutsuttu sosiaalinen kuntouttaminen, jonka mukaisesti ihminen pyrittiin palauttamaan säännölliseen ja kunnolliseen elämään ohjaamalla ja auttamalla.¹⁴⁸ Toimilla pyrittiin siihen, että irtolainen elämäntyöly saataisiin katkaistua jo varhaisessa vaiheessa, eikä vakavampiin seuraamuksiin tarvittaisi turvautua.

Irtolaistoimenpiteet muodostivat asteittain tiukentuvan järjestelmän, jossa ennakoivilla huoltotoimenpiteillä pyrittiin tarttumaan ongelmaan heti kun se oli havaittu.¹⁴⁹ Huoltoketju alkoi poliisin tekemästä pidätyksestä ja irtolaiskuulustelusta, jonka perusteella oli tarkoitus varmistua irtolaisepäilyn aiheellisuudesta. Pidätys pyrittiin tekemään mahdollisuuksien mukaan sellaisella hetkellä, jolloin henkilö oli parhaillaan syyllistymässä irtolaisuudeksi epäiltävään tekoon.¹⁵⁰ Esimerkiksi satamissa laivoihin tehtiin ratsioita irtolaisnaisten löytämiseksi. Kuulustelutilanteessa kuultiin pidätetyn lisäksi mahdollisia todistajia. Jos nainen oli tavattu tuntemattoman miehen

¹⁴⁶ Toivola 1943, 190.

¹⁴⁷ Irtolaisrekisteri 1983, 3.

¹⁴⁸ Irtolaistoimikunnan osamietintö 1969, 4.

¹⁴⁹ Savela 1994,40.

¹⁵⁰ Toivola 1943, 178.

seurasta, tämä oli yleensä tuotu kuulusteluihin todistajaksi. Kuultavina saattoi olla myös esimerkiksi naisten naapureita, työnantajia tai perheenjäseniä. Todistajien avulla haluttiin saada laajempi kuva naisen taustoista ja ongelmista. Tällä pyrittiin myös välttämään väärin tuomioiden antamista.¹⁵¹ Jos irtolaispäilykset osoittautuivat paikkansapitäviksi, huoltolautakunta alkoi hoitaa henkilön asioita.¹⁵²

Kun irtolaisuudesta oli varmistuttu, ensimmäisenä toimenpiteenä oli varoituksen antaminen. Varoituksen tarkoituksena oli varoittaa tulevista vakavammista toimenpiteistä, ellei henkilö parantaisi tapojaan ja osoittaisi pystyvänsä elämään huoltolautakunnan määrittelemää kunnollista elämää.¹⁵³ Irtolaista autettiin pääsemään eroon huonosta elämäntavasta tukevien ja ohjaavien toimenpiteiden avulla. Henkilöä opastettiin hankkimaan itselleen työpaikka ja asunto, ja tarvittaessa hänet ohjattiin saamaan sairaalahoitoa. Irtolaisnaisten kohdalla sairaalahoidon tarkoituksena oli usein hoitaa sukupuolitauteja ja kontrolloida niiden leviämistä. Irtolaiseksi todettu voitiin myös lähettää takaisin kotikuntaansa, jos koettiin että tämä olisi helpottanut henkilön ”parantumista”.¹⁵⁴

Jos varoituksista huolimatta irtolainen elämäntyyli näytti jatkuvan, asianomainen määrättiin irtolaisvalvontaan. Irtolaisvalvonta vaikutti jo enemmän henkilön elämään, sillä se asetti hänet ikään kuin suurennuslasin alle. Valvottaville annettiin valvontakirjat, joihin merkittiin tietoja koskien esimerkiksi elämäntapaa, asuinpaikkaa tai työtä. Irtolaisvalvonnassa olevan henkilön tuli hankkia itselleen rehellinen toimeentulo ja asunto. Lisäksi oli eletävä raitista, säännöllistä ja kunniallista elämää. Valvontakirja oli pidettävä aina mukana, ja pyydettyessä esitettävä irtolaisvalvonnasta vastaavalle taholle tai poliisille.¹⁵⁵

Irtolaisvalvonta rajoitti lisäksi epäillyn liikkumanvapautta, sillä valvonnan alainen ei saanut muuttaa toiselle paikkakunnalle asumaan ilman sosiaalilautakunnan

¹⁵¹ Poliisitoimiasetus 11§, 4 momentti: Älköön ketään mielivaltaisesti pidätettäväksi tai kuulusteltavaksi tuotako laissa siitä säädetyn edesvastuun uhalla.

¹⁵² Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietintö 1986, 17.

¹⁵³ Irtolaisrekisteri 1983, 2.

¹⁵⁴ IL, 2.§.

¹⁵⁵ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964-1972, Fa:1-37. Irtolaisen valvontakirja.

suostumusta.¹⁵⁶ Irtolaisvalvonnan kesto oli lain mukaan yksi vuosi, mutta sitä voitiin joko pidentää tai lyhentää riippuen siitä, näyttikö valvonnalla olevan toivottuja vaikutuksia vai ei. Pisimmillään valvontaa voitiin pitkittää kestäväksi kolme vuotta – toisaalta jos valvonnan alainen sai esimerkiksi töitä tai muuten osoitti kehitystä, valvontaa saatettiin lyhentää kestäväksi vain puolisen vuotta.¹⁵⁷

Irtolaisvalvonnan laiminlyöjät ja ne henkilöt, jotka eivät ottaneet ojentuakseen oli irtolaislain nojalla määrättävä joko työlaitokseen tai pakkolaitokseen.¹⁵⁸ Laitokseen lähetettiin sosiaalilautakunnan tai poliisipiirin päällikön esityksellä, ja varsinaisen päätöksen asiasta teki lääninoikeus.¹⁵⁹

Yleensä irtolaistoimet oli aloitettu reilusti laitospäätöksen antamista aikaisemmin. Esimerkiksi erään naisen kohdalla irtolaispidätyksiä oli tehty vuoden 1966 keväällä viisi kertaa: kerran tammikuussa ja kahdesti sekä helmi- että maaliskuussa. Irtolaishuollon kohteena nainen oli ollut tuona aikana jatkuvasti, koska hän oli ollut laitoksessa edeltävänä vuonna. Vuonna 1966 maaliskuun 21. päivänä tehdyn viimeisimmän pidätyksen myötä nainen siirrettiin tutkintavankeuteen. Laitosta edeltäviin toimenpiteisiin kului noin kuukausi, ja laitokseen nainen saapui 30.4.1966.¹⁶⁰ Jos nainen valittiin tuomiosta, toimeenpano-aika saattoi venyä hieman tätä pidemmäksi. Pääsääntöisesti naiset pyrittiin kuitenkin siirtämään laitokseen reilun kuukauden sisällä vangitsemisesta.¹⁶¹

Työlaitokseen määrittämisen kriteerinä oli irtolaisuudesta tuomitun henkilön työkykyisyys. Ennen laitokseen lähettämistä naiset kävivät pakollisessa lääkäristarkastuksessa, jossa tutkittiin huollettavan yleinen kunto ja kartoitettiin työkykyyn heikentävästi vaikuttavat asiat. Samalla tehtiin tutkimukset sukupuolitautien varalta, ja jos pidätetyllä sellainen todettiin, hoito aloitettiin välittömästi ja sitä jatkettiin laitoksessa. Työkykyä heikensivät useimmiten tapaturmamaisesti syntyneet

¹⁵⁶ Irtolaisrekisteri 1983, 12.

¹⁵⁷ IL 3.4. §.

¹⁵⁸ Irtolaistoimikunnan osamietintö 1969, 4; IL 5. §.

¹⁵⁹ Irtolaisrekisteri 1983, 13.

¹⁶⁰ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1916).

¹⁶¹ VMA, ITA, Huollettavien kortistot 1937–1972, Bb:1-5. IL 37. §.

vammat, kuten huonosti parantuneet luunmurtumat.¹⁶² Vuosittain naisten joukossa oli muutama tuberkuloosin sairastanut potilas. Joissain tapauksissa hoitoon oli menty niin myöhään, että tauti oli parannuttuaan jättänyt jälkeensä erilaisia jälkitiloja kuten keuhkojen toimintakyvyn alenemaa.¹⁶³ Jos irtolaisuudesta pidätetty todettiin täysin työkyvyttömäksi, hänet ohjattiin työlaitoksen sijaan köyhäinhoidon asiakkaaksi.¹⁶⁴

Lääkärintarkastuksen ja muiden tutkimusten ajan epäiltyjä säilytettiin lääninvankilassa.¹⁶⁵ Kun irtolaisuus oli todettu ja valmistavat toimenpiteet tehty, suuntana oli työlaitos. Naiset kuljetettiin yleensä ensin Seinäjoelle junan vankivaunussa. Valtio kustansi pitkämatkalaisille pientä evästä, joka saattoi sisältää esimerkiksi leipäpalasen, margariinia, juustoa ja vähän sokeria.¹⁶⁶ Seinäjoen asemalta naiset siirrettiin poliisiauton kyytiin, ja noin puolen tunnin ajomatkan jälkeen saavuttiin Ilmajoen työlaitokseen.

5.2 Laitokseen saapuminen

Saapuneiden määrä vaihteli jonkin verran vuodenajan mukaan. Vähiten uusia tulokkaita oli kesäkuukausina ja eniten syksyllä ja talvella. Huoltopäivien huippulukemat kirjattiin vuosittain tammi- ja maaliskuun välisenä aikana.¹⁶⁷ Talvet olivat haastavaa aikaa erityisesti niille irtolaisille, joilla ei ollut kunnollista asuntoa. Heille laitos tarjosi turvapaikan talven ajaksi, ja sinne päätyminen saattoi olla osittain myös tietoinen ratkaisu.¹⁶⁸

Kun naiset tulivat laitokseen, heiltä otettiin talteen rahat ja muu omaisuus, jotka palautettiin laitoksesta lähtiessä. Naisilla oli yleensä mukana vain vähän rahaa ja päällä olevat vaatteet. Muu omaisuus, jos sitä oli, oli jätetty varmaankin perheenjäsenten ja muiden tuttavien huomaan laitoksessa olon ajaksi. Talteen otetut esineet luetteloiitiin

¹⁶² ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1916).

¹⁶³ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:12 (1918).

¹⁶⁴ IL 5.6.7.§.

¹⁶⁵ Toivola 1943, 185.

¹⁶⁶ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11 (1931).

¹⁶⁷ Työlaitostoimikunnan mietintö 1968, 73. Liite 8.

¹⁶⁸ Vaismaa 2006, 224.

ja hinnoiteltiin.¹⁶⁹ Luettelon toiselle puolelle merkittiin naisen perustiedot ja tuntomerkit. Esimerkiksi erään 30-vuotiaan naisen kohdalla vastaanottolehti sisälsi seuraavat tiedot.¹⁷⁰

omaisuus: *rahaa 65 mk, päähine, puku, villapusero, käsineet, kassi*

tuntomerkit: *165 cm, 59 kg, hoikka, vaaleaksi värjätyt hiukset, käyttää silmälaseja*

Tarkastusten jälkeen huollettavat ohjattiin peseytymään, ja heidät puettiin laitoksen vaatteisiin.¹⁷¹ Valtaosa naisista sijoitettiin Ilmajoella 3-6 hengen huoneisiin. Huollettavien rakennuksissa oli myös 10 yhden hengen huonetta, jotka oli tarkoitettu nähtävästi niiden naisten käyttöön, joilla oli laitoksessa lapsia mukana. Myös erityisen huonokäyttöiset ja sairaat huollettavat oli irtolaislain mukaan syytä erottaa muista.¹⁷² Oheiseen karttaan on merkattu kaikki laitoksen alueella olleet rakennukset. Huollettavien huoneet sijaitsivat kahdessa rakennuksessa, joiden nimet olivat Nevala ja Majala. Alue, jolla huollettavia pidettiin, oli ympäröity piikkilangalla, ja sinne siirryttiin erillisten porttien kautta. Ympäröivät pellot ja vasemmassa laidassa näkyvä suoalue kuuluivat laitokselle, samoin kuin myös junaradan toisella puolella Navettamäessä sijainneet tuotantorakennukset.

¹⁶⁹ IL 14.§.

¹⁷⁰ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1938).

¹⁷¹ IL, 15.§.

¹⁷² IL, 17.§.

1. Päärakennus (putka, sairaala, keittiö, ruokasali)
2. Pääportti
3. Sivuportti
4. Henkilökunnan asuntoja
5. Naisten majoitussellit
6. Naisten majoitussellit
7. Kasvihuoneita
8. Puusepänerastas ja toimisto
9. Henkilökunnan asuntoja
10. Opetuskeittiö
11. Navetta, talli, puimalato
12. Apulaisjohtajan asunto
13. Johtajan asunto
14. Henkilökunnan asunto
15. Henkilökunnan asunto
16. Sikala
17. Navetta
18. Kärryvaja ja apulantavarasto
19. Varasto
20. Kaatopaikka

Ilmajoen työlaitoksen alueen kartta, Lähde: Ilmajoen joulu (2005), laatija Olavi Yli-Vainio

5.3 Työnteko ja vapaa-aika

Irtolaislain säätämisen aikoihin työnteon parantavaa vaikutusta ei kyseenalaistettu: työnteolla mahdollistettiin laitoksen toiminta, ja sen uskottiin samalla kasvattavan huollettavia parannukseen. Työn ja arkipäivän rutiinien avulla naisten toimintaa kontrolloitiin ja heidän käytöstään pyrittiin muuttamaan.¹⁷³ Toivotun käyttäytymisen kannusteeksi annettiin palkintoja ja etuuksia, kun taas sääntöjen rikkominen johti rangaistuksiin. Sosiologi Erving Goffman pohti tutkimuksessaan *Minuuden riistäjät* totaalisten laitosten toimintaperiaatteita. Goffmanin mukaan totaliselle laitokselle

¹⁷³ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972 Ca1-8, Huoltolan ohjesääntö 14.§.

ominaista oli tiettyjen päivärutiinien toistuminen, aikatauluttaminen, tasapäistäminen ja ulkomaailmasta eristäminen.¹⁷⁴

Päivittäinen työaika oli arkisin kymmenen, ja lauantaisin kahdeksan tuntia.¹⁷⁵ Koska suurin osa työlaitoksiin tulleista oli joko kouluttamatonta tai huonosti koulutettua, työ ei saanut olla liian vaativaa. Ohjesäännön mukaisesti huollettavat jaoteltiin käytöksen ja ahkeruuden perusteella eri ryhmiin, joissa heidän oikeutensa ja velvollisuutensa määriteltiin erilaisiksi. Näissä kuntoisuusluokiksi kutsutuissa ryhmissä oli kussakin tietty pistemäärä, jonka saavuttamisen jälkeen henkilö pääsi koevapauteen.¹⁷⁶ Kuntoisuuspisteitä ansaittiin työtä tekemällä, ja näin työnteen tavoitteellisuus näkyi suoraan laitoksen toimintaperiaatteissa. Työlaitos maksoi huollettavilleen lisäksi pientä palkkiota sen mukaan, miten ahkerasti he tekivät töitä.¹⁷⁷

Ilmajoen työlaitos oli aikakauden mittakaavassa suurehko maatila, ja valtaosa huollettavien tekemistä töistä liittyi joko viljelyyn tai eläintenhoitoon. Naiset hoitivat lehmiä, sikoja, hevosia ja kanoja; ojittivat suomaata viljelysmaaksi ja kasvattivat juureksia ja vihanneksia. Maatilalta saadut tuotteet käytettiin pääosin itse, mutta joskus esimerkiksi vihanneksia ja maitoa saattoi riittää myös myytäväksi ulkopuolisille.¹⁷⁸

Ilmajoen joulu-nimisessä lehdessä julkaistiin vuonna 2005 artikkeli, jota tehtäessä oli haastateltu työlaitoksen entisiä työntekijöitä. Nämä henkilöt olivat toimineet vastaavina työntekijöinä eri yksiköissä, kuten sikalassa, navetassa ja puutarhalla. Laitoksen töitä he kuvailivat raskaiksi ja esimerkiksi karjatalouspuolella työ oli käsityövaltaista: lanta lykättiin kärryillä ja rehu jaettiin käsin. Vastaavan karjanhoitajan mukaan ”osa töissä apuna olleista tytöistä oli parempia, osa ihan avuttomia.”¹⁷⁹ Suurin osa laitokseen tulleista oli kaupunkilaisia, ja haastateltavien mukaan ei ollut näin ollen ihmekään, että taidot maataloustöiden tekemiseen eivät aina olleet parhaat mahdolliset. Pääosin naisia kuvattiin kuitenkin ahkeriksi työntekijöiksi, ja kaikista

¹⁷⁴ Goffman, 1969, 7-8.

¹⁷⁵ IL 19.§.

¹⁷⁶ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972 Ca:1-8.

¹⁷⁷ Toivola 1943, 232. Eri kuntoisuusluokissa vapautumiseen vaaditut pistemäärät: A- 2250, B- 3000, C- 5000, D- 6000.

¹⁷⁸ Ilmajoen joulu 2005, 54- 56.

¹⁷⁹ Juhani Teerisaloon haastattelu, Ilmajoen joulu 2005, 56.

tunnollisimmat pääsivät töihin laitoksen ulkopuolisiin taloihin – tosin tiukan valvonnan alaisina.¹⁸⁰

Nuoremmat ja parempikuntoiset tekivät raskaampaa ruumiillista työtä maatalouden parissa, ja vanhemmat ja huonokuntoisemmat työskentelivät kasvihuoneissa ja tekivät käsitöitä.¹⁸¹ Huollettavien määrä laitoksessa väheni tasaisesti, mutta maatalouden tuotto ja toiminnan laajeneminen jatkui lakkauttamiseen asti. Tämä yhtälö luo selkeän ongelman: laitoksen ”luonnolliset” työntekijät vähenivät samalla kun työn määrä kasvoi.

Jälkikäteen on vaikea sanoa, miten naiset itse suhtautuivat työn tekemiseen ja sen raskauteen. Mitä ahkerammin töitä teki, sitä nopeammin laitoksesta pääsi pois, eikä töistä kieltäytyminen ollut kovinkaan yleistä.¹⁸² Ilmajolla vierailut, nimettömäksi jäänyt virkamies kuvaili työnteon arkea Suomen prostituutiota käsittelevässä dokumentissa vuonna 1968. Hänen mukaansa laitoksen naiset olivat työhönsä katkeroituneita, sillä hoitoajat olivat liian pitkiä. Hän oli vierailunsa aikana kuullut naisten puhuvan pilkalliseen sävyyn laitoksen töistä: he olivat muun muassa kertoneet laitoksen tarjoavan yhdistettyä valo- ja savihoitoa, millä he tarkoittivat ojan kaivamista auringonpaahteessa. Samaisessa dokumentissa kritisoitiin sitä, että kaupunkilaistytöt yritettiin väkisin sopeuttaa maatalousyhteiskuntaan. Dokumentin tekijöiden mielestä naiset olisi pitänyt kouluttaa maataloustöiden sijaan teollisuuden- tai liike-elämän palvelukseen.¹⁸³

Työnteon ohella naisia pyrittiin ohjaamaan ”oikeaan suuntaan” myös vapaa-ajalla. Parantamis-ideologiaa pyrittiin toteuttamaan luomalla mahdollisuuksia keskusteluille ja huollettavien ohjaamiselle. Laitoksen sosiaalityöntekijän tuli pyrkiä sellaiseen ohjaukseen, joka estäisi huollettavaa palaamasta tuomittavaan elämäntyyliin vapautumisen jälkeen. Tiivis yhteistyö huollettavan omaisiin nähtiin tehokkaaksi keinoksi vaikuttaa laitoksen ulkopuoliseen tulevaisuuteen. Lisäksi kaikkien

¹⁸⁰ Asseri Peltoniemen haastattelu, Ilmajoen joulukuu 2005, 56.

¹⁸¹ VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962-1972, Db:1, 1962, 2. Huonompina viljelyvuosina karjatalous ja kasvihuoneet peittivät peltoviljelyn tappioita.

¹⁸² Rangaistuspäiväkirjat 1964-1972, Ab:2.

¹⁸³ Ylen Elävä arkisto 2010, seksiä myytävänä viitattu 1.11.2014.

työntekijöiden velvollisuutena oli ”koettaa työn, neuvon ja ryhdikkään esiintymisen avulla ohjata ahkeraan ja säännölliseen elämäntapaan.”¹⁸⁴

Vuositasolla laitoksessa järjestettiin useita uskonnollisia tilaisuuksia ja opetustapahtumia. Huollettavien vapaa-aikaan panostaminen näkyi muun muassa erilaisin vierailuin. Esimerkiksi vuonna 1969 laitoksessa pidettiin 18 erilaista, lähinnä valistushenkistä tilaisuutta, joissa muun muassa luennottiin ihon ja tukan hoidosta, käytiin läpi F.E. Sillanpään tuotantoa ja kuunneltiin Ilmajoen mieskuoron lauluesityksiä. Kirjastosta pystyi lainaamaan kirjoja tai lehtiä ja huollettavilla oli myös rajattu mahdollisuus radion kuunteluun ja television katseluun. Vaikka vapaa-aikatoiminnan tavoitteet olivatkin yleviä, naisten suhtautuminen ei aina ollut ihan sitä, mitä henkilökunta oli toivonut ja odottanut. Esimerkiksi vuonna 1969 yksi laitoksen sairaanhoitajista lanseerasi laitoksen uudeksi vapaaehtoiseksi työmuodoksi keskusteluun painottuvan ryhmätyön. Kokeilun tulokset jäivät kuitenkin lopulta laihoiksi: kun naiset olivat ymmärtäneet, että kyse oli vapaaehtoisesta toiminnasta, he olivat lopettaneet istunnoissa käymisen.¹⁸⁵

5.4 Kurinpito ja rikkeet

Sosiaaliministeriön säännösten mukaisesti laitoksen työntekijät pitivät kirjaa huollettavien rikkomuksista ja niistä annetuista rangaistuksista. Rangaistuspäiväkirjoihin merkittiin päivämäärä, rikkomuksen tekijän nimi, varsinainen rike, annettu rangaistus ja mahdollinen rangaistuksen kesto. Kutakin rikettä varten oli määritetty vakavuustason mukainen vakiorangaistus, mutta tarvittaessa laitoksen johdolla oli mahdollisuus poiketa annetuista ohjeista oman harkintakykynsä mukaisesti.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Ilmajoen työlaitoksen ohjesääntö 1956.

¹⁸⁵ VMA, ITA, Ilmajoen toimintakertomukset 1962–1972 Db:1, 1969.

¹⁸⁶ VMA, ITA, Ilmajoen työlaitoksen ohjesääntö, kurinpitoseuraamukset, niiden määrääminen ja toimeenpano, 1-2.

Yleisin, ja toisaalta myös vakavin rike oli laitoksesta karkaaminen. Koska työlaitoksessa vartiointi ei ollut vankilan tasoista, pakeneminen ei ollut kovinkaan vaikeata. Yleensä se tapahtui yöaikaan esimerkiksi ikkunan kautta, mutta tien päälle saatettiin lähteä myös keskellä kirkasta päivää. Navetat, joissa huollettavat työskentelivät, sijaitsivat parin kilometrin päässä aidatulta työlaitosalueelta. Karkaamisia tapahtui useampaankin otteeseen tällä tiepätkällä henkilökunnan silmän välttäessä.¹⁸⁷

Joskus suunnitelmat menivät mönkään. Eräs lypsylle menossa ollut nainen oli huomannut tilaisuutensa tulleen, ja hän oli juossut läheiseen metsikköön ja piileskellyt siellä iltaan asti. Pimeän turvin hän oli palannut maantien varteen, mutta yrityksistä huolimatta ei ollut päässyt ohiajaviin autojen kyytiin. Tarkastuskierroksella ollut työntekijä oli yhyttänyt karkulaisen, ja palauttanut tämän laitokseen.¹⁸⁸ Aina ei päästy edes näin pitkälle, vaan osa reissuista kariutui jo epäonnistuneeseen piha-aidan ylitysyritykseen.¹⁸⁹

Yleisin tapa pyrkiä paikkakunnalta pois oli autokyydin liftaaminen. Erityistä huolta henkilökunnalle aiheutti laitoksen ja navetoitten välisen alueen halkova, vuonna 1962 rakennettu valtatie, sillä joillakin ohi ajavilla rekoilla oli tapana pysähtyä laitoksen alueella ja ottaa pakomatalla olevia irtolaisnaisia kyytiinsä¹⁹⁰ Joskus naiset pyrkivät ensin kävellen Ilmajoen keskustaan, mutta suurin osa heistä jäi kiinni joko samana päivänä tai muutaman päivän sisällä. Paikalliset ihmiset olivat luultavasti tottuneet karkureihin, ja ilmoittivat nopeasti poliisille jos taajamassa liikkui epämääräisen näköistä porukkaa.¹⁹¹ Karkumatkalle lähdettiin yleensä yksin, joissain tapauksissa myös kahdestaan tai jopa tätä isompana ryhmänä. Kaikkia karanteita ei saatu heti kiinni, mutta yleensä suurin osa palautettiin laitokseen muutaman kuukauden sisällä. Ryhmänä karanteet löydettiin yleensä nopeammin, sillä kiinnijäämisen riski oli ymmärrettävästi suurempi.¹⁹²

¹⁸⁷ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972, Ca1-8.

¹⁸⁸ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972, Ca1-8, 12.5.1965.

¹⁸⁹ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972, Ca1-8, 29.2.1966, 30.3.1967.

¹⁹⁰ VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1, 1963.

¹⁹¹ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972, Ca1-8, 14.3.1966.

¹⁹² VMA, ITA, Rangaistuspäiväkirjat 1964–1972 Ab:2.

Pakenemisen yhteydessä naiset yleensä yrittivät hankkiutua eroon päällään olleista laitosvaatteista. Koska heillä ei välttämättä ollut mitään muutakaan päälle vaihdettavaa, usein tyydyttiin leikkaamaan vaatteista saksilla laitokseen liittyvät tuntomerkit, ja toivottiin että ohikulkijat tai potentiaaliset liftikyydit eivät osaisi yhdistää vaatteita työlaitokseen.¹⁹³

Ohjesäännöissä määritelty rangaistus karkaamisesta oli pakkotyöhön siirtäminen. Koska Suomessa ei kuitenkaan ollut varsinaisia pakkotyölaitoksia, pakomatkalta palautetut sijoitettiin yleensä Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilaan.¹⁹⁴ Karkaaminen houkutteli, mutta kiinnijäämisen hetkellä tultiin usein katupäälle. Toukokuun 28. ja 29. päivän välisenä yönä vuonna 1964 laitoksesta karkasi kaksi naista. He olivat hajottaneet asuinrakennuksen ikkunan, juosseet valtatie varteen ja liftanneet kiitolinja-auton kyytiin. Toinen naisista jäi kiinni kesäkuun lopussa, mutta toinen jatkoi karkumatkaansa. Joulun jälkeen laitoksen apulaisjohtaja sai kirjeen tältä naiselta. Kirjeessään hän kertoo jääneensä kiinni, ja saaneensa 3 kuukautta vankilatuomiota, jonka lisäksi hänellä on vielä sakkoja ja vuoden mittainen pakkotyötuomio odottamassa. Nainen kertoi katuvansa syvästi laitoksesta karkaamisesta, ja tehneensä sen vain toisen karkurin yllyttämänä. Hän vetosi apulaisjohtajaan, ja kysyi voisiko tämä millään antaa karkaamisen anteeksi jotta hän saisi vältettyä tuomion. Lopuksi hän vielä mainitsi, että nyt kun hän on ollut laitoksessa poissa, hän on huomannut ”miten hyvä Tuomikylässä oli olla.”¹⁹⁵

1960-luvun alussa lähes kaikki karkulaiset määrättiin automaattisesti pakkotyöhön.¹⁹⁶ Vuonna 1969 Irtolaistoimikunnan julkaisemassa osamietinnössä huomaa kuitenkin rangaistuksiin kohdistuneen muutospaineen. Pakkotyötä pidettiin mietinnössä kohtuuttoman ankarana rangaistuksena, ja siitä koituneita tuloksia pidettiin vähäisinä huollettaville koituneeseen ylimääräiseen kärsimykseen verrattuna.¹⁹⁷ Pakkotyöseuraamus poistettiin irtolaislaista vuonna 1971. Asiasta käyty keskustelu vaikutti kuitenkin työlaitosten toimintaan jo selvästi aikaisemmin. Ilmajoella

¹⁹³ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972, Ca1-8, 23.9.1964.

¹⁹⁴ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1938).

¹⁹⁵ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:13. (19121).

¹⁹⁶ Pakkotyöhön määrättiin irtolaislain 12 §, ja huoltolain 55§ 4 momentin nojalla.

¹⁹⁷ Irtolaistoimikunnan osamietintö nro. 1, ehdotus pakkotyöseuraamuksen poistamisesta 1969, 6-7.

pakkotyöseuraamusten määrääminen alkoi vähentyä jo vuonna 1967, ja viimeisinä toimintavuosina karanneiden siirtämisestä vankilaan luovuttiin.

1960-luvun puolivälistä eteenpäin pakoretkeltä palautettujen rangaistukseksi vakiintui 14 vuorokautta koppia, ja kuntoisuuspisteiden ja palkkiorahojen menetys valtiolle rangaistusajalta.¹⁹⁸ Kuntoisuuspisteiden menettäminen tarkoitti sitä, että huollettavan laitosrangaistus pidentyi. Työnteosta saadut palkkiorahat palautettiin laitokselle, ja niitä käytettiin kattamaan mahdollisia karkaamisesta seuranneita kuluja.¹⁹⁹ Koppi oli noin 5m² kokoinen tila, jossa karkulainen vietti määrätyn ajan eristyksissä muista. Eristetyllä oli oikeus päivittäiseen peseytymiseen ja noin tunnin mittaiseen ulkoiluhetkeen. Lain mukaan työlaitoksilla oli oikeus turvautua myös huollettavien kahlehtimiseen, jos tilanne sitä vaati.²⁰⁰ Aineistosta ei kuitenkaan löydy viitteitä siitä, että Ilmajoella tällaista rangaistusmuotoa olisi käytetty.

Eristykseen joutuminen lienee ollut monelle vaikeaa, ja kahden viikon eristykseen joutuminen tuntuu jälkikäteen melko ankaralta rangaistukselta. Yleensä rangaistukset kärsittiin niskuroimatta, mutta rangaistuspäiväkirjoista löytyy pari yksittäistapausta, joissa naisten kärsivällisyys on selvästi ollut koetuksella. Vuonna 1965 eristykseen määrätty nainen oli yrittänyt hajottaa koppihuoneen seiniä, ja sytyttää sen oven palamaan. Rikkeestä hänelle oli määrätty rangaistukseksi 7 lisävuorokautta kopissa. Muutamaa vuotta myöhemmin eräs toinen nainen yritti paeta kesken koppirangaistuksen. Kun osaston hoitaja oli tullut päästämään häntä jaloittelemaan, irtolaisnainen oli pahoinpidellyt hänet ja teljennyt rangaistuskoppiin. Tapaus huomattiin kuitenkin pian, ja pakoyritys epäonnistui.²⁰¹

Karkaamisen lisäksi yleisimpiä rikkeitä oli sopimaton käyttäytyminen, laitoksen omaisuuden tuhoaminen ja niskoittelu.²⁰² Sopimattomalla käytöksellä tarkoitettiin esimerkiksi henkilökunnan solvaamista ja väkivaltaa henkilökuntaa tai muita huollettavia kohtaan. Osa rikkeistä liittyi myös suoraan niihin haasteisiin, joiden vuoksi

¹⁹⁸ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972, Ca1-8.

¹⁹⁹ IL 24.§.

²⁰⁰ Pakkotyökomitean osamietintö n. 1: ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta annetun lain muuttamisesta 1961, 8.

²⁰¹ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972, Ca1-8, 9.2.1970.

²⁰² Liite 9.

laitokseen oli alun perin päädytty. Laitosaikana naisten alkoholinkäyttö pyrittiin estämään mahdollisimman tehokkaasti. Työlaitoksen yhteydessä oli suljettu huoltola, joka oli tarkoitettu nimenomaan päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien hoitoon.²⁰³ Huoltolassa keskityttiin alkoholivieroitukseen, ja siellä säännöt olivat tiukemmat kuin muissa laitoksen tiloissa. Huollettavat olivat suljetulla puolella jatkuvan tarkkailun alaisina, ja rangaistukset sääntöjen rikkomisesta olivat ankaria.²⁰⁴ Naiset siirrettiin pois suljetulta osastolta siinä vaiheessa, kun uskottiin että vieroitus oli alkanut tehoa.

Yrityksistä huolimatta naisten alkoholinkäyttöä ei aina pystytty kitkemään edes laitosaikana. Kesäkuun kahdeksantena päivänä 1970 kaksi laitoksen naista oli onnistunut päästämään yöllä huollettavien asuinrakennukseen ulkopuolisia miehiä. Koko porukka jäi kiinni nauttimasta miesten mukanaan tuomia väkijuomia. Naisia rangaistiin 14 vuorokauden koppirangaistuksella ja palkkiorahojen menettämällä.²⁰⁵ Edellisenä vuotena samaisella asunto-osastolla joukko naisia oli jäänyt kiinni kiljun valmistamisesta.²⁰⁶

Laitosalue sijaitsi Ilmajoen keskustan ulkopuolella, ja naiset elivät melko eristettyä elämää. Kanssakäyminen ulkopuolisten kanssa oli vähäistä, ja se rajoittui työntekoon liittyviin kontakteihin ja läheisten kanssa käytyyn kirjeenvaihtoon. Läheisempi kanssakäynti miesten kanssa pyrittiin laitosaikana estämään.²⁰⁷ Joistakin kevyemmistä miessuhteista löytyy kuitenkin viitteitä. Laitoksessa työskennellyt yövalvoja kertoo erään ulkopuolisen miehen olleen kirjeenvaihdossa laitoksessa olleen naisen kanssa. Mies oli käynyt tuomassa kirjeitä piikkilanka-aidan raosta ja sama mies teki valvojan mukaan myöhemmin piikkilanka-aitaan miehen mentävän aukon, ”ettei tarvinnut kivetä aidan ylitse ja aukossa olikin vilkas liikenne..”²⁰⁸

Huollettavien asiakirjojen joukosta löytyi myös muutama naisille henkilökohtaisesti osoitettu, tuntemattomasta osoitteesta tullut kirje. Viisikymppistä laitoksessa useampana ollutta naista lähestyi kirjeteitse eräs ruotsiin muuttanut keski-ikäinen

²⁰³ VMA, ITA, Ilmajoen työlaitoksen 25-vuotiskertomus 1938–1947, Db:2, 4.

²⁰⁴ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972, Ca1-8. Ohjeet ja ohjesäännöt. Rangaistusmuotoina laitoksessa muun muassa eristäminen ja etuisuuksien menettäminen.

²⁰⁵ VMA, ITA, Rangaistuspäiväkirjat 1964–1972, Ab:2.

²⁰⁶ VMA, ITA, Rangaistuspäiväkirjat 1964–1972, Ab:2, 1969.

²⁰⁷ Taipale 1967, 158.

²⁰⁸ Helvi Kannisen haastattelu. Ilmajoen joulukuun 2005, 64.

mies. Miehellä on kertomansa mukaan hyvä työpaikka ja asunto, mutta hän kaipaasi seuraa, koska ”talvi-iltoina tulee usein niin haikea olo”.²⁰⁹ Tarina ei kerro, vastasiko kyseinen nainen ikinä miehen kirjeeseen, mutta yleisellä tasolla seuranhakukirjeiden saaminen ei ollut laitoksessa ennenkuulumatonta.²¹⁰

6 LAITOKSEN JÄLKEEN

6.1 Laitoksen kohtalo

Työlaitosjärjestelmän huono tehottomuus söi uskottavuutta koko irtolaishuollolta. Kriitikot kyseenalaistivat järjestelmän toimivuuden: mitä hyötyä naisia oli kierrättää työlaitoksissa, jos se ei muuttanut heidän elämäänsä millään lailla parempaan suuntaan?²¹¹ Kriittiset äänenpainot nousivat esiin erityisesti kuusikymmentäluvulla. Muutospaine alkoi näkyä toiminnassa jo aiemmin, ja yleisenä linjauksena rangaistus- ja kontrolli-ideologian sijaan tavoitteeksi nostettiin hoidolliset ja yksilökeskeisemmät toimintatavat.²¹²

Työlaitostoimikunnan vuoden 1968 mietinnössä todetaan, että ”todennäköisesti suurin osa irtolaisista kokee työlaitokseen määräämisen rangaistukseksi, eikä pysyviin hoidollisiin tuloksiin päästä.”²¹³ Hallituksen esityksessä päihdehuoltolaiksi tuodaan lisäksi esille, että ”vanha irtolaislaki sotii sosiaalihuollon tavoitteita vastaan, koska se perustuu tahdonvastaiseen pakottamiseen eikä yksilön hoitoon ja tukemiseen.”²¹⁴ Ongelma tiedostettiin myös laitosten sisällä: todistivathan työntekijät lähietäisyydeltä sitä kuinka samat henkilöt kuljetettiin laitokseen vuosi vuoden perään. Realistinen ymmärrys ilmenee hyvin Ilmajoella vuonna 1965 kirjoitetussa vuosikertomuksessa.

²⁰⁹ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1913).

²¹⁰ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:13. (1921).

²¹¹ Alapuro 1992, 316.

²¹² Työlaitosten ja kunnallisten huoltoloiden kehittämistoimikunnan raportti 1977, 16.

²¹³ Työlaitostoimikunnan mietintö 1968, 13.

²¹⁴ PL 41/1986, Luettu 20.11.2014.

”Huollettava-aines on sellaista, joka jatkuvasti kulkee näissä laitoksissa, eikä näillä ole juuri mahdollisuuttakaan tulla muualla toimeen. Psykkisesti on tasan verran huonoa, ettei vapaudessa tulla toimeen. Näille onkin laitos muodostunut paikaksi, johon voi tulla, kun vapaudessa alkavat vaikeudet. Osa huollettavista on nuoria, vasta ovat aloittaneet irtolaiselämän. Heistä saattaa aina joku selvitä raiteistaan ja tulla hyväksi yhteiskunnan jäseneksi. Psykkisesti heikommat jatkavat kiertokulkuaan laitoksessa, tullen heistäkin laitoksen pysyviä asukkeja.”

Vaikka ongelmien jatkuvuus tiedostettiinkin, laitosisjärjestelmän asemaa ei ainakaan Ilmajoella kyseenalaistettu. Vuoden 1968 vuosikertomuksessa todetaan, että ”ilman Ilmajoen työlaitoksen tapaista laitosta ei tulla toimeen, vaikka irtolaislaki kumottaisiin heti.” Laitoksen johdon mukaan yhteiskunnassa tulisi aina olemaan sellaisia ihmisiä, jotka tarvitsivat aika-ajoin suljetun laitoksen kaltaista turvapaikkaa.²¹⁵ Laitoksen väellä oli asiassa myös oma päämääränsä: huhut laitoksen lakkauttamisesta olivat velloneet jo parin vuoden ajan, ja puolustamalla laitoksen asemaa henkilökunta puolusti myös omia työpaikkojaan.

Laajimmat sisällölliset uudistukset irtolaislakiin tehtiin 1970-luvulla. Niillä pyrittiin vastaamaan ajan vaatimuksiin. Osa muutoksista oli lähinnä hallinnollisia, osa taas vaikutti suoraan työlaitosten toimintaan ja huollettavien elämään. Alkuperäisen lain mukaan huollettavaa sai pitää laitoksessa korkeintaan vuoden, mutta 1971 tehdyn lakimuutoksen myötä laitosisajan pituus lyhennettiin kuuteen kuukauteen. Lisäksi huollettavien asemaa parannettiin esimerkiksi kustantamalla laitoksesta päästetyt henkilön matka takaisin omalle kotipaikkakunnalleen.²¹⁶

Tämä vastasi Irtolaistoimikunnan mietintöön, jossa todettiin, että suurin osa huollettavan laitoksessa hankkimista tuloista kului yleensä matkalippuun, jolloin vapaa elämä jouduttiin pahimmassa tapauksessa aloittamaan tyhjin taskuin.²¹⁷ Irtolaisten työlaitoksessa saama palkka oli lähinnä nimellistä. *Pakkoauttajat* teoksessa Ilkka

²¹⁵ VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1.

²¹⁶ IL 562/1971.

²¹⁷ Irtolaistoimikunnan osamietintö 1 ehdotus pakkotyöseuraamuksen poistamisesta johtuviksi ja eräiksi muiksi muutoksiksi irtolaisuutta koskevaan lainsäädäntöön 1969: B36.

Taipale toi esille tilanteen ironisuuden: joissain tapauksissa irtolainen tienasi koko laitosaikanaan suunnilleen saman verran rahaa mitä hän saattoi saada yhdestä satunnaisesta sukupuoli-suhteesta.²¹⁸

Työlaitokset olivat muuttumassa yhä enemmän päihdehuollon toimintayksiköiksi ja valtaosa asiakkaista otettiin sisään nimenomaan päihdeongelmien vuoksi.²¹⁹ Viimeistään vuonna 1970 säädetyn huoltoapulain ja 1977 vuoden elatusturvalain muutosten myötä työlaitosten perinteinen rooli irtolaisten hoitopaikkana päättyi. Tämän voi päätellä työlaitosten asiakasprofiilin muutoksesta. Esimerkiksi vuosina 1942–1948 työlaitosten asiakkaista 60–73 prosenttia oli irtolaisia.²²⁰ Vuonna 1976 Suomen työlaitoksissa oli enää vain noin kolme prosenttia irtolaisiksi määritettyjä huollettavia, kun taas päihdehuoltopotilaita oli selvästi eniten, noin 48 prosenttia.²²¹

Yksi perustavia irtolaislain kumoamiseen johtaneista syistä oli se, että 1961 päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta annetun niin kutsutun PAV -lain kohderyhmä oli käytännössä sama kuin irtolaislaissa. Lakeja sovellettiin päällekkäisesti samalla, kun irtolaislain nähtiin olevan ristiriidassa päihdehuollon uudistuvan lainsäädännön ja huoltoon liittyneiden kehitystarpeiden kanssa.²²² Työlaitosten kehitystoimikunnan raportissa painotettiin, että kohderyhmän muuttuessa yhä enemmän päihdehuoltopotilaisiin myös laitosten toimintaa tulee kehittää sisällöllisesti päihdehuoltoon vastaavaksi.²²³ Ilmajoella työlaitoksen portit suljettiin lopullisesti vuonna 1972. Samalla vuosikymmenellä lakkautettiin yhdeksän muutakin laitosta, eli 1980-luvulla työlaitoksia oli Suomessa enää kaksi. Irtolaislaki korvattiin päihdehuoltolailla vuonna 1986, ja jäljelle jääneet laitokset jatkoivat toimintaansa alkoholiparantoloina.²²⁴

Lainsäädännön muutokset ja työlaitosjärjestelmän asteittainen purkaminen tapahtuivat yhteiskunnallisen muutospaineen alla. Vanhan irtolaislain tehottomuus

²¹⁸ Taipale 1967, 158.

²¹⁹ Työlaitosten ja kunnallisten hoitoloiden kehittämistoimikunnan raportti 1977, 39.

²²⁰ Piirainen 1974, 27.

²²¹ Työlaitosten ja kunnallisten hoitoloiden kehittämistoimikunnan raportti 1977, 3. Vuonna 1976 työlaitoksissa hoidettiin 5395 henkilöä, joista 182 pystyi kategorisoimaan irtolaisiksi.

²²² Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietintö 1986.

²²³ Työlaitosten ja kunnallisten hoitoloiden kehittämistoimikunnan raportti 1977, 6.

²²⁴ Koivisto 1985, 68; Irtolaisrekisteri 1983, 13.

nähtiin suurena ongelmana, mutta tämä ei ollut ainoa syy uudistusten taustalla. Myös käsitykset irtolaisuudesta ja sen syistä olivat monessa suhteessa muuttuneet. Vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä irtolaisia pidettiin paheellisina ja yhteiskunnalle vaarallisina hahmoina, jotka olivat usein itse syyppinä ongelmiinsa.²²⁵ Vuosisadan puolenvälin jälkeen suhtautuminen erityisesti naisirtolaisia kohtaan oli alkanut muuttua ymmärtäväisemmäksi. Nämä henkilöt nähtiin enemmänkin tahtomattaan huonoille teille ajautuneina ja tarpeettoman ankarasti kohdeltuina olosuhteiden uhreina.²²⁶ Kahden näkemyksen törmäyksen huomaa tavasta, miten irtolaishuollon kohteista kirjoitettiin. Varhaisissa teksteissä irtolaisuus oli naisten omaa syytä, ja huonoista luonteenpiirteistä johtuva asia. Myöhemmin korostettiin yhteiskunnan rakenteellisia syitä, jotka johtivat ihmisen päätymiseen väärille teille.

Yhteiskunnan näkökulmasta naiset olivat käyttäytyneet sääntöjen vastaisesti ja rangaistuksensa ansainneet. Laitoksen omissa vuosikertomuksissa naisia ei kuitenkaan niinkään paheksuttu, vaan säälittiin. Irtolaislakia pidettiin liian ankarana ja vanhanaikaisena, ja henkilökunta oli sitä mieltä, että käytäntö ei enää soveltunut lain henkeen. Irtolaiset nähtiin avuttomina ihmisiä, joille ”apua on annettava ja toivoa pidettävä yllä, vaikka kaikki näyttäisikin toivottomalta.”²²⁷ Vuosina 1969–1972 laitoksen työnjohtajana töissä ollut nainen kirjoitti naisista seuraavasti: ”Minä tulin hyvin toimeen naisten kanssa, vaikka joskus oli pieniä vaikeuksia; kun olisi paremmin tiennyt heidän alkuelämän taustaa! Heillä oli tiukka ohjelma, elämä oli rikkinäistä ja usein he joutuivat putkaan. – Monta kertaa heitä kävi sääliksi, asialle ei voinut mitään, kun se aika oli sellainen.”²²⁸

²²⁵ Toivola 1943, 167.

²²⁶ Taipale 1967, 143. Taipaleen mukaan moraalisen närkästyksen sijaan pitäisi pyrkiä auttamaan kurjuudesta kärsiviä ihmisiä. Teoksessa käsitelty samasta näkökulmasta myös muita huono-osaisia, kuten kotikouluihin sijoitettuja.

²²⁷ VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1, 1968.

²²⁸ Aune Köyken haastattelu, Ilmajoen jouluku 2005, 57.

6.2 Naisten kohtalo

Työlaitoksessa irtolaista pidettiin vähintään kolmen kuukauden, enintään vuoden ajan. Poikkeuksena olivat laitoksessa aiemminkin olleet uusijat, joita voitiin hoitaa pisimmillään kolmen vuoden ajan.²²⁹ Poispääsy edellytti kuntoisuuspisteiden täyttämistä, mutta jos ne eivät olleet täyttyneet kolmen vuoden aikana, työlaitosseuraamus katsottiin rauenneeksi.²³⁰ Varsinkin nuoremmat naiset osoittautuivat töissään tehokkaiksi, ja lopullinen laitos aika jäi yleensä muutaman kuukauden pituiseksi.²³¹ Poispäässeille palautettiin laitokseen tullessa takavarikoidut henkilökohtaiset tavarat. Heidän tuli matkustaa viivyttelemättä määrätylle paikkakunnalle, ja ilmoittauduttava kolmen päivän kuluessa paikalliselle huoltolautakunnalle.²³² Palautuspaikkana oli joko naisen kotikunta tai se kunta, missä pidätys oli tehty.²³³

Työlaitoksesta vapautetut naiset kuuluivat edelleen irtolaishuollon piiriin. Vuoden mittaisella jälkivalvonnalla pyrittiin varmistamaan, että naiset saatiin palautettua normaaliin elämään. Ellei huollettava noudattanut jälkivalvonnan aikana annettuja määräyksiä, hänet voitiin määrätä suoraan palautettavaksi laitokseen. Jälkivalvonnan päätyttyä, tilanne nollautui, ja huoltokäytännöt aloitettiin jälleen varoituksesta.²³⁴ Niiden, joita ei enää myöhemmin tuomittu uudelleen irtolaisuudesta, jäljet päättyvät tähän. Poliisiraportit ja laitoksen asiakirjat koottiin samoihin kansioihin, mutta myöhemmistä elämänvaiheista ei ole tarkempaa tietoa. Ilmajoella vuosina 1962–1972 vapautetuista 371 naisesta 139 ei palannut vapautumisen jälkeen laitokseen toista kertaa. Onko siis niin, että reilu kolmasosa naisista todella paransi laitoksessa ollessaan tapansa ja aloitti porttien sulkeuduttua uuden ja paremman elämän?

Henkilökunta selvästikin seurasi mahdollisuuksien mukaan huollettavien edesottamuksia lähdön jälkeen. Asiakirjojen joukkoon oli lisätty jälkikäteen muun

²²⁹ Irtolaislaki 10.§.

²³⁰ VMA, ITA, Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972, Ca1-8, 7.11.1969.

²³¹ VMA, ITA, Huollettavien kortistot 1937–1972, Bb:1-5.

²³² IL 29.§.

²³³ VMA, ITA, Huollettavien kortistot 1937–1972, Bb:1-5.

²³⁴ IL 10.§.

muassa lehtileikkeitä ja kuolinilmoituksia. Lisäksi naisilta tulleet kirjeet säästettiin, ja niiden perusteella voi todeta henkilökunnan ja erityisesti laitoksen apulaisjohtajan harjoittaneen aktiivisesti kirjeenvaihtoa keskenään. Kirjeiden lähettäjät olivat poikkeuksetta niitä naisia, joille oli käynyt elämässä lopulta hyvin. Eräs laitoksessa kahteen otteeseen ollut kolmikymppinen nainen oli ollut kirjeenvaihdossa sekä laitoksen johdon, että joidenkin laitoksessa huollettavina olevien tuttujensa kanssa. Vuonna 1969 apulaisjohtajalle kirjoittamassaan kirjeessä nainen kertoo kääntäneensä elämässään uuden lehden. Kiitollisena hän kertoo lopulta saaneensa hyvän miehen ja kodin, ja niiden myötä löytäneensä elämälleen tarkoituksen.²³⁵

Monen kohtalo ei ollut yhtä onnellinen. Pahimmassa tapauksessa ongelmat alkoivat ennen kuin vapautunut oli ehtinyt olla vapaalla jalalla päivääkään. Vuonna 1967 laitoksesta jo kuudennen kerran vapautettu nainen oli heti vapauduttuaan ostanut Alkosta viinipullon ja tavannut linja-autoasemalla ennestään tuntemattoman miehen, jonka luona nainen oli viettänyt muutaman päivän. Tämän jälkeen hän oli mennyt taksilla takaisin työlaitoksen alueelle ja aiheuttanut juovuksissa häiriötä laitoksen porteilla. Omien sanojensa mukaan hän oli lähtenyt noutamaan laitokseen unohtamaansa kissanpentua. Tapahtumasarjan seurauksena oli pidätys, joka lopulta uuteen irtolaistuumioon.²³⁶

Alkoholiongelmaisille elämäntapojen muuttaminen oli erityisen vaikeaa. Vaikka laitoksessa käyttäminen olikin ollut katkolla, vanhoihin tapoihin palattiin yleensä melko nopeasti. Laitoksesta pääsyn jälkeen monella elämäntilanne oli oikeastaan sama kuin sinne mennessä. Useimmat olivat edelleen vailla työtä ja asuntoa, ja jos ulkomaailmassa odotti vanha tuttu juopporinki, elämä palautui helposti takaisin vanhoille urille.

Vuonna 1918 syntynyt nainen oli vuoteen 1968 mennessä ollut hoidettavana Ilmajoen, Tervalammin, Uudenmaan ja Länsi-Suomen työlaitoksissa. Yhteensä irtolaistuumio oli langetettu 15 kertaa. Jokaisen vapautumisen jälkeen elämä oli seurannut samantyyppistä kaavaa: nainen hakeutui Helsinkiin ja vietti päivänsä rautatieasemalla oleskellen ja alkoholia juoden. Tuttavapiiri koostui juopottelevista miehistä, ja

²³⁵ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1935).

²³⁶ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972 Fa:14. (1918).

toimeentulo oli miehiltä saadun ruuan ja rahan varassa. Poliisikuulusteluissa nainen kertoi useampaankin kertaan aikovansa muuttaa elämäntapojaan. Pari kertaa hän olikin saanut kotiapulaisen paikan, mutta lopulta oli viihtynyt työssä vain hetken ja sitten palannut takaisin entisenlaiseen elämään. Nainen itse piti ongelmien pääasiallisena syynä asunnottomuutta, koska hänen mukaansa asunnottomana oli vaikea hakeutua töihin ja toimeettomana ollessa ei ollut juuri muita tuloja kuin huoltoapu ja tilapäisiltä miesseuralaisilta saadut rahat.²³⁷

Laitokseen tuodut naiset kantoivat jo sinne tullessaan irtolaisen leimaa. Tämä leima vahvistui entisestään laitoksessa olon aikana, ja vaikutti monen naisen elämään ulospääsyn jälkeenkin.²³⁸ Monet pelkäsivät sitä, että laitoksen menneisyys vaikuttaisi negatiivisesti työnhakutilanteessa. Pelko oli ymmärrettävä. Joissain tapauksissa se muuttui myös todellisuudeksi. Erään suomalaisen pikkukunnan sosiaalilautakunta lähetti työlaitokselle kirjeen, jossa se suositteli johtoa palauttamaan erään naisen jonnekin muualle kuin kotipaikkakunnalleen. Lautakunnan mukaan naisen tausta oli paikkakunnalla yleisessä tiedossa, ja tästä syystä työhön pääsyn mahdollisuuksia kuvailtiin minimaalisen pieniksi.²³⁹

Parantuneiden lopullinen määrä jää summittaisten arvioiden varaan, sillä naisten myöhempien vaiheiden selvittäminen ei laitoksen oman aineiston avulla onnistu. Laitoksen omassa kirjanpidossa esitetyn varovaisen arvion mukaan noin joka viides kaikista huollettavista olisi lopulta palautunut normaalin elämän piiriin kunnan kansalaisina.²⁴⁰

Naisten omaa suhtautumista irtolaishuoltoon tai työlaitoksiin ei ole juurikaan tutkittu. Omasta aineistostani löytyy joitakin viittauksia esimerkiksi laitoksessa oloon, mutta muuten asiaa joutuu tulkitsemaan rivien välistä. On syytä muistaa, että laitokseen joutuminen oli naisille ensisijassa rangaistus. Monet yrittivät vaikuttaa tuomioon kirjoittamalla Uudenmaan lääninhallitukselle kirjeitä, joissa he toivat esille mielestään lieventäviä asianhaaroja laitospäätöksen purkamisen toivossa. Joissakin tapauksissa

²³⁷ ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:15. (1918).

²³⁸ Laine 1991, 65. Sosiaalinen kontrolli vahvistaa leimautumista, ja esimerkiksi poliisin toimien kohteeksi joutunut leimataan mielikuvatasolla, vaikka hänet todettaisiinkin syyttömäksi.

²³⁹ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1946).

²⁴⁰ VMA, ITA, Ilmajoen työlaitoksen 25-vuotiskertomus 1938–1947, Db:2, 54.

myös naisen tuttavat ottivat yhteyttä lääninhallitukseen puhuakseen pidätetyn puolesta. Kuten viisikymppisen irtolaisnaisen tuttavan lähettämä kirje osoittaa, laitospäätöksiin suhtauduttiin usein avoimen kriittisesti.

”Kirjoitan tätä kertojan puolesta. Onko Suomen laki niin ankara jotakin määrättyä ihmistä kohtaan, että tätä ihmispoloista on pidetty työlaitoksessa yhtäjaksoisesti kymmenen vuotta, ettei hän juuri milloinkaan saa olla vapaana kun hänet jo lähetetään takaisin laitokseen. Viime kerralla hänellä oli siellä jalka kipeänä ja hänen piti saada hoitaa jalkansa sairaalassa, mutta jo oven edestä hänet lähetettiin sinne työlaitokseen Tuomikylään. Ihmisen pitäisi pienen hetken saada aikaa sopeutua tähän normaaliin elämään ennen kuin heti tuomitaan laitokseen takaisin. Hän on ihan yksin maailmassa, kukaan ei hänestä välitä eikä ymmärrä häntä.”²⁴¹

Laitosaikana tehdyt rikkeet olivat toinen selvä merkki naisten negatiivisesta suhtautumisesta. Laitoksen mielekkyyttä kyseenalaistettiin, ja karkaaminen oli lopulta aika selkeä kannanotto sitä vastaan. Henkilökunta yllättyi vuonna 1970 suuresta karkulaisten määrästä. Lisääntyneitä tapauksia selitettiin sillä, että yhteiskunnan ja eri kommunikaatiovälineiden laituskriittinen suhtautuminen alkoi näkyä myös huollettavissa negatiivisena ja jopa aggressiivisena käytöksenä.²⁴² Eräs nainen kirjoitti laitoksesta vanhemmilleen ja pyysi, että he yrittäisivät saada hänet tavalla tai toisella laitoksesta pois. Hänen mukaansa laitoksessa olevat vanhemmat naiset opettivat nuoria ensikertalaisia huonoille tavoille.²⁴³ Vaikka laitoksessa olo koettiin usein raskaaksi, apulaisjohtajalle jälkikäteen osoitetut kirjeet kertovat myös toisenlaisesta suhtautumisesta.

”Olen useasti muistellut niitä aikoja siellä, ja kiitollisuudella ja lämmöllä teitä ja kaikkea sitä, minkä te minunkin puolestani teitte, niin kuin myös kaikkien muiden tyttöjen siellä. On ehkä kummaa, mutta tunnen yhä jotenkin kuuluvani sinne,

²⁴¹ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:15. (1918).

²⁴² VMA, ITA, Toimintakertomukset 1962–1972, Db:1, 1970.

²⁴³ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1939).

vaikka vajaan kuukauden päästä on kulunut kaksi vuotta lähdöstäni. Lämpimät terveiset koko henkilökunnalle ja tytöille siellä ketkä tunnen.²⁴⁴ ”

7 IRTOLAISEN ELÄMÄNKULKU

Tutkimuksen perusteella irtolaisia ei voi niputtaa yhteen ryhmään, koska kaikkien kohdalla elämä oli kulkenut omia teitään. Irtolaisuudella ei ollut välttämättä selkeää alkupistettä ja loppua, sillä elämäntapa muodostui usein vähitellen. Tavoitteeni oli elämänkaaren ohella selvittää irtolaiseen elämäntapaan johtaneita syitä. Jako alistaviin, houkutteleviin ja välittömiin tekijöihin on sinänsä keinotekoinen, mutta naisten elämäntarinoista löytyi viitteitä kaikista kolmesta luokasta.

Lapsuuden ja nuoruuden alistavat tekijät loivat elämään haastavat lähtökohdat. Olot olivat usein köyhät ja kasvuympäristö vaikea. Konkreettisen köyhyyden ohella esille nousi paljon myös sosiaalisia ongelmia. Tällaisia olivat esimerkiksi vanhempien alkoholiongelmat, avioero tai lapsuudessa koettu väkivalta. Naisten elämäntarinoista löytyi myös koulunkäyntiin liittyviä ongelmia, ja osa naisista oli viettänyt nuoruutensa koulukodissa tai muussa kasvatuslaitoksessa.

Nuoruudessa nousivat esille myös houkuttelevat tekijät: kaupungista etsittiin toimeentulon lisäksi jännitystä elämään, ja kouluttamattomalle tytölle seksi saattoi tuntua helpolta rahansaannin välineeltä. Toisaalta elämää leimasivat monet välittömät tekijät, kuten köyhyys, asunnottomuus ja ihmissuhdeongelmat. Niiden takia ajauduttiin vaikeaan elämäntilanteeseen. Ongelmat alkoivat kasaantua, ja elämä luisui väärille urille. Kodittomille, työttömille ja päihdeongelmaisille naisille miehet olivat usein viimeinen toimeentulon lähde.

Naisten harjoittamaa prostituutio oli katuprostituutiota. Naiset olivat vähävaraisia, ja sukupuoli-suhteista saadut korvaukset olivat usein ainoa toimeentulon lähde. Runsas alkoholinkäyttö oli monelle arkipäivää, ja useat vanhemmista laitokseen tulleista

²⁴⁴ VMA, ITA, Huollettavien asiakirjat 1964–1972, Fa:11. (1935).

naisista olivat alkoholisoituneita. Poliisikuulusteluiden pohjalta voi todeta, että alkoholinkäyttö oli monen kohdalla ensisijainen ongelma, ja irtosuhteet siihen liittynyt sivuilmiö.

Ilmajoelle päätyneet naiset voi jakaa karkeasti kahteen eri ryhmään. Ensimmäiseen kuuluvat nuoret naiset, jotka olivat vasta lähteneet lapsuudenkodistaan. Miesten kanssa oltiin tekemisissä säännöllisesti ja seuraa etsittiin ravintoloista ja satamissa olleista laivoista. Naiset saivat satunnaisilta tuttavuuksilta rahaa, ylläpidon ja uusia vaatteita ja tavaroita. Seikkailevan elämäntyylin varjopuolena oli sukupuolitautilien ja epätoivottujen raskauksien uhka. Toiseen ryhmään kuuluvat naiset olivat yleensä aloittaneet irtolaisen elämän samalla tavoin kuin nuoremmat laitoksen asukit. He olivat käytännön esimerkki siitä, mihin nuoremmilla oli riski elämässään päätyä jos he jatkoivat aloittamallaan tiellä. Vanhemmista naisista monet olivat laitostuneet eikä elämä laitosten ulkopuolella enää onnistunut. Alkoholiksi oli kiinteä osa arkea ja työlaitosten lisäksi myös alkoholiparantolat olivat tulleet näille naisille tutuiksi. Monet kärsivät huonojen elämäntapojen seurauksena syntyneistä fyysisistä ja psyykkisistä ongelmista, jotka vaikeuttivat myös työssäkäyntiä.

Irtolaishuollon tavoitteena oli katkaista kurjuuden kierre. Varoitusten ja valvonnan avulla yritettiin vaikuttaa naisten toimiin niin, että työlaitosrankaisuun ei olisi tarvinnut turvautua. Irtolaisuudesta epäillyt pidätettiin ja heidän syyllisyyttään punnittiin poliisikuulusteluissa. Jos irtolainen elämäntapa pystyttiin todisteiden pohjalta todentamaan, epäilty lähetettiin työlaitokseen.

Ilmajoen työlaitoksessa elämisen puitteet oli tarkasti määrätty. Päivät kuluivat työtoiminnassa ja vapaa-ajallakin naisia pyrittiin kasvattamaan ja ohjaamaan oikeaan suuntaan. Suhtautuminen laitokseen vaihteli. Osa naisista muisteli laitoksessa viettämänsä aikaa hyvällä, ja henkilökunnan työtä arvostettiin. Valtaosa koki laitoksessa olon kuitenkin selkeästi tarpeettomana rangaistuksena. Kapinointi näkyi käytösrikkeinä ja karkaamisina. Laitoksen omasta aineistosta nousee esille realistinen asennoituminen huollettaviin: toisaalta heidän tilannettaan säällittiin, mutta samalla peräänkuulutettiin myös sitä, että naisten olisi korkea aika alkaa ottaa itse vastuuta omasta elämästään.

Laitoksesta päästyään naiset jatkoivat elämäänsä jälkivalvonnan alaisina. Osa ei palannut koskaan laitokseen, ja laitokseen lähetettyjen kirjeiden perusteella jotkut olivat todella saaneet muutettua elämäänsä parempaan suuntaan. On kuitenkin vaikea arvioida, missä määrin nämä onnistumiset olivat laitoksen ansiota. Suurimmalle osalle ei käynyt hyvin, ja vanhoihin tapoihin palattiin pian laitoksesta päästyä. Alkoholisoituneiden naisten kohdalla tilanne oli vaikein, sillä monilla oli takanaan kymmenien vuosien päihdehistoria. 1960- ja 70-luvuilla työlaitoksiin lähetetty väki oli pääsääntöisesti vanhaa ja huonokuntoista. Samat naiset kiersivät laitoksissa vuodesta toiseen, eikä heidän parantumismahdollisuuksiinsa enää uskottu.

Irtolaishuollon ja työlaitosjärjestelmän toimivuus kyseenalaistettiin sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Monet työlaitoksiin päätyneet jatkoivat irtolaismaista elämää, mikä oli selkeä merkki laitosjärjestelmän epäonnistumisesta. Irtolaishuoltoa pidettiin liian ankarana, ja työrankaistuksen sijaan alettiin peräänkuuluttaa yksilöllisempien ohjaavien ja ennakoivien toimien tarvetta. Irtolaki oli tullut tiensä päähän, ja se korvattiin päihdehuoltolailla. Kaikkiaan lainsäädäntö ehti olla voimassa lähes 50 vuotta.

Irtolaislain säätämisen aikoihin irtolaisiin suhtauduttiin pääsääntöisesti paheksuvasti ja ongelmien taustalta etsittiin muun muassa luonteeseen ja perimään liittyviä syitä. Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä tilanne oli muuttunut, ja irtolaisuutta alettiin tarkastella rakenteellisena ilmiönä, jonka uhreja irtolaiset olivat. Tutkimuksen perusteella voisi sanoa, että naiset olivat sekä huonojen olosuhteiden uhreja, että aktiivisia toimijoita jotka yleensä itse omilla valinnoillaan aiheuttivat irtolaisuuden jatkumisen. Näin ollen yhteiskunnan reaktiot, sekä sääli että paheksunta ovat molemmat ymmärrettäviä.

Suomalaisesta kielenkäytöstä irtolais-sana on kadonnut lain kumoamisen myötä. Nykyajan yhteiskunta on hyvin eri näköinen, kuin mitä se oli irtolaislain säätämisen aikoihin, ja esimerkiksi työlaitosrankaistus tuntuu nykyajan mittapuulla tarpeettoman ankaralta ja vanhanaikaiselta rankaistukselta. Irtolaishuollon ja työlaitosjärjestelmän purkamisen jälkeen myös irtolaisuus näyttäytyy helposti historiallisena jäänteenä. Ongelmat eivät ole kuitenkaan hävinneet yhteiskunnasta mihinkään, vaikka määrittelyt ja hoitokeinot ovatkin muuttuneet.

LÄHTEET

1. Arkistolähteet

VAASAN MAAKUNTA-ARKISTO, VMA

Ilmajoen työlaitoksen arkisto, ITA

Rangaistuspäiväkirjat 1964–1972 (Ab:2)

Huollettavien kortistot 1937–1972 (Bb:1-5)

Johtokunnan pöytäkirjat 1964–1972 (Ca1-8)

Toimintakertomukset 1962–1972 (Db:1)

Ilmajoen työlaitoksen 25-vuotiskertomus 1938–1947 (Db:2)

Huollettavien asiakirjat 1962–1972 (Fa:1-37)

2. Virallisjulkaisut ja komiteanmietinnöt

Pakkotyökomitean osamietintö 1, ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta annetun lain muuttamisesta. Helsinki 1961.

Työlaitostoimikunnan mietintö, Helsinki 1968.

Irtolaistoimikunnan osamietintö 1 ehdotus pakkotyöseuraamuksen poistamisesta johtuviksi ja eräiksi muiksi muutoksiksi irtolaisuutta koskevaan lainsäädäntöön. Helsinki 1969.

Irtolaislain kumoamisen vaikutuksia selvittävän toimikunnan mietintö Helsinki 1986.

Työlaitosten ja kunnallisten huoltoloiden kehittämistoimikunnan raportti: ehdotus toimenpiteistä työlaitosten muuttamiseksi päihdehuollon toimintayksiköiksi. Helsinki 1977.

Työlaitos- pala menneisyyttä nykypäivässä, Tampereen yliopiston oikeustieteen laitoksen seminaariraportteja. Tampere 1972.

Irtolaisrekisteri 1983, Koonneet Hannele Varsa & Markku Heinonen, sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusosasto.

Elämäntapa, mielenterveys ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 16-vuotiaista tamperelaisnuorista 22-, 32- ja 42-vuotiaina (TAM-projekti). Koonneet Ulla Mustonen, Taina Huurre, Olli Kiviruusu, Noora Berg, Hillevi Aro, Mauri Marttunen, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere, 2013

Irtolaislaki 57/1936. http://fi.wikisource.org/wiki/Irtolaislaki_1936. Luettu 12.8.2014.

Päihdehuoltolaki 41/1986. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>. Luettu 20.11.2014.

Alkoholilaki 60/1936. <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1936/19360060>. Luettu 18.10.2014.

Lastensuojelulaki 52/1936. <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1936/19360052>. Luettu 18.10.2014.

Mielisairaslaki 187/1952. <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1952/19520187>. Luettu 12.12.2014.

3. Videomateriaali

Ylen Elävä arkisto. Seksiä myytävänä: Ilotytöt määrättiin työlaitokseen (2010). Viitattu 1.11.2014.

Ylen elävä arkisto. Noutajat, vapaudenriistoa suomalaiseen tapaan (2010). Viitattu 1.11.2013.

Ylen Elävä arkisto. Kotkan ruusun legenda elää (2009). Viitattu 2.12.2014.

4. Tutkimuskirjallisuus

Alapuro, R., Alestalo, M., Haavio-Mannila, E. (1973). Suomalaisen sosiologian juuret. Porvoo: WSOY.

Alapuro, R., Alestalo, M., Haavio-Mannila, E. (1992). Suomalaisen sosiologian historia. Helsinki: WSOY.

Alasuutari, Pertti (1994). Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Goffman, Erving (1969), Minuuden riistäjät: tutkielma totaalisista laitoksista. Helsinki: Marraskuun liike.

Haapala, Pertti (1989), Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Suomen historiallinen seura. Käsikirjoja 12. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Haatanen, Pekka & Suonoja, Kyösti (1992), Suurruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon, Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta. Helsinki: valtion painatuskeskus.

Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo (1993), Suomalainen seksi: Tietoa suomalaisen sukupuolielämän muutoksesta. WSOY.

Harry, Benjamin & Masters, Robert Edward Lee (1964), Prostitution and Morality: A Definitive Report on the Prostitute in Contemporary Society and an Analysis of the Causes and Effects of the Suppression of Prostitution. The Julian Press.

Häggman, K., Markkola, P., Kuisma, M. (2010), Suomalaisen arjen suuri tarina. Helsinki: WSOY.

Häkkinen, Antti (1995), Rahasta - vaan ei rakkaudesta: prostituutio Helsingissä 1867-1939. Helsinki: Otava.

Häkkinen, Antti (1994), Maksettua rakkautta. Prostituutiokulttuuria Helsingissä 1860-luvulta nykypäivään. Teoksessa M. Heikkilä, K. Vähätalo (toim.), Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Helsinki: Gaudeamus.

Jokela, Markus (2006), Perimä ja ympäristö antisosiaalisuuden kehityksessä. Teoksessa P. Honkatukia, J. Kivivuori (toim.), Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja.

Jokivartio, Erkki (1940), Tutkimus työlaitoksella v. 1941 hoidetusta 100 irtolaisnaisesta. Ylipainos aikakauslehdessä Huoltaja N:o 13, 14–15 & 16.

Järvinen, Margaretha (1990), Prostitution i Helsingfors – en studie i kvinnokontrol. Åbo; Pargas : Åbo akademis förlag : Tidningsbokhandeln.

Kahra, Yrjö (1985), Ilmajoen varavankila 1920 - 1936. Vankeinhoitotutkielma hallinto-oikeuden ylintä kurssia varten. Helsinki.

Kairisto, Antti & Takala, Pentti (1990), Suomi muuttuu, näkökulmia elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutokseen. Helsinki: WSOY.

Kimpimäki, Minna (2009), Haureuden harjoittajista ihmiskaupan uhreihin: prostituution, parituksen ja ihmiskaupan oikeudellinen säätely. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Koivisto, Tuija (1985), Työlaitos - huoltola: suomalaisen työlaitoshistorian systeemiteoreettinen tarkastelu. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopiston Paino.

Koskela, H., Tani, S., Tuominen, M., (2000), ”Sen näköinen tyttö”: tutkimus katuprostituution vaikutuksista helsinkiläisten naisten arkielämään. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus

Laine, Matti (1991), Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Helsinki: Tietosanoma Oy

Meinander, Henrik (2011), Suomen historia: linjat, rakenteet, käännekohdat. WSOY

Murto, Lasse (1978) Asunnottomien alkoholistien hoito ja kuntoutus: Tampereella vuosina 1970–1975 suoritettu tutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto

Mäkelä, Klaus (1999), Valtio, väkijuomat ja kulttuuri: kirjoituksia Suomesta ja sosiologiasta. Helsinki: Gaudeamus

Niemelä, H., Pykälä P., Sullström R., Vanne R., (2007) Suomalaisen sosiaaliturvan kehitys ja kansalaisen elinvaiheet. Kelan tutkimusosasto: Vammalan kirjapaino Oy.

Kuikka, Martti (2001), Koko kansan koulu: 80 vuotta oppivelvollisuutta. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura.

Nygård, Toivo (1998), Erilaisten historiaa: marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nygård, Toivo (1985), Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa. *Studia Historica Jyväskyläensia* 31. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (2011), Sosiaalipolitiikka, Hukassa vai uuden jäljillä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Parikka, Raimo (1994), Pitkä varjo – huono-osaisuus historiallisena jatkuvuutena. Teoksessa M. Heikkilä, K. Vähätalo (toim.), Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Helsinki: Gaudeamus.

Peltonen, Matti (1988), *Viinapäätä kolerakauhuun: kirjoituksia sosiaalihistoriasta*. Helsinki: Hanki ja jää

Peltonen, Matti ym. (2006), Alkoholien vuosisata: suomalaisten alkoholiolojen vaihteita 1900-luvulla. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Piirainen, Veikko (1974), Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan. Tampereen Yliopiston Sosiaaliturvan laitoksen julkaisuja 4. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Osakeyhtiön kirjapaino.

Pukero, Päivi (2009), Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun: irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860–1885. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Pukero, Päivi (2013), "Harhaantuneiden ja eksyneiden parantaja" – Luotanlinna irtolaisten kasvatuskokeiluna 1859–1880. Kasvatuksen historiallis-yhteiskunnallinen julkaisu.

Ralli, Kaisa (2005), "Toimetonta, juopottelevaa ja epäsiiveellistä elämää": tutkielma irtolaisnaisista ja irtolaiseksi tulemisesta toisen maailmansodan aikaan. Pro Gradu, Jyväskylän Yliopisto.

Rintala, Taina (1995), Medikalisaatio ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän rakentuminen 1946–1991. Helsinki: Stakes. Gummerus Kirjapaino Oy.

Ruokanen, Miikka (1981), Ihmiskäsitys vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä Suomessa 1889–1980. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 7/1981. Helsinki.

Savela, Antti (1994) Vuoden 1936 irtolaislaki: oikeushistoriallinen tutkimus lain syntytaustasta ja välittömästä vaikutuksesta irtolaisten kohteluun. Suomen historian pro gradu -työ: Jyväskylän yliopisto, historian laitos.

Soukola, Timo (1997) Jotain sellaista radikaalia aikaansa: suomalaisen kontrollipolitiikan arviointia marraskuun liikkeen täyttäessä 30 vuotta. Helsinki: Tietosanoma

Ståhlberg, K. J. (1893), Irtolaisuus Suomen lain mukaan. Helsinki: Painatuskeskus Oy

Söderman, Jacob (1967), Tarvitaanko velkavankilaa, Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.), Pakkoauttajat. Helsinki: kustannusosakeyhtiö Tammi

Taipale, Ilkka (2006), 100 sosiaalista innovaatiota Suomesta. Helsinki: Itämerikeskussäätiö, Kunnia.

Taipale, Ilkka (1979), Poikkeavien alkoholinkäyttäjien nimitykset ja määrittelyt Suomessa. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste nro 124. Helsinki

Taipale, Ilkka (1967), Työ tekee vapaaksi, Teoksessa Lars D. Eriksson (toim.), Pakkoauttajat. Helsinki: kustannusosakeyhtiö Tammi.

Toivola, Osmo (1943), Alkoholisti- ja irtolaishuolto: lainsäädäntö ja käytännöllinen huoltotyö. Porvoo, WSOY.

Tolvanen, Marika (1993), Ammattina naimaton: nuorten itsenäisten sekatyöläisnaisten elämän ehdot vuosisadan vaihteen Helsingissä. Työväentutkimus.

Tuominen, Uuno (1981), Suomen alkoholipolitiikka vuosisadasta toiseen. Helsinki: Suomen akateeminen raittiusliitto.

Tuneström, Tuula (2008), Irtolaisuus ja sen kontrolli Vaasan läänin kaupungeissa 1880-luvulta 1930-luvulle. Suomen historian pro gradu -työ : Jyväskylän yliopisto, historian laitos.

Tuori, Kaarlo (2004), Sosiaalioikeus. Porvoo: WSOY.

Törölä, Miisa(2013) Oikeuspsykiatristen potilaiden sosiaalinen tausta. Teoksessa Niemelä M., Saari J., (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa, Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Vaillant, G. E. & Perry J. C. (1980), Personality disorders. Teoksessa A.M. Freedman, B.J. Sandock, H. I. Kaplan, (toim.) Comprehensive textbook of psychiatry. Baltimore: Williams & Wilkins.

Vaismaa, Tapio (2006), Ilmajoki, maatalouden mahtipitäjä. Ilmajoki: Eläkeliiton Ilmajoen yhdistys

Virrankoski, Pentti (2009), Suomen historia 2. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura

Vuorenmaa, L., Ilola, A., Mussalo-Rauhamaa H., (2012), Sukupuolitaudit Suomessa eilen, tänään ja huomenna – aktiivisia torjuntatoimia tarvitaan. Etelä- Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 19/2012. Tammerprint Oy: Tampere.

Ylivainio, Mauno (2005), Että sellaista - Ilmajoki naisirtolaishistoriassa. Vuosijulkaisussa Ilmajoen joulu, Ilmajoki: Ilmajoki- Seura

LIITTEET

Liitetaulukot on luotu Ilmajoen työlaitoksen vuosikertomusten pohjalta.

Liite 1. **Kaikki ilmajoen työlaitoksessa vuoden aikana hoidetut, ja laitokseen saapuneet uudet huollettavat.**

Vuosi	Vuoden alussa kirjoilla	Vuoden aikana saapuneet	Vuoden aikana hoidetut	Vuoden lopussa kirjoilla
1962	69	123	192	73
1963	73	118	191	75
1964	75	123	198	55
1965	55	126	181	60
1966	60	131	191	67
1967	67	77	144	36
1968	36	99	95	30
1969	30	74	104	41
1970	41	79	120	33
1971	33	69	102	26
1972	26	9	35	

**Liite 2. Ilmajoella vuosien 1962–1972 välillä hoidettujen naisten keski-
iät vuosittain.**

	18-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	Keskiarvo
1962	13	37	34	28	8	3	34,2
1963	17	31	33	27	9	1	33,9
1964	12	42	30	27	11	1	32,9
1965	8	54	27	20	15	2	32,6
1966	9	49	28	26	18	1	34,2
1967	7	28	15	14	12	1	34,3
1968	5	28	7	13	5	1	31,5
1969	2	30	16	20	5	1	33,6
1970	0	36	19	16	7	1	33,7
1971	3	27	13	16	10	0	34,1
1972	0	1	2	3	3	0	43

Liite 3. Työlaitoksessa olleiden naisten syntymäympäristö.

	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Uudenmaan lääni	20	22	22	21	21	12	3	13	11	10	3
Turun ja Porin lääni	10	10	18	16	18	8	10	9	6	7	
Hämeen lääni	10	0	4	12	9	8	8	5	5	7	
Kymen lääni	12	10	13	11	12	6	7	2	4	2	
Mikkelin lääni	4	10	11	9	8	5	5	3	6	7	1
Kuopion lääni	10	14	4	4	6	4	4	5	5	2	1
Keski-Suomen lääni	6	4	7	3	6	5	4	5	6	7	2
Pohjois-Karjalan lääni	9	7	6	12	9	8	3	2	7	9	1
Vaasan lääni	8	8	11	6	12	4	3	6	3	8	
Oulun lääni	15	14	11	12	11	10	6	9	11	5	1
Lapin lääni	0	0		7	6	0	0	0	11	0	
Luovutettu alue	17	15	12	12		11		11		0	
Venäjä	2	1	1	1		0		0	1	1	

Liite 4. Työlaitoksessa olleiden naisten syntymäpaikka ja henkikirjat.

	Henkikirjoilla		Syntyneet	
	Kaupungissa	Maaseudulla	Kaupungissa	Maaseudulla
1962	105	18	38	85
1963	104	14	47	71
1964	100	23	52	71
1965	75	31	56	70
1966	112	19	52	79
1967	62	15	28	49
1968	44	15	15	44
1969	66	8	36	38
1970	70	9	36	43
1971	60	9	28	41
1972	8	1	5	4

Liite 5. Ilmajoen työlaitoksen naisten siviilisäät

	Naimaton	Naimisissa	Leski	Eronnut	Lapseton	Lapsia
1962	68	24	8	23	41	82
1963	60	29	9	20	50	68
1964	62	23	6	32	65	58
1965	72	24	7	23	45	81
1966	66	27	6	32	43	88
1967	42	14	1	20	27	50
1968	41	8	2	8	19	40
1969	42	13	5	14	21	53
1970	46	14	3	16	27	52
1971	44	12	4	9	38	31
1972	5	1	1	2	6	3

Liite 6. Ilmajoella hoidettujen parhaillaan sairastamat tai aiemmin sairastetut sukupuolitaudit.

	Kuppa+Tippuri	Kuppa	Tippuri	Terve
1962	10	11	68	34
1963	6	7	64	41
1964	8	2	77	36
1965	7	5	78	36
1966	8	3	92	28
1967	3	7	55	12
1968	3	0	8	8
1969	3	0	51	20
1970	9	0	62	8
1971	11	0	48	10
1972	3	0	6	0

Liite 7. Ilmajoen työlaitoksen naisten alkoholinkäytön määrä.

	Paljon	Kohtalaisesti	Vähän
1962	95	23	5
1963	71	34	13
1964	81	34	8
1965	88	18	20
1966	76	38	17
1967	48	24	5
1968	39	15	5
1969	55	17	2
1970	53	22	4
1971	45	18	6
1972			

Liite 8. Kuukausi, jolloin naiset tulivat Ilmajoen työlaitokseen laitokseen.

	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Tammi	8	10	18	18	4	12	4	11	5	4	1
Helmi	7	5	12	12	17	4	3	6	5	7	3
Maalis	10	1	13	13	12	3	6	4	6	4	3
Huhti	10	9	6	6	8	16	6	9	8	7	2
Touko	11	14	9	9	14	8	7	7	5	3	
Kesä	7	5	7	7	8	3	8	2	3	7	
Heinä	11	10	9	9	12	2	2	5	5	7	
Elo	11	14	4	4	6	4	6	4	11	6	
Syys	5	12	15	15	17	4	4	4	7	4	
Loka	20	18	11	11	13	7	3	9	10	10	
Marras	15	15	9	9	12	10	5	5	3	6	
Joulu	8	5	11	11	8	4	5	8	11	4	
Yhteensä	123	118	123	126	131	77	99	74	79	69	9

Liite 9. Naisten Ilmajoella tekemät rikkeet

	Karkaaminen/yritys			Sopimaton käytös			Muu rikkomus			kaikki yht.
	ensikert.	uusijat	yht.	ensikert.	uusijat	yht.	ensikert.	uusijat	yht.	
1962	2	4	6	1	5	6	-	1	1	18
1963	4	11	15	2	7	9	1	1	2	35
1964	8	2	10	-	3	3	2	-	2	28
1965	8	6	14	1	4	5	2	1	3	32
1966	5	9	14	-	1	1	1	1	2	24
1967	3	8	11	1	-	1	-	-	-	26
1968	7	2	9	1	-	1	-	1	1	13
1969	5	20	25	-	3	3	-	1	1	29
1970	11	18	29	-	2	2	1	1	2	33
1971	42	33	75	2	3	5	44	36	80	80
1972	2	11	13							